

TÜRK İDARE DERGİSİ

Yıl: 45

Sayı: 347

Mart-Nisan 1974

İÇİNDEKİLER

MAKALELER

Sayfa

- 3 Osmanlı İmparatorluğunda Devlet
Ricali Arif BAŞARAN
- 21 Köy Belediyeleri Kurulmasına Değ
gin Bir Görüş ve Öneri M Kemalettin GÜRLÜK
- 43 Merkez Valiliği M-Nihat ETİZ
- 55 Suçların Önlenmesi Hüseyin IŞIK
- 83 Amerika Birleşik Devletlerinde Ka
mu Görevlilerinin Sendika ve Grev
Hakkı Rafet KÜÇÜKTIRYAKI

İDARİ COĞRAFYA

- 101 İmroz (Gökçeada) İlçesinin İdari
Coğrafyası

Metin ÖZKINAY

OSMANLI İMPARATORLUĞUNDA DEVLET RİCALİ

ARİF BAŞARAN
İmar ve İskân Bakanlığı
Bakanlık Müşaviri

GİRİŞ

Osmanlı Devletinde kurulmuş olan ilk teşkilât basit bir teşkilâtı. Zaman geçtikçe ihtiyaçlar artmış ve yeni yeni müesseseler kurulmuştu.

Bilindiği üzere «Osmanlı İmparatorluğu devlet teşkilâtında bütün devlet muamelâtının reisi, askerî ve mülkî işlerin amiri vezir-i azamdı.

Vezir-iazam Padişahın mutlak vekili sayılırdı. Vezir-iazamm riyaseti altında Kubbe vezirleri, defterdar, şeyh-ülislâm, kazasker, ve nişancı adı ile anılan Devlet Erkânı vardı. Yukarıda da değinilmiş olduğu üzere daha sonra imparatorluk genişleyip işler çoğalınca merkez teşkilâtı da genişlemiş ve yeni yeni müesseseler kurulmuştu. «Örneğin, ilk zamanlarda doğrudan doğruya vezir'iazamm meşgul olduğu mülkî ve İdarî işleri yürütmek üzere Vezir Kethüdalığı, haricî işleri yürütmek üzere Reis-ülküttap, zabıta işlerine bakmak üzere Çavuşbaşılık gibi makamlar ihdas olunmuştu.» (1) bu arada Yeniçeri ağalığı ve kaptan-ı deryalık da ihdas olundu.

Bu yazımızda yukarıda sayılan devlet ricalini inceliyeceğiz. Diğer bir yazımızda da Osmanlı imparatorluğunda askerlik teşkilâtını incelemek suretiyle Osmanlı merkez teşkilâtının ana hatlarını çizmiş olacağız.

I— Kubbe Vezirleri

Vezirler, kubbe altı denilen yerde toplanarak devlet işlerinin yürütülmesinde görev alan kimseler olup toplandıkları yere izafeten kendilerine Kubbe Vezirleri denilmekteydi.

Bilindiği üzere vezirlik müessesesi başka devletlerden alınmıştı, Orhan Gazi kendi namına ülkesini yürütmek üzere devletin yüksek ka

(1) Vecihi Tönük Türkiyede İdare Teşkilâtının Tarihi Gelişimi ve Bugünkü Durumu Sa. 3

demelerinde görev almış kimseleri vezir olarak atamış ve bu suretle vezirlik müessesesinin Osmanlı devlet idaresine girmesine amil olmuştu. Vezir Osmanlı ülkesini hükümdar adına ve onun vekili olarak yönetir ve hükümdarda bulunan idari, malî, kazaî, askerî, siyasî, örfî ve şer-î yetkileri kullanmaktaydı. Sonraları vezir adedi arttı. Bundan sonra birinci vezire Vezir-iazam (Sard-ı azam), diğer vezirlerle de Kubbe Vezirleri denmek âdet oldu. Artık devleti idare etmek görevi vezir-i azamlara geçti. Buna rağmen vezirlerin divan-ı humayun üyeliği görevleri baki kaldı.

Vezirlerin saptanmış görevleri yoktu. Kendilerine zaman zaman özel görevler verilmekteydi. Buna rağmen vezirlerin belirli ve asıl görevleri Divan-ı hümayunda üye olmaları idi.

Vezir-iazamların önceleri vezirler arasından sıra tertibi ile seçildikleri anlaşılmaktadır. Sonraları bu usulden vazgeçilmiş ve vezirler dışından da vezir-iazam tevcihleri yapılmaya başlanılmıştır.

Vezir adedi de saptanmış değildi. Zaman zaman adetleri azalıp çoğalmıştı. I. Murat zamanında 2, Fatih ve Kanuni zamanlarında 4, 1571 de 7, 1619 da 11, 1683 de 5, vezir bulunmaktaydı. 1731 senesinden sonra da yeni vezirler atanmamış ve böylece kubbe vezirliği usulüne son verilmişti.

«Kubbe Vezirleri ikinci vezir demek olan vezir-i sani sonra sırasıyla vezir-i salis, vezir-i rabi, vezir-i hamîş suretiyle anılırdı. Beşinci vezire küçük vezir de denirdi... Vezir-i sani Vezir-i azamdan sonra gelirdi.» (2)

Vezirler zaman zaman seferlere memur edilirdiler. Seferde Serdar veya Serasker ünvanını taşırlardı. Serdar olan «vezir hareketinden itibaren divan kurar dava dinlerdi. Maiyetindeki vazife sahipleriyle gideceği mıntikalardaki azil ve tayin hususunda selâhiyeti vardı. Fakat seferden avdetten sonra bunların hesabını verir ve sadr-ı azamla arası iyi ise verdiği memuriyetler kabul olunurdu.» (3)

Vezirliğe getirilenlerin önce padişah, sonra da vezir-iazamlar tarafından kabûl edilerek Hil'at giydirilmesi ve vezir olduklarını belirten Berat verilmesi vezirliğe getirilenlerin de padişahlara ve veziriazamlara hediye takdim etmeleri usûldendir.

(2) Osmanlı Tarih Değişimleri ve Terimleri Sözlüğü 13 üncü fasikül Sa. 306 - 308

(3) Ord. Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahri ye Teşkilatı. Sa. 193

Vezirlik bidayette bir mevki olarak kurulmuş olmakla beraber Mısır, Yemen, Bağdat ve Buğdan gibi eyaletlere merkezden vezirler de atanmıştı. Sonraları buralara vezir rütbesi ile dışarıdan da atamalar yapılmış, daha sonraları nişancılara, kaptan-ı deryalara, Yeniçeri ağalarına, defterdarlara da vezaret verilmiye başlanmış ve bu suretle vezarete çeşitli kimseler getirilmiye başlanılmıştı. Vezaret mevki paye şeklini alarak vezir adedi daha da çoğalmış 1599 da 20 ye baliğ olmuştu. Bu sıralarda iltimas, memnun etme gibi nedenlerle vezirliklere geliş güzel atamalar yapılmış, ehliyetsiz, cahil kimselere de vezaret payesinin verilmesine başlanılmıştı.

Kubbe vezirlerine Dahil Vezirler de denmekteydi. Bu deyim vezirlerin Divan-ı hümayuna dahil olmalarından gelir. Eyalet vezirlerine de Hariç vezirler denirdi.

Dahil vezirler olan kubbe vezirlerinin 1731 de kaldırıldığı halde hariç vezirlerin daha uzun zaman devam ettikleri görülmektedir.

Kubbe vezirleri zaman zaman eyalet vezirliklerine atandıkları gibi nişancı, kazasker olarak da atanmışlar, ayrıca devletin önemli hizmetlerini yürüten kazaskerlere, yeniçeri ağalarına, kaptan-ı deryalara, defterdarlara da vezaret rütbesinin verilmiş olduğu görülmektedir.

Vezirlerin de vezir-i azamlar gibi kapı halkı denilen ve sayıları 300- 500 e kadar çıkabilen kalabalık maiyetleri vardı. Bu miktar bazan artardı. Hariç vezirlerden Sivas Valisi Selim Paşanın 2100, Trabzon valisi Veli Paşanın 800 kişilik kapı halkı vardı. Bunlar dışında asker de beslerlerdi.

19 uncu yüzyıl başında kapı halkının önemli bir kısmının lağvedilmiş olduğu bilinmektedir.

18 inci yüzyıl başlarına kadar vezirlere Haslar tahsis olunurdu. Fatih Kanunnamesine göre tahsis edilen hasların para miktarı 1200000 akçe kadardı. Sonraları «has yerine vezirlere buldukları vilâyetlerin imdadiye-i hazariye ve imdadiye-i seferiye denilen bir vergi tahsis edilmişti, hazariye parası sulh zamanına, seferiye ise muharebe zamanlarına mahsustu.» (4)

Vezirler gözden düştikleri zaman görevlerinden alındıkları gibi tekaütlüğe de sevk edilirdi. Aczi anlaşılınlar da emekli olunurlardı. Emekliye sevk edilenlere, geçinebilecekleri kadar «tekaüt haslan veya mahallin mukataasından vesair yerlerden aylık olarak muayyen bir pa-

ra verilir... Onyedinci asır sonlarında vezir-iazam ile vezirlerden birinin tekaüt edilmesi lâzım gelse altı yük akçe has verilir ve bazan lütf-ii mahsus olarak bu miktar bir misline kadar artırılabilirdi.» (5)

Azledilen veya mecburî emekliye sevk edilen vezirlerin tekrar vezirliğe getirildikleri, hapsedildikleri, sürüldükleri veya katledildikleri de görülmektedir.

Kubbe vezirlerini son zamanlarda Avrupa devletlerinin bazılarında bulunan Sandalyasız Nazırlara benzetmek mümkündür.

II — ŞEYH-ÜLİSLÂM (Müftü, Müftü-ül enam)

Müftü İslâm memleketlerinde fetva makamıdır.

İslâmlarda ilk müftünün Hazreti Muhammet olduğu kabul edilir. Zira ilk defa dinî sorulara gerekli cevaplar Hazreti Muhammet tarafından verilmiş olduğu gibi ondan sonra gelen müftüler de «Peygamber'in deliline nazaran cevap vermekte naiptiler» (6).

Osmanlılarda müftülüğün resmen ne zaman kurulmuş olduğunu bilmiyoruz. Osmanlıların kuruluş devrinde müftülük vazifesini görecekt fetva verenlerin bulunduğu bilinmektedir.

Osmanlılarda müftülük sonraları Şeyh'ul İslâm unvanını almış ise de bu unvanın ne zaman kullanılmaya başlandığı bilinmemektedir.

Fatih Kanunnamesinde şeyh-ül İslâm makamından bahsedilmektedir. Bu duruma göre o devirde veya hiç değilse Fatih Devrinden kısa bir süre önce müftü yerine şeyh-ül İslâm deyiminin kullanılmış olduğu kabul edilebilir.

Fatih zamanında «Şeyh-ülislâm ülemanın reisidir. Ve mualimi sultani dahi kezalik serdar-ı iilemadır. Vezir-iazam onları riayeten üstüne almak münasiptir. Amma müfti ve hoca sair vüzeradan birinci tabaka yukarıdır ve tesadür dahi ederler.» (6)

Görülüyor ki Fatih zamanında şeyh-ülislâm deyimi ile müfti deyimi müteredif olarak kullanılmaktaydı.

Bu böyle olmakla beraber Kanuniden sonra müfti deyiminin terkedildiği ve şeyh-ülislâm deyiminin kullanılmaya başlandığı anlaşılmaktadır.

(5) (6) Ord. Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın Kitabı Sa. 203 - 204

(6) Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Söz. Cilt. II, fa. XVI, Sa. 601

Osmanlı İmparatorluğunda şeyh-ülislâmlık çok önemli bir makamdı. Ve derece olarak vezir-iazam ile vezirlerden sonra gelirdi.

Bilindiği üzere Osmanlılarda Teokratik hukuk cari idi. Yapılan tasarrufların teokratik hukuka uygunluğunun saptanması zorunlu idi. «Devlet işlerinin ana hukuku teşkil eden teokratik hukuka ancak şeyhülislâmın fetvalarıyla tespit edilir. Bu itibarla devlet ve idarenin dini hukuku ve ferdi alakalandıran mühim tasarrufları şeyh-ül islâmın reyini ihtiva eden fetvalarla meşruiyet kespeder, devlet reisi olan ve en yüksek iktidara sahip bulunan Padişahın şer an yani dinî hukuk bakımından vazifesini ehil olmadığı ve binanaleyh vazifesinden uzaklaştırılması lâzım geldiği yine şeyh-ül islâmın fetvaları ile tespit edilir» di (7).

«Şeyh-ülislâm ülema sınıfından seçilirdi. Şeriatın bekçisi idi. Devlet işlerinin şeriat hükümlerine uygun olarak yürütülmesine dikkat ederdi. Sadr-ı azam tarafından kendisine sunulan problemler hakkında şeriatın sözünü fetva ile belirtirdi.» (8).

Anlaşıyor ki şeyh-ül islâmlar,

a — İlmiye sınıfının reisidir. «Şeyh-ül İslâm ülemanın reisidir ve muallini-i sultani dahi kezalik redar-ı ülema'dır. (Fatih Kanunnamesi) ve öğrenim ve kaza işleri yürüten teşkilât şeyh-ül islâmlara bağlı idi.

Osmanlılar'da öğrenim ve hukuk teokratikti? Bu nedenle bu iki önemli teşkilât şeyh-ül islâmlara bağlanmıştır.

b — Şeriatın temsilcisi, bekçisi idiler.

c — Divan-ı humayunun ihtiyarî üyesi idiler. Bu konuyu biraz açmakta yarar görmekteyiz.

Şeyh-ülislâmlar Divan-ı humayunun gerçek üyesi değillerdi. Esasen şeyh-ülislâmlar resmî işlerle meşgul olmazlardı. Genellikle büyük âlimler arasından seçildiklerinden harp ilânı ve diğer önemli konuların görüşülmesinde davet olunarak fikirlerinden yararlanırdı.

Bu durumları ile şeyh-ülislâmlar teşrifat üstü veya dışı sayılırlar bazı törenlere iştirak etmezler, Divan-ı humayun toplantılarına katılmakta muhtardılar.

(7) Ord. Prof. Sıddık Sami Onar İdare Hukukunun Umumi Esasları Cilt II, Sa. 645

(8) Ord. Prof. Enver Ziya Karal Osmanlı Tarihi.

Şeyh-ülislâmlar önceleri sadece bazı kadrları atama yetkisine sahip iken 17 nci yüzyıl başlarından itibaren devlet bünyesi içinde önemleri azalan kazaskerlerin atanmaları yetkisi de şeyh-ülislâmlara verilmişti. «Şeyh-ülislâm bunları bir telhis ile Sadr-ı azama bildirir o da padişaha arzederdi.» (9)

Bilindiği üzere 1838 senesinde başvekâlet kurulunca (Arzodası Mürafaası) Huzur Mürafaası şeyh-ül islâmların kapısında ve onların başkanlığında toplanmaya başlamıştı. 1883 te Mecelle Cemiyeti tarafından hazırlanan reformlar cümlesinden olarak davaların ilgili mahkemelerde önce bidayeten sonra da istinafen bakılması kabul edildiğinden Huzur Mürafaası veya muhakemesi de kendiliğinden kalkmış oldu.

Şeyh-ülislâmlar makamının önemini belirtmek için Vezir-iazamların ve vezirlerin kendilerini törenle ziyaret ettiklerini ve vezir-i azamların bunları törenle kabul ettiklerini, bazı ahvalde vezir-iazamlara görev verilirken şeyh-ülislâmlarla müşaverede bulunularak bu görevin verildiğini, belirtelim. Bunlar dışında yukarıda da işaret edildiği üzere padişahların dahi düşürülmesi için şeyh-ülislâmların fetvalarının gerektiğini de ayrıca işaret edelim.

Şeyh-ülislâmlar ilmiye sınıfından ve bu sınıfın ilim ve ahlâk yönünden yeteneklileri arasından ve genellikle Rumeli Kazaskerleri, bazan da Anadolu Kazaskerleri arasından atanırlardı.

Şeyh-ülislâmlık müessesesinin yerleşmesinden sonra büyüyen imparatorlukta gerektiğinde fetva vermek ve idari ilmi işlerle meşgul olmak üzere taşraya müftüler atanmış ve bu müessese yerleşerek zamanımıza kadar gelmiştir.

III — KAZASKER

Kazaskerlik ilmiye mesleğinin en yüksek derecedeki makamı idi. Asker Kadısı, Ordu Kadısı anlamını taşımakta bu sebepten dolayı da kadı asker de denilmekteydi.

«Osmanlı devletinde esas olan askerî sınıfa ait dava, vereset vesaiî şer-î ve hukukî muamelât kazasker vasıtasıyla yürütülürdü.» (10). Bu askerî esaslara göre öğütlenmiş bir idarenin gereği idi.

Aşağıda da belirtileceği üzere asker hükmünde olanlar çok geniş' bir kitleyi kapsadığından Osmanlılarda Kazaskerlik başlangıçta çok önem taşımaktaydı.

Kazaskerliğin hangi tarifte ihdas olunduğu kesin olarak bilinmemekle

(9) Ord. Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın Kitabı Sa. 231

(10) Ord. Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın Kitabı Sa. 228

beraber Murad-ı Hüdavendigâr zamanında ihdas olunduğu zannedilmekte muasır ve daha önceki Müslüman devletlerinde de mevcut bulunduğu bilinmektedir.

1480 veya 1481 senelerine kadar Osmanlı devletinde sadece bir Kazasker bulunurken bu senelerde Rumeli ve Anadolu Kazaeskerleri adı ile iki Kazaskerlik ihdas olunmuştu. 1516 da Arap ve Acem Kazaskerliği adı ile bir Kazaskerlik daha ihdas edilmiş ise de daha sonra kaldırılarak buna ait muamelât Anadolu Kazaeskerlerine devredilmiştir.

Kazaskerler Divan-ı Hümayunun tabî üyesi olup sadır da Vezir-i azamin solunda oturmakta, toplantılardan sonra yenilen yemekte ayrıca hazırlanan sofralara oturur yemek yerlerdi. «Divan-ı hümayunda taamda vezir-iazam ile başdeftardar ile sair Vüzera ile Defterdarlar ve Nişancı yiyeler ve Kazaskerler başkaca yerler» (Fatih Kanunnamesi) kalan yemekler de kapıcılar kethüdasına verilirdi.

Kazaskerlerin teşrifattaki yerleri ise vezir-iazam ve vezirlerden sonra olup Divanda Vezirlerden sonra ve en yüksek makam durumunda idiler. Onlar gibi karşılanırlardı. Sahip-i araz olup bizzat padişahın huzuruna çıkma yetkisine sahip idiler.

Kazaskerler aynı zamanda vezir-iazamların başkanlığında toplanan Divanın da üyesi idiler.

Daha önce de belirtilmiş olduğu üzere Divanlarda iş bölümü yapılmış ve «davalar, şikâyet ve devlet işleri vezir-iazamlar başkanlığında toplanarak halledilirdi. Divanlarda dinî, şer-î ve hukukî işler Kazaskerler tarafında dinlenerek halledilirdi. Bu iş Rumeli Kazaeskeri tarafından yapılırdı. Anadolu Kazaskeri ise ancak işlerin çok olması ve vezir-i azamin buyrultusu üzerine dava dinliyerek karar verirdi.

Yukarıda da belirtilmiş olduğu üzere Kazaskerler Divanının tabî üyesi idiler. Divan işleri Paşa Kapısına intikal ettikten sonra Kazaskerler ancak ulûfe dağıtımında bulunurlardı.

Kazaskerler sadr-iazamların başkanlığında toplanan Huzur Mürafaasına da iştirak ederler davaları istinafen inceliyerek hüküm verirlerdi. Aynı şekilde Çarşamba Divanına da dahil olup sadr-iazammın başkanlığında İstanbul Kadısının iştiraki ile toplanarak davaları dinlerlerdi. 1838 de huzur mürafaası kaldırılmış, ve Şeyh-ülislâm Divanı ihdas olunmuştu. Kazaskerler bu Divanda da üye olarak bulunur ve huzur mürafaasmda olduğu gibi dava dinler karar verirlerdi. 1883 ten itibaren dava bakma işleri mahkemelere verildiğinden Divanlar da lağv edilmiş oldu.

Bu divanlar dışında,

1 — Kazaskerler kendi konaklarında toplanıp «kendi selahiyetleri dahilindeki veya havale edilen işleri görüşürlerdi» (11).

2 — Kazaskerlerin teşrifattaki yerleri yukarıda da değinilmiş olduğu üzere vezir-iazam ve vezirlerden sonra olup Divanda vezirler- den sonra ve en yüksek makam durumunda idiler, ve onlar gibi karşılanırlardı.

3 — Sahip-i arz olup bizzat padişahın huzuruna çıkma yetkisine sahiptiler.

4 — Bayramlarda padişahların yanında yer alırlardı. Veziriazamların bayram tebriklerini kabûllerinde kazaskerlere ayrı günler ayırırlardı.

Kazaskerlerin önemleri TUĞRA çekme yetkilerinin bulunuşu ile de anlaşılmalıdır. Gerçekten Osmanlılarda tuğra çekme yetkisi üç makamda toplanmıştı. «Tuğra-i Şerifi mile ahkâm buyurulmak üç canibe müfевvezdir. Umur-u âleme müteallik ahkâmı vezir-iazam buyrultusu ile yapılır ve malıma müteallik olan ahkâmı Defterdarın buyrultusu ile yazalar ve şer'i şerif üzerine daha hükmüm Kazaskerlerin buyrultusu ile yazalar» (12).

Yukarıda yapılan açıklamadan Kazaskerlerin askerî hukukla meşgul oldukları anlaşılmakta ise de 17 nci yüzyıl başlarından itibaren genel hukukla ilgili işlerle de görevlendirilmişler, ve bazı atamaları yapma yetkisi kendilerine tanınmıştı.

Kazaskerler kendi bölgelerinde 150 akçelik kadılıklar, kırkar akçelik içel müderrisliklerine kadar olan atamaları bizzat yaparlar daha fazlaları olan yüzelli ile beşyüz yevmiydik mevliviyetlere kırk akçeden fazla yevmiyeli müderrislikleri vezir-iazamlarla mutabakata varmak sureti ile tayin ederlerdi.

Aynı yüzyılın sonunda ise yevmiyeli kırk akçeden fazla medrese müderrisleri ile yevmiyeleri yüzelli akçeden yukarı olan kadılıkların tayinleri şeyh-ülislâmarca yapılmıya başlandı.

Kazaskerler daha sonra eski önemlerini kaybederek daha alt derecedeki makamlar haline geldikleri, tayin ve azillerinin şeyh-ülislâmla-

(11) Ord. Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılıın Kitabı Sa. 236

(12) Fatih Kanunnamesi Madde 16 Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Söz. Cilt II Sa. 231

rın telhisleriyle vezir-iazamlara bildirilmesi, onların da bu tayin ve azil keyfiyetini padişahlara arzetmeleri şeklinde ceryan etmiye başlandığı görülmektedir.

Onyedinci yüz yıl başlarına kadar Kazaskerler iki sene müddetle tayin olunurlarken aynı yüzyıl sonlarında müddetleri bir seneye indirilmişti. Müddetleri sona eren Kazaskerler ya tekrar tayin olunurlar, veya aynı payede olan diğer biri veya İstanbul kadısının, Anadolu Kazaskeri olarak tayini âdet olmuştu. Rumeli Kazaskerliğine de Anadolu Kazaskeri tayin olunurdu. Âdetin böyle olmasına rağmen bu kaidenin bozulduğu da olurdu. Kazaskerliğe getirilenlerin vezir-iazam huzurunda hil'at giymeleri kanun icabı idi.

Kazaskerler vazifede buldukları sırada ve malûiyetlerinde Arpalık alırlardı. Tanzimattan sonra arpalık maaşı verilmiye başlandı. Kazaskerler asker veya asker hükmünde olanların muamelelerini ifa ederler ve karşılığında harç ve rûsum alırlardı.

Kanunî Sultan Süleyman Kanunnamesinde kimlerin asker ve kimlerin asker hükmünde olduğu saptanmakta ve hangi işlerden ne miktarda resim alınacağı belirtilmişti.

Her müessesede olduğu gibi Kazaskerlik müessesesi de bozulmuş 1785 ten sonra bir paye olarak da verilmiye başlanmıştı. Bu suretle adetleri de çoğalmıştı. Kısa müddetle vazife gördükleri için mazulleri de çoğalmıştı. Sıra ile atanmaları usul haline gelmişti. Rüşvet ve süistimallere karışmaya, kendilerinden şikâyetler duyulmaya başlanılmıştı. Bu nedenle sadr-ı azamlar tarafından zaman zaman teftiş ettirilmeleri âdet olmuştu.

Kazaskerler ilmiye sınıfından oldukları için ilmiye kıyafeti giyerlerdi.

Kazaskerlik müessesesi Osmanlı devletinin yıkılışına kadar devam etmiş bulunduğu, fonksiyonu kaybettiği ve önemsiz makam haline gelmiş olduğu görülmektedir.

IV — NİŞANCI (TEVKİİ)

Nişancı Osmanlılarda «Bab-ı-âlinin hukuk müşaviri durumunda olan ve devlet ricalı arasında bulunan kimse idi. Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğünde «Hükümdarın alâmetlerini taşıyan ferman ve beratlarla Türklerde Nişan adı verildiğinden bu alâmeti çekmiye izinli makam sahibine de Nişancı» (13) Denildiği belirtilmektedir.

Nişancıya Tevkî de dendiği gibi nişancılık hizmetine de Tuğra-i şerif hizmeti de denmekteydi.

Diğer İslâm hükümetlerinde de bu makam vardı ve Kalem-i âlâ Sbîb-i divan-ül inşâ, Muvakkî, Tuğrai, Pervane adlarını alırdı.

Nişancılığın Osmanlılarda ne zaman kurulduğu bilinmemekle beraber, Nişancılığın ilmi ve kalemi kuvvetli kimselerden seçilmeleri nedeniyle Osmanlı devletinin kuruluşundan kısa bir süre sonra kurulmuş olduğu kabul edilebilir.

Nişancının Osmanlı idaresindeki durumunu Ord. Prof. Sıddık Sami Onar, İdare Hukukunun Umumî Esasları adlı kitabında Osmanlı devletinde Nişancının yerinin önemli olduğunu belirterek görevlerinin «Padişahlık makamından Sâdır olan emirlere nezaret etmek ve Tumar ve Zeamet gibi tevcihatın kayıtlarını muntazam tutmak, yeni fethedilen memleketlerin kayıtlarını yapmak» (14) olduğunu kaydetmektedir. Bu nedenle Nişancılık mevzuata vakıf ve bunları şer-î hukukla telif etme yeteneğine sahip olanlar arasından seçilirlerdi.

Aynı eserde Tevki Abdurrahman Paşa Kanunnamesinde Nişancı ile ilgili olarak «Nişancı Tuğra-i Şerif hizmetiyle memurdur ve kendi hanelerinde kanuna müteallik ahkâm yazılıdır. Mümeyyizi tashih eyledikten sonra kendisi tuğralarını çeker ve defter tashih olunmak lâzım gelse kendüye hitaben varit olan ferman mucibince defter haneden getirtip kendi kalemi ile tashih eder» (15) denmektedir.

Osmanlı Devlet Teşkilâtı hakkında en ciddi eser olan Ord. Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın hitabında ise «Ahitname,, berat veya mensur,name ve hüküm ve İlmiyeye it cihat beratları ile fermanların baş tarafına padişahın imzası olan Tuğrai çekmek Nişancının vazifesi idi.» (17) denmekte ve «Onsekizinci asır başına kadar devlet kanunlarını iyi bilmek ve yeni kanunlarla eskilerini ve şer'î ve hukukî kanunları telif etmek kudretini haiz olması icap eden ve Divanda bu hususlar hakkında fikir ve mütalâasından istifade edilen ve hükümdara yazılacak nağmeleri ve vezirlerin menşur ve beratlarını tahrir veya müsveddelerini tetkik» ettiği belirtilmektedir.

Yine aynı profesörün Osmanlı Tarihi adlı eserinin birinci cildinde «Nişancı Divan kaleminin büyük şefi olduğu gibi arazi işleri, has; zeamet, tumar tevcihleri buna havale olunup esas deftere (Tapu Def-

teri) bunun yazısı ile kayıt veya tashihi edilirdi. Bu husustaki kanunların tertip ve tanzimi de buna aittir. «Hükümdarlara yazılan fermanların ve beratların üzerine çekilen tuğralar Nişanemin kalemi ile olurdu... divan kalemindeki kâtipleri şefi olan Reis-ül kütta nişanemin maiyetinde bulunuyordu.» (16) denmektedir.

Başlangıçta Humayunnameler de Nişancılar tarafından kaleme alındığından ülema içinden kalemi ve ilmi kuvvetli olanlar bu göreve getirilirdi. Bilindiği üzere daha sonra bu görev Reis-ül küttaplara intikal etmiştir.

Diğer taraftan Nişancılar kanunları ve devlet merasimini iyi bilirdi. Bu nedenle Nişancılara Müfti-i Kanun da denmekteydi.

Nişancılar Divanın üyesi idiler ve Defterdarlardan sonra otururlardı. Bazı nişancılara vezirlik payesi de verilmekteydi.

Fatih Kanunnamesine göre «Divan-ı hümayunda sadra oturmak Vüzeranın ve Kazaskerlerin ve Defterdarların ve Nişancıların yoludur.

Evvelâ Vüzer oturup bir canibe Kazaskerler, onların altına Defterdarlar oturur ol bir canibe Nişancı otururdu. «Şu kadar ki Nişancı Vezir veya Beylerbeyi ise Defterdarın üstüne otururdu.

Nişancıların devlet ricalindeki durumu önceleri daha aşağı iken sonraları artmış 1836 senesinde ise lağvedilmiş ve bu görev ikinci derecedeki bir makam olan Defter eminliğindeki Tuğranüvistlere verilmişti. 1838 de de Tuğranüvistlik de kaldırılmış ve bu hizmet Bab-ı âliye intikal etmişti.

Nişancıların, Defterdar, Reis-ül kütta, Beylerbeyi, Vezir olmaları mümkün olduğu gibi Defterdarlarla Reis-ül küttapların da Nişancı olmaları mümkündür.

Gördükleri görevlerin önemli olması ve ancak itimada lâıyk kimselerin bu göreve getirilmelerinin zorunlu bulunması nedeni ile nişancılar «hükümdarın şifahî iradesiyle tayin edilirdi.» (17).

Nişancılara önceleri senelik 180000 sonraları 300000 kadar akçe- 3i haslar tahsis olunurdu. «Nişancıların haslarından başka muayyen tahsisatları vardı. Meselâ Onaltıncı asırda Eflâk, Buğdan Voyvodalarıyla Erdal krallığının tevcihinden Nişancıya üçyüz, Reis-ül kütta'ya

(16) Sa. 254

(17) (20) Ord. Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın kitabı Sa. 220 - 221

ikiyüz, Divan kâtiplerine elli sikke flori verilmek kanundu. Bundan başka yine aynı asır sonlarında Nişancıların kendi dairelerinde tahsis olunan şikâyet hükümlerinden hâzineye ait olan resimleri aldıkları» (20) bilinmektedir.

V— KÂHYA BEY

KETHÜDA-İ SADR I ÂLİ

Kâhya Beylerin önceleri resmî görevleri yoktu, Vezir-iazamların maiyetinde çalışan ve hususî işlerini gören görevlilerin başı idiler. Böyle olmakla beraber yetmişmiş kimselerden seçilmeleri nedeniyle devlet işlerinde kendilerinden her zaman yararlanılırdı.

Onsekizinci yüzyıl başlarından itibaren Kâhya Beyler hükümet kadrosuna alınarak memur haline getirildiler.

Başlangıçta vezir-iazamlar tarafından ve özel olarak hizmete alınırken memur haline getirilmeleri ile atama ve azilleri hükümet tasarrufu halini aldı. Bu sırada Kethüda Beylerin tayin ve azilleri, vezir-iazamların inhası üzerine Padişahlar tarafından yapılması usul ittihaz olundu.

III üncü Ahmet zamanında Kethüda Beylerin önemi artarak devlet ricali arasına girdikleri görülmektedir. Bu devrede «Reis-ülküttap'ın üstüne çıkarak birinci derecede mühim bir mevki sahibi oldu. Kâhya Bey aslında vezirlerin yardımcısıdır. Bütün işler vezire varmadan evvel anın elinden geçer ve Bab-ı âliden çıkan bütün emirler Kâhya Beyin tavsiyesine göre tatbik olunurdu. Bütün dahili işlerden mesuldü. Bu hususa dair her şey onun mütalâası ile olurdu. Paşa Kapısının en nüfuzlu memuru Kethüda Beydi. Sadaret makamından çıkan siyasi, askerî, malî ve İdarî bütün işler ayrı ayrı makamlara ait olsa da bunun elinden geçerdî.» (18).

Stadr-iazam Kethüdaları aynı zamanda sadaret makamına gelen evraklar üzerine vezir-iazamların **PENÇE** denilen işaretini ve buyrultu şifresini vazedерlerdi. Vezir-iazamlar bu işaretleri görünce doğruluğunun nişanesi olan **ŞAH** işaretini koyarlardı.

Dahilî işlerle meşgul oldukları için vilâyetlere yazılan ve vilâyetlerden gelen yazılar Kâhya Beylerden geçer, özetlenerek veziriazamlara takdim olunur ve defterlere kaydolunurdu.

Sadr-iazam Kethüdalarının başlangıçta resmî görevlerinin bulunmaması nedeniyle Divanın üyesi değildiler, yine aynı nedenle resmî törenlere de iştirak etmezlerdi.

Yukarıda da değinildiği üzere Kethüdaların zamanla önemleri artarak Vezir derecesine ve bir nevi vezir-iazam yardımcılığı durumuna gelerek birini planda bir makam haline geldiler. Bu duruma çıkan Kethüdalara Vezirler, Yeniçeri Ağası, Kaptan-ı derya gibi devlet ricali cuma günleri vezir-iazamları ziyaretlerinden sonra ziyaret etmeleri usul haline geldi.

«II. Mahmut devrine kadar eyaletlerin merkezdeki mercileri yine sadr-iazamdı. Fakat sadr-iazam niyabeten mülkî işlere kahya Bey bakmakta idi.» (19)

1835 senesinde Kethüdalık kaldırılarak bu teşkilâta ait görevler Umur-u Mülkiye Nezaretine devrolundu. 1837 de ise daha önce kurulmuş olan Hariciye Nezaretine karşılık olarak adı Dahiliye Nezareti olarak değiştirildi.

Görülüyor ki Kethüdalığın önemi İçişleri Bakanlığının ilk halini teşkil etmesidir.

VI — REİS-ÜL KÜTTAP

Osmanlı İmparatorluğunda Reis-ül küttaplığın ne zaman kurulduğu kesinlikle belli değildir. Fatih Kanunnamesinde Reis-ül küttaplıktan bahsedilmekte olduğun göre Fatih Devrinden önce kurulmuş olduğu anlaşılmaktadır.

Reis-ül küttaplar önceleri Divan üyesi olmayıp Nişancının maiyeti ve ikinci derecede bir memur durumunda idi. Bu nedenle Reis-ül küp- taplar «erkânı devlet sayılmayıp rical-i Bab-ı âli veya rical-i devlet sınıfındaydı.» (20)

Reis-ül küttaplar Divan muamelâtını kayıt ve düzenli bir şekilde yürütmesini sağlayan memurlar olup Divanda vezir-iazamm önünde durarak Divana gelen devlet işleri ile ilgili dosyaları veya müracaatları okur. Divanda verilen hüküm ve kararları ve fermanları kaydederler veya kaydettirirlerdi. Bunun dışında tercüme işlerini de yürütürlerdi.

(19) Vecihi Tönük'ün eseri Sa. 4

(20) Ord. Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın eseri Sa. 247

Bu görevlerine göre Reis-ül küttaplar divandaki hocaların ve kâtiplerin âmirleri olup başkâtip durumunda idiler.

Reis-ül küttapların görevleri Tevkiî Abdurrahman Paşa Kanunnamesinde «Divan tarafından verilen ahkâm ve beratları badel tas. hih reşit etmek ve ferman mucibince suret-i ruus ve kanuna mütaallik olan telhisleri yazmak ve nameleri tercüme ettirmek ve nameleri tesvit etmek cümle Reis-ül küttap Efendiye mahsustur» (21) olarak belirtilmektedir.

Reis-ül küttapların rütbeleri daha sonra yükseltilmek suretiyle sefir ve yabancı devlet temsilcileriyle temas etme yetki ve görevleri verilerek hâriciyeye ait işler kendilerine devredilmiş oldu.

Dışişlerine ait görevlerin kendilerine verilmiş olması nedeniyle «Ecnebi muharrir ve seyyahları Reis-ül küttabı devlet sekreteri, imparatorluğun büyük kançıları ve Hariciye Nazırı olarak tarif ve tavsil ederler» (22).

Onsekizinci yüzyıl başlarından itibaren Paşa kapısından vezir-i azamlara yazılacak telhis ve tahsislerin hazırlanması görevi Reis-ül küt- taplara verilmişti. Daha sonra askerî ve mali işler hariç devletin her çeşit işlerinden birinci derecede Reis-ül küttaplar sorumlu oldu. Ayrıca padişahlar tarafından vezir-i azamlara gönderilen hatt-ı hümayunların okunması görevi de Reis-ül küttaplara verilmişti. Bu sırada mütesellimlerin atanma ve görevden alınma işlemleri de bunlar tarafından yürütülmekteydi.

Yukarıda da belirtilmiş olduğu üzere önceleri Reis-ül küttaplar Nişancıların maiyeti idi, yevmiyeleri 50 akçe idi, terfi ederek Sancak Beyi payesinde Nişancı olabiliyorlardı. Daha sonra, Nişancı derecesine gelmişlerse de kendilerine has verilmeyip zeamet verilmişti.

Dvan-ı humayun üyesi olmadıkları ve rey sahibi bulunmadıkları gibi vezir-i azam divanında da bulunurlar fakat söz hakları yoktu. Divanda vezir-i azamların yanında fakat sedirde değil yerde hah üzerinde otururlardı.

1836 da Reis-ül küttaplik kaldırılarak Umur-ı Hariciye Nezareti adı ile bir Bakanlık kurulmuş ve devletin her türlü dış politika işleri bu Bakanlığa verilmiş ve dış ülkelerdeki temsilcilikler de Bakanlığa bağlanmıştı.

(21) Ord. Prof. Sıddık Sami Onar'ın eseri Sa. 650

(22) Ord. Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın Eseri Sa. 245

Ondokuzuncu yüzyıl harici işler artmış ve önem kazanmıştı. Bu müesseseye yeni bir düzen vermek gerekiyordu.

VII — DEFTERDAR

Osmanlı imparatorluğunda devletin malî işleri Defterdarlar tarafından yürütülmekteydi.

Defterdar kelimesinin «İlhanlılarda Defterdari-i Memalik» (23) deyiminden alındığı, bu deyimim hangi tarihte kabul edilmiş olduğunun açıklıkla bilinmediği, öndördüncü yüzyıl sonlarından itibaren «Osmanlılarda Defterdarlık ismi ile bir memuriyetin» (26) bulunduğu Ord. Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın Osmanlı Devletinin Merkez ve Banriye Teşkilâtı adlı eserinde belirtilmektedir.

Defterdarlık başlangıçta merkez kuruluşu olup bir tane idi. Sultan Bayazıt zamanında ikinci bir Defterdarlık kuruldu.

Birinci Defterdar, Rumeli Defterdarı, ikinci Anadolu Defterdarı idi. Kanunî zamanında Rumeli Defterdarına Başdefterdar denmiye başlandı.

Yavuz zamanında Anadolu ve Suriyedeki ve kısmen merkezdeki bazı malî işleri tetvir etmek üzere Şikk-1 sani namı ile bir Defterdarlık daha kuruldu. Daha sonra Rumeli Defterdarına şikk-1 evvel veya Başdefterdar, Anadolu Defterdarına şikk-1 sani, üçüncü defterdara şikk-1 salis Defterdarı denmiye başlandı.

Başdefterdarlara hâzineden maaş olarak 1600000, Anadolu Defterdarlarına 140000, şikk-1 salis defterdarlarına 1300000 akçelik dirlik yanında elbiseleri ile ekmekleri verilirdi.

Fatih Kanunnamesinde Defterdarlara has veya maaş verileceği, has verilmesi halinde 600000 akçelik has, maaş verilmesi halinde 150000 - 240000 akçe verilmesi öngörülmekte, bunlar yanında «Mâlîyece iltizam veya emanet suretiyle ihale edilen haslar kaç yük ise yük başına imza hakkı olarak bin akçe, ve hâzineye para tesliminde bin akçede yirmi akçe kesr-i münzam ismi ile aidat alırdı. Padişaha her nereden peşkeş gelse Vezirle beraber Defterdarlar da hisse aldıkları gibi haraç ve adet-i ağnamden da Vezirlerle beraber Defterdarlarında hisseleri vardı.» (24)

(25) (24) Ord. Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı adlı eseri Sa. 325 - 326

Görevlerine gelince, «Fatih Kanunnamesine göre Defterdar, padişahın malının şekili ve Sadrazam da o malın nâzın idi.» (26) «Başdef- terdar cümle malının nâzın olup umur-u âlem ana müfevvezdir, anın emrüsüz olamaz, bir akçe dahi ne dahil ne hariç olur, anın kadri Rumeli Beylerbeylerini ile beraberdir. Ve cümle malının defterdarı, malının vekilleridir. Kabz onlara müfevvezdir ve cümle küttabın azl ve nasbi onlara müfevvezdir.» (25)

Para hâzinesi ile defter hâzinesinin açılıp kapanması, Defterdarların huzurunda yapılırdı. Başdefterdarlık kurulduktan sonra bu görev Başdefterdarlara verildi.

Bilindiği üzere Defterdarlar, Divan-ı Hümayunun üyesi idiler, ve oturmada Kazaskerlerin yanında yer alırlardı. Baş tarafta Başdefter- dar, alt tarafta diğer Defterdarlar otururlardı.

Başdefterdarlar vezir-iazamın sofrasında yemek yerlerdi.

Eyaletlerde de eyalet Defterdarları bulunurdu. Bunlara Efrat Defterdarları da denirdi.

Başdefterdar, eyalet Defterdarlarından gelen işler hakkında direktifler verirdi. Ayrıca diğer Defterdarların da âmiri idi. «Başdefterdar olan mal vekilidir ve kendi evinde divan eder ve mâliyeye müteallik davaları ve maliye tarafından ahkâm verir ve ahkâmın zahrma kuyruklu imza çeker ve tahsil-i malî âmirî için mütezimleri hapseder ve mahallinde mükâfatı tevcih edip buyurur» (26) du.

Başdefterdarlar Divan kararı ile yapılan atamalarda da «kuyruklu imzası ile buyrultu yazar, fakat bunun üst kısmı sadr-iazamın buyrultusu ile tasdik olunurdu.

Osmanlılarda Defterdarlık önemli makamdı. Bu nedenle bazan kendilerine vezir rütbesi de verilmekteydi.

Defterdarlar bazı imtiyaz ve yetkilere sahiptiler. Bu yetkililer,

a — Bayram tebriklerinin kabulünde vezir-iazamlar ayağa kalkmak suretiyle Defterdarları kabul ederlerdi.

b — Yukarıda da belirtilmiş olduğu üzere Divan üyesi idiler. Oturmada Nişancıardan önce yer alırlardı. Başdefterdarlar Divandan

(25) Ord. Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı adlı eseri Sa. 325 - 326

(26) Fatih Kanunnamesi Ord. Prof. Sıddık Sami Onarın eserinden alınmıştır. Cilt II Sa. 649

sonra yenmesi âdet olan yemekte vezir-iazamların sofrasında otururlar yemek yerlerdi.

c — Hükümdarların hazine ve mallarının muhafazası ile hazine ve diğer işler için hüküm ve emir verme yetkileri vardı.

d — «Hizmet eden kimselere çavuşluk, sipahilik, kâtiplik hattâ sancak ve zeamet tevcih etmek,²⁷

e — Hükümdara arz etmeden 2 akçaya kadar zam yapabilmek,

f — Sefere giderken hükümdara yanaşıp konuşabilmek,» (28).

g — Defterdarlar müsaade almak suretiyle her zaman vezir-i azamlarla konuşabilirlerdi.

h — Haftada bir gün vezir-iazamlarla birlikte Arz'a girerler ve padişahlara malî işler hakkında izahat verirlerdi. Padişahlara okunacak telhisler için daha önce vezir-iazamlarla görüşüp onun tasvibini tören yapılması âdet olmuştu.

Defterdarların en önemli görevlerinden biri üç ayda bir Kapıkulu ocaklarına maaş verilmesi için gerekli parayı bulmaktı.

Paranın bulunması ve üç aylıkların ödenebilmesi münasebetiyle tören yapılması adet olmuştu.

Onyedinci yüzyıldan itibaren Başdefterdarların mâliyyeye ait bütün işleri üzerlerine almış oldukları görülmektedir. Bu sırada Başdefterdarların zaman zaman vezir-iazamlara malî durum hakkında malumatı havi rapor takdim etmeleri de usuldendi.

Defterdarların adetleri ve görevlerinde zaman zaman değişiklik yapılmıştı. III., Selim zamanında Şikk-ı rabi ismi ile bir Defterdarlık kurulmuş olduğu gibi Nizam-ı Cedit-in kurulması üzerine bir Defterdarlık daha kurulmuş, fakat teşkilâtın lâğvı üzerine kaldırılmıştı.

Bilindiği üzere sefer vukuunda vezir-iazamlar Divan üyelerini de beraberlerinde alarak sefere giderler ve Divanı orada otağlarında toplar devlet işlerini yürütürlerdi. Başdefterdarların seferde olmaları halinde Anadolu Defterdarları payitahtta kalır, malî işleri vekil olarak yürütürlerdi.

Hâzineden yapılacak harcamalar münasebetiyle hazırlanacak tezkerelerde Defterdarların pençeleri bulunduğu gibi vezir-iazamların Sah-ı da bulunurdu.

(27) Tevkii Abdurrahman Paşa Kanunnamesi Ord. Prof. Sıddık Sami Onarın eserinden alınmıştır Cilt II Sa. 649

(28) Ord. Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın eseri Sa. 326

Başlangıçta tahsilâta ilgili işlerin yürütülmesi için defterdarların 5 adet İcra memurları vardı. Bunlar Defterdarların maiyeti erkânını teşkil ederlerdi.

Defterdarların görevlerini yürüttükleri yere Defterdar Kapısı (Bab-ı Defterî) denirdi.

Bab-ı Defterî Hoca denilen şeflerle, halefi, kâtip, şagirt denilen namzetlerden meydana gelip bunların adedi ve görevleri zaman zaman değişmişti.

Onsekizinci yüzyıl ortalarında Defterdarlıkta yeni yeni servisler kurulmuştu.

Ondokuzuncu yüzyıl sonlarında Defterdarlık 25 servis olarak örgütlenmiş ve malî işlerle meşgul olan bu teşkilâta MALİYE denmiye başlanılmıştı.

II. Sultan Mahmut zamanında şikk-ı evvel Defterdarının idaresin de Hazine-i âmire ile Darphane Nazırlığı kuruldu. 1835 te ikisi birleştirilerek bir Nezaret haline getirilmiş, ismine de Darphane-i Âmire Defterdarlığı denmişti.

1841 e kadar bu Nezaretlerde bazı ayrılma ve birleşmeler, olduktan sonra bu tarihte yine birleştirilerek Maliye Nezareti kurulmuştu. (x)

-

KÖY BELEDİYELERİ KURULMASINA DEĞİN BİR GÖRÜŞ VE ÖNERİ

MAHMUT KEMALETTİN GÜRLÜK

ÖNSÖZ

Bir yönetici olarak uzun görev yıllarımı köylümüz arasında geçirdim. Bu nedenle köyleri ve köylümüzü bütün yönleriyle ve içtenlikle tanımak ve her biri üzüntü kaynağı olan çeşitli sorunlarını öğrenmek olanağını buldum.

Ülkemizin başlıca özelliklerinden birisi de nüfusumuzun 3'te 2'si- nin köylü - çiftçi olmasıdır.

Şüphe yok ki, bu niteliği ile köylümüz ulusal gelirimize en çok katkıda bulunarak ulusal yapımızın Temel ve Tabanında mümtaz yerini almıştır.

Diğer bir deyimle üretici köylümüz topyekün kalkınmamızın anahtarındır.

Ama tarih boyunca Türkiye'nin ayakta durmasını sağlayan ve bir güvence sayılan bu aziz varlık, taşıdığı bu büyük değerle ölçülü ve orantılı bir ilgi görmemiş ve her nedense ihmale uğramıştır. Bu bakımdan köylerimize değgin bir etüt yapmakta hayatî bir ihtiyaç duydum. Esasen Büyük önderimiz Atatürk'ün şu veciz sözünde, «Türk köylüsü lâyük olduğu değeri bulmuştur.»

«Eğer Milletimizin çoğunluğu çiftçi olmasaydı biz dünya yüzünde bulunmayacaktık.»

Ne hazindir ki bütün yurt düzeyine küçük birer insan kümecikleri halinde serpilmiş olan köylerimiz kendi yazgılarıyla başbaşa bırakılmışlardı. Anayasamıza göre Tüzel kişiliği haiz birer küçük idare birimi olan köylerimiz, bilimsel açıdan bu dağınık durumda kaldıkça Ekonomik birer birim niteliği kazanmaları güçtür. Maddî ve manevî bakımlardan cılız bir yapıya sahip olan yuvarlak 40 bin köy yerine güc ve olanakları birleştirilmiş 5-7 köy gurubundan oluşacak 5 bin civarında köy belediyeleri (Birleşik idare Sayın Başkan Ecebit'in deyimiyile Köy-Kentler) kurulmasında zorunluk duyulmaktadır.

Köylümüzün ancak böyle bir düzen ve örgüt içinde ve bilinçli bir kadro yönetiminde kalkınabileceğine inanmaktayım.

Hükümetimizin daha ciddi ve olumlu bir plan ve programla köylerimize eğileceği hakkındaki kesin kararı biz idarecileri sevindirmiş tir.

Bu etüt yazımda görüş ve önerimi belirtebilmişsem ne mutlu...

KALKINMAMIZIN ANAHTARI

Köy Belediyeleri Kurulmasına Değgin Bir Görüş ve Öneri :

Varlığı tarihten önceki çağlara uzayan Aziz Türk Milletinin, refah ve mutluluk kapıları daha ne zaman gereğince açılacaktır. Tılsımlı bir anahtar mı, gerek? Yoksa bir mucize mi bekliyoruz?

idare mesleğinde otuz yılı aşan çetin vazife hayatımda edindiğim tecrübelerin ışığı ile bu çok önemli sorunun cevabını vermeye ve öncelikle ortaya konulması öngörülen sistemin ne olacağına açıklanmasına çalışacağım.

Uyarlıkta büyük atılımlar yapmış ve bu gün bir feza çağı açmış Milletler yanında her Türk ferdinin yüreğinden acı bir feryat kopmaktadır. Neyimiz eksik? Atataürk'ün Cumhuriyet Bayramının 10. Yıl nutuklarında büyük Türk Ulusuna yaptığı «Türk Milletinin karakteri yüksektir. Türk Milleti çalışkandır, Türk Milleti zekidir. Çünkü Türk Milleti Millî birlik ve beraberlikle güçlükleri yenmesini bilmiştir» şeklindeki hitabı hâlâ kulaklarımızda çınlamaktadır.

Yurdumuzu bütün tarih boyunca şan ve şerefle koruduk. Mustafa Kemal'in önderliğiyle İstiklâl Savaşından muzaffer çıktık. Neden ileri memleketlere yetişemiyoruz? Bu sorunun nedenlerini yüzyıllardır araştırır dururuz.

Türkiye, yeraltı ve yerüstü servet bakımından bir hazine diyarı olmasına rağmen Dünya ülkeleri arasındaki az gelişmişliğin damgasını daha ne süre taşıyacaktır.

Elbette ki ezeli olan bu derdin ebedî olmasını hiç birimiz istemeyiz. Dava hayatıdır, diğer bir deyimle Millî bir kurtuluş davasıdır.

ATATÜRK'ÜN 19 Şubat 1923'te İzmir İktisat Kongresindeki açış nutkundan bu yazıma aktardığımız şu satırlardan ders alıp uyanmak gerek :

«Bir milletin doğrudan doğruya hayatıyla yükselişi ve çöküşü ile alâkadar ve münasebettar olan milletlerin iktisadiyatıdır. Tarihimiz

tetik olunursa bütün yükseliş ve alçalış sebeplerinin bir iktisat meselesinden başka bir şey olmadığı anlaşılır. Yeni Türkiye'nin kalkınabilmesi için de İktisadiyatımızı ön planda ele alacağız.

Türkiye'nin hakikî sahibi ve efendisi hakikî müstahsil (üretici) olan köylüdür. O halde herkesten daha çok refah, saadet ve servete müstahak ve herkesten çok bunlara lââyık olan köylüdür. Bugün felâket ve sefaletin tek sebebi bu gerçeği kavramamış olmamızdır. Asırlarca ihmâl ettiğimiz nankörlük, küstahlık ve cebbarlıkla uşak derecesine indirdiğimiz bu asıl sahibin huzurunda kemal-i hicap ve ihtiramla itam bir utanç ve saygıyla gerçek durumumuzu alalım.»

Falih Fıfki Atay, Dünya gazetesinde yayınlanan pazar konuşması başlıklı bir yazısında şöyle anlatıyor:

«ATATÜRK halkçı ve köylü idi. Köylü efendimizdir diye kuru bir sözü kalan nutkunu okumalısınız. Atatürk köyü kurtarmadıkça hiç bir şeyin kurtulamayacağını söylediğini pek çoklarımız yakından biliriz. Vaktiyle dünyaya buğday anbarlığı eden Rusyayı da Amerikan çiftçisi besler. Yoksulluk, zenginliği yok etmekle açlık tokun ekmeğini almakla giderilemez. Biz Türkiye'yi batıya yükseltmek istiyoruz. Afrika ve Asya bataklıklarına çöktürmek istemiyoruz.»

Eski Köy İşleri Bakanlarından Mustafa Kepir, 26.9.1965 de radyodan yaptığı bir seçim konuşmasının bir yerinde köylümüzün hazin durumuna şöyle değiniyor: «77 Milvon hektarlık bir vatan düzeyine 66 bin iskân (yerleşim) ünitesi halinde serpilmiş 20 Milyonluk bir özvarlık... Yolsuz, susuz, okulsuz, ışsız, birbirinden ve dünyadan habersiz, muztarip insan kümecikleri, çileleri bitmez rızık mücadeleleri tükenmez, sadece var olabilme çabasının dışında bir hayat felsefesi, bir dünya görüşü ve yaşama düzeni düşünmez. Bahtsız bir kitle, meskeni çamur ve moloz yığını, galesi günlük aşı ve bin gayretle ancak bir veren ziraattır. Acı da olsa mübalâğsız gerçek işte budur.»

Eski Senatör Sadi Koçaş'ın 10 Mart 1966 tarihli Ulus gazetesinde yayınlanan bir yazısından :

«Bugün bozuk düzenin sadece bir örneğini verecek, Türk köylüsünün çilesinden söz edeceğiz. 1965 Nüfus sayımına göre 31.391.421 vatandaşımızın (20.585.604) ü İl ve İlçe merkezlerinin Belediye sınırları dışında kalan bucak ve muhtarlık halinde yönetilen 35.638 köyde yaşamaktadır. Bu demektir ki büyük Türk halkının üçte ikisi köyde yaşamaktadır. Bu köylerin sosyal ve ekonomik şartları da aşağı yukarı birbirinin aynıdır. Ve bunun tümü bozuk düzenin en açık örneğidir.

Hele bunun dağ ve orman köylerinin durumu sözle anlatılamaz. Türkiye'de 3270 dağ köyünde 7 Milyon çileli vatandaş yaşar. Tüm Türk köylüsünün dertleri çeşit çeşittir. Saymakla bitmez ve bu dert yüzyılların derdidir. Eskiden zaten köylü hesapta yokmuş. Sadece vergi ve asker lâzım olduğu zaman hatırlanmış. Cumhuriyetle beraber hatırlanmış Türkiye'de köylü.»

7 Mart 1967 tarihinde Yol, Su ve Elektrik Genel Müdürlüğünün memur ve mühendislerine hitap eden Süleyman Demirel köy meselelerine değinmiş ve şöyle söylemiştir :

«Nüfusumuzun % 75 i köylerde yaşamaktadır. Köy meseleleri sadece köy durumuna köylünün dertlerine temas edip köye kaside yazmakla halledilemez. Köy kalkınmadıkça kalkınma meselesi halledilemez.»

Burada Attürk'ün İstiklâl Savaşından muzaffer çıktığımız günler içinde söylediği bir veciz sözünü tekrarlamıştır. Gönül, uzun iktidarları döneminde bu gerçek sözün gereğini yerine getirebilmesini isterdi.

Yüksek Ziraat Mühendisi Şefik Bakay Türkiyede ziraatın durumu ile ilgili bir soruya : «Nüfus bu tempoyla artmaya devam eder ve istihali artıracak tedbirler alınmazsa çok yakın bir gelecekte açlık tehlikesiyle karşı karşıya kalacağız. Nüfus arttıkça ve artan nüfus sanayie kaydıkça ziraatı artıracak tedbirlerin alınmasının zorunlu olduğu açık bir gerçektir. Ziraatın geliştirilmesi için tek yolun teşkilatlanma olduğunu» belirterek bunun çeşitli yönlerdeki etkilerini açıklamaktadır.

«Bizde köylü malının tam karşılığını alamaz. Yediğimiz sebze, meyva ya da et için ödediğimiz paranın ancak % 30 u hatta daha da az bir kısmı köylüye gider. % 70 ise aracılar kalır. Bütün dünyada aracıları kaldıranın çareleri aranmış ve bunda başarıya ulaşılmıştır. Mahsulünün değerini alamayan köylünün gübre, sulama, traktör, tohum gibi istihali artıracak maddelere ödeme yapamayacağı açıktır.» demiştir. (1 Ağustos 1969 günlü Cumhuriyet Gazetesinden)

Amerika nüfusunun % 12 si çiftçilik yapar dünyayı besler, bizde % 80 çiftçidir, kendisine yetmez.

Meslektaşım Şinasi Özdenoğlu, 22 Kasım 1969 tarihli Cumhuriyet Gazetesinde yayınlanan Çıkar Yol başlıklı yazısında: «Dünyanın hiçbir köşesinde halk ileri hareketleri başlangıçta sevmemiş ve destekle

memiştir. Çoğu kez karşı gelmiş, direnmiştir. Halk istemiyor diye halk yararına bir eylemden geri dönmek demek düpedüz halkın çıkarları karşısında olmak demektir. ATATÜRK : «Ey ahali... Kız çocuklarınızı okullara yollayıp erkek çocuklarla bir arada okutmak ister misiniz?» diye halka sorsaydı -Hay hay paşam diye cevap mı vereceklerdi- sanıyorsunuz?

Gazi, kadın haklarını getirirken de, şapkayı giydirenken de, yeni harflerin kararını verirken de kalka danışmamıştır. Ne var ki yaptığı işin Millet'in yararına olduğunu biliyordu, demiştir.

İsmet İnönü de Ümit Yaşar'ın bir sorusuna şöyle cevap veriyor: «Türkiye'nin önemli meselesi çok ama sosyal, nasyonel olarak ekonomik kalkınma en önde gelen meselemizdir. Bunun yanında bilimsel ve kültürel kalkınmamız da vardır. Bunlar o kadar girift ve yapışık ve birbirine bağlı meselelerdir.» (Aralık 1969 tarihli Cumhuriyet Gazetesinden)

Emekli Orgeneral Refik Tulga da Cumhuriyet Gazetesinin 28 Nisan 1971 günlü sayısında çıkan Temeldeki Gerçek başlıklı makalesinde Köy meselemize değinerek topyekûn kalkınmamızın başlıca hal çaresi: «Büyük insan kitlelerini içinde barındıran köylerimizde ve bütün memleket düzeyinde yeniden teşkilatlanmaya gitmek köye çağın medenî zihniyetini ve araçlarını götürmektir. Toprak ve tarım reformu bizim düşündüğümüz büyük reorganizasyonun ancak bir parçasıdır. Zira Türkiye'nin acısını çektiğimiz sadece ekonomik refah değil, sosyal bünyenin topyekûn modernleştirilmesidir.» demiştir.

Milliyet Gazetesi başyazarı Abdi İpekçi'nin Türkiye'nin Temel sorunları sorusuna Bülent Ecevit verdiği cevaplarda şöyle diyor: «Bugün Türkiye'nin en başta gelen sorunu bence tarım sorunudur. Bunun çözüm yolu olarak toprak reformunu göstereceğim. Fakat birçok kimseler toprak reformunu dar anlamda sadece toprakların daha adaletli dağıtımını anlamında alıyor. Fakat ben yalnız bunu kastetmiyorum. Tarihimiz süratle, gitgide artan bir süratle çağ dışı kalıyor. Toprak sahibi olan köylülerin, çiftçilerin bile büyük çoğunluğu verimli tarım işletmeciliği yapma olanağından yoksun. Bunun sonucunda hem millî gelirden alabildikleri pay düşük kalıyor hem de tarım sanayii alanında hamle yapmamızı mümkün kılacak bir sıçrama tahtası, bir kuvvet kaynağı haline bir türlü gelemiyor. Böylece Türkiye yalnız tarımda geri kalmış olmuyor, sanayide de geri kalmış oluyor. İhracatımız da ilerlemiyor ve Türkiye'nin sosyal ekonomik bunalımları çözülemeden kalıyor.

İstanbul ve Ankara gibi büyük kentlerin gecekondularla çevrilmesinden şikâyetçi oluyorlar. Oysa bunun nedeni köyün, köylünün ihmal edilmesidir. Köy kentlere gelmektedir. Bu çaresiz bir şeydir. Eğer bir yandan toprak reformu ile bir yandan gerçek ve yaygın bir kooperatifçilikle köylünün örgütlenmesi, sesini ve ağırlığını duyurabilir hale gelmesi, dolayısıyla gerçek önemini ve sayısı oranında iktidara ortak olabilmesi sağlanırsa bence Türkiye'nin hem sosyal hem ekonomik hem de siyasal sorunları çok daha süratle çözüm yoluna girmeye başlayacaktır.» demiştir. (18 Ocak 1971 günlü Milliyet Gazetesinden)

1973 seçimleri eşliğinde bir araştırmacı ekibin planda öngörülen kalkınma modelini nasıl buluyorsunuz sorusuna, parti liderlerince verilen cevaplarda açıklanan ekonomik ve sosyal görüşler Cumhuriyet gazetesinde seri yazılar halinde yayınlandı. Bu yazıları dikkatle okudum ve inceledim. Bülent Ecevit'in görüş ve düşüncelerini, bu etüt yazımdaki görüş ve düşüncelerime uygun bulduğum için sözü geçen gazetenin 29 Eylül ve 5 Ekim 1973 günlü nüshalarından bu yazıma almayı çok yararlı bulmaktayım. Bülent Ecevit işsizlik konusunda da özetle şöyle diyor:

«Türkiyedeki işsizliğin başlıca nedenleri arasında istihdam olanağı, yaratıcı üretken yatırımların yeteri ölçüde yapılmaması gelmektedir. Türkiye'de bu bakımdan büyük kaynak israfı olduğu kanısındayım. Yeni iş alanları açabilecek üretken alanlara kaynaklarımızın olanaklarımızın elverdiği ölçüde yatırım yapılmıyor, ayrıca tarım kesiminde bir toprak reformunun yapılmamış olması buna karşılık büyük işletmelerin çok geniş ölçüde makinalı tarıma geçmiş olmaları tarım kesiminde de işsizliğin hızla artmasına yol açmıştır. Bizim gülüşümüze göre köy-kentlerin kurulmasıyla da yeni iş alanları açılacaktır. Ve iş gücünün tarım işsizliğinden sanayi işsizliğine intikali daha sarsıntısız bir şekilde olacaktır. Hatta bir süre aynı aile bir yandan tarımla ilişkisini sürdürürken bir yandan da sanayi kesiminde veya hizmetler kesiminde işçilik aşamasına geçme olanağı bulunacaktır. Ben şunu kastediyorum. Köy-kentler kurulunca, örneğin 8-10 köy gurubunun ortasında yeni iş merkezleri ortaya çıkacak atölyeler giderek küçük sanayi kuruluşları ve çeşitli kamu hizmetleri merkezleri kurulacak Böyle olunca ailenin bireylerinden bir kısmı köyde tarımla uğraşırken bir kısmı da köyünde oturmakla birlikte hizmetler kesiminde ve sanayi alanında iş bulmuş olacaktır.» Burada işsizlik sorunu konusunda parti liderleri işsizliğin nedenlerinde birleştikleri halde sadece Bülent Ecevit işsizliğin giderilmesinde de bilimsel olarak gerçekçi ve olumlu

tedbirlere dokunmaktadır. Keza sanayileşmemiş hakkındaki düşüncelerini de şöyle açıklamaktadır.

«III. Beş yıllık plan ve stratejisi sanayileşmeye önem vermekle beraber bizce tarıma bu önemin gerektirdiği ağırlığı getirmemekte' dir. Âdeta tarıma önem vermekle sanayiye önem vermek çelişiyor gibi bir komplekse kapılmamıştır. Oysa Türkiyenin yaratacağı kaynaklar geniş ölçüde tarımda oluşacağına göre tarım kesiminin modernleşmesi daha verimli hale gelmesi sağlanmadıkça saptanan sanayileşme hedeflerine ulaşmak kolay olmayacaktır. Tarım bakımından Türkiye giderek dış bağımlı hale gelecektir. Nitekim şimdiden gelmeye başlamıştır.» Profesör Nihat Erim 12 Nisan 1972 tarihinde, Yol, Su, Elektrik Bölge Müdürleri toplantısında şöyle konuşuyor:

«Türkiye'nin 50 nci Cumhuriyet yılı sonunda bugün de en önemli konusu köy konusudur. Türkiye 40 bin ünite civarındaki yerleşme birimlerine dağılmış nüfusunu, Atatürk'ün ön gördüğü çağdaş uygarlık düzeyine ancak köyü kalkındırdığı ve köylüyü uyardığı ölçüde yaklaşacaktır.»

Evet: Çeşitli iklim şartlarını kapsayan bu cennet yurdumuzun feyizli kaynaklarından Milletçe niçin gereği kadar yararlanamıyoruz, bunun vebal ve günahı kime aittir? Özellikle toplumumuzun büyük çoğunluğunu teşkil eden ve tarih boyunca kanı ve bütün malî gücü ile Türk Milletinin varlığını korumakta ileri gelen köylümüz, sürekli bir fukaralık ve yoksulluğun sızısını daha nice yıllar yüreğinde duyacak, varı tok ve yarı aç olmanın kahrını çekecektir? Bu onun çilesi midir? Köylümüz buna asla lâayık değildir. Oysaki ATATÜRK çok sevdiği ve güvendiği asıl milletine, dünya durdukça değer ve anlamından hiçbir şey yitirmeyen veciz sözleri ile ışık tutmuş ve kalkınmanın yollarını göstermiştir.

Maksadım köy hizmetine gönülden emek vermiş bir tatbikatçı sıfatıyla yüzyıllardır kanayan sosyal ve ekonomik bir yaraya dokunmaktır.

Samimî görüş ve inanışım odur ki, Türk Milletinin kaderini köylünün kaderi çizecektir. Yurdun hemen bütün bölgelerinde verdiğim vazifenin çok günlerini köylerde geçirdim, köy halkı ile konuşup kaynaştım, ıstıraplarını birlikte paylaştım. Böylelikle köylümüzü daha yakından tanımak olanağına eriştim. Şu acı bir gerçektir ki, köylümüz maddî ve manevî çaresizlikler içinde kendi kaderlerine terk edilmiş

lerdir. Nüfusumuzun üçte ikisi, yurt düzeyine serpilmiş küçük insan kümecikleri halinde her şeyden yoksun birer köy yaşantısı sürerler. Üretici olan bu büyük ve aziz varlık sosyal, ekonomik ve kültürel yönden kalkındığı takdirde ancak Türkiyemizin top yekûn kalkınması sağlanmış olacaktır.

Köy yaşantısının iç yüzüne nüfuz etmeden, psikolojisini öğrenmeden, karışık ve engellerle dolu bir yolu geçmeye ve gerçeklerle karşılaşmaya imkân var mıdır? Her şeyden önce köyü ve köylüyü sevmek ve bütün yönleri ile tanımak konumuza aydınlık getirir.

Genellikle köy ve köylünün kalkınması etrafında yazılan yazılar ve ileri sürülen mütlâalar iki kategoride toplanır.

Birinciler, köy müşahedelerinin yalnız hazin bir tablosunu çizmişlerdir. İkinciler ise köy yapısının oluşum ve ekonomik gelişimini engelleyen nedenler üzerinde durmuşlardır. Gerçi hastalığa teşhis konulmuştur, fakat derde deva bulup içinde bulunduğumuz bunalımdan bu memleket henüz kurtarılamamıştır. Varlık içinde yokluk çekmenin artık bir sonucu gelmelidir.

Böylesine mukaddes bir dava uğrunda ne yapılsa azdır. Türk Parlamentosuna, hükümetlerine, bilginlerine, idarecilerine uzaktan ve yakından köye hizmet götürmekle yükümlü bütün sorumlu aydınlara büyük ödevler düşmektedir.

Ekonomik bir güce sahip olamayan milletlerin demokratik bir rejimde bocaladıkları bu nedenle de çağdaş uygarlık düzeyine ulaşamadıkları tarihsel bir gerçektir.

Türkiye'nin içinde bulunduğu bunalımın ve ezeldenberi süregelen ekonomik güçsüzlüğün nedenleri üzerinde ciddi ve gerçek bir çalışma yapılamamıştır kanısındayım.

Nüfusumuzun % 75 ini sinesinde barındıran köylerimizi bütün yönleri ile tanımış ve Atatürk'ün asi köylümüz hakkındaki veciz sözlerini bütün anlamı ile idrak etmiş 37 yıllık emektar bir yönetici olarak kurtuluş yolunun nereden geçmesi gerektiğine değinmek ve hastalığa konulan teşhisin davasını açıklamak istiyorum.

Türkiye'nin top yekûn kalkınmasını sağlamakta, somut bir bilimin mevzuuna giren köy varlığının sosyal, ekonomik ve kültürel durumlarını yeniden düzenlemenin kaçınılmaz Millî bir görev olduğuna inanmış bulunuyorum.

Köylü yurttaşlarımızın, Türkiye'nin geleceği için ne büyük bir değer ve önem taşıdığını, etüdümeye başlarken Atatürk ilkelerinden esin

lenerek ve uzun tecrübelerimin ışığında belirtmeye çalışmışım. İnaniyorum ki ulusça kurtuluşun tek yolu önce köye ve köylüye yönelmektir. Lâfta köyden yana olmak veya görünmek para etmez.

ATATÜRK'ün konumuza aydınlık serpen ve daima biz idarecilere büyük bir güç katan veciz sözlerinden ikisini aynen birer madde halinde tesbit ve tahlilden sonra kalkınmamızın plan ve sistemini ortaya koyacağız.

1 Bu büyük hedefe varmanın sistemi ne olacaktır? Kalkınmamızı nasıl bir sistemle köyden geçireceğiz, ivedilikle çözüm bekleyen problem nedir? Hüner bu problemi bilgi ile ve gönülle çözebilmektir. Bu da bir sanat ve ihtisas işidir. Bunun çözümünü ancak köy yaşamının içyüzünü ve çeşitli meselelerini uzun süre etüd etmiş ve bu aziz varlıkta görev almış ve gönlünü ona vermiş idealist tatbikatçılar başarabilir.

Cumhuriyet Gazetesi Başyazarı Nadir Nadi bir yazısında, bu önemli sorunun cevabım şu kısa cümle ile ifade etmiştir : «Bocalamalarımızın asıl sebebi bizce, uygulanmakta olan sistemde, daha doğrusu sistemsizlikte aranmalıdır»

ATATÜRK, fikir adamlarına ve halka şöyle hitab ediyordu:

1— «Eğer milletimizin çoğunluğu çiftçi olmasaydı biz bugün dünya yüzünde bulunmayacaktık.»

İstiklâl savaşıma başladığımız günlerde ulusumuzun içinde bulunduğu çok ağır koşulları ve yoksulluğu düşünmek kâfidir. Birinci Dünya savaşında yenilgiye uğramıştık. Başımızdaki Osmanlı Devletinin imzaladığı ezici bir mütarekename gereği galip devletlerce yurdumuzun önemli bölgeleri işgal edilmiş ve paylaşılmak isteniyordu. Vatanımız bir baştan bir başa bir harabe görüntüsü içindeydi. Hiçbir yerden ne yiyecek ve ne de giyecek temini mümkündü. Eli silâh tutan her Türk ferdi cephede düşmanla savaşırken köylü ve çiftçi kadınları da sabanının başına geçip tarım yaptı, hayvanına baktı, hazırladığı yiyecek ve giyecek ve çeşitli silâhları ve mermileri kağnısı ile omuzu ile savaş cephesine taşıdı, işte büyük zafer böyle kazanılmıştır.

ATATÜRK bu hayatı bizzat yaşamış, savaş meydanlarından tarım alanlarına kadar köylüyü tümü ile çok iyi tanıdı.

2— «Siyasî ve askerî muzafferiyetler ne kadar büyük olursa olsun İktisadî muzafferiyetlerle tetviç edilmezlerse payidar olamaz.»

ATATÜRK çok derin bir anlam ve genişlik taşıyan bu veciz sözleri ile sadece Türk Ulusuna değil iktisaden geri kalmış bütün milletlere de örnek bir lider ve ilham kaynağı olmuştur.

Cihana ün salmış büyük bir kumandan ve Devlet adamı olarak büyük ve aziz önder ATATÜRK'ün bu son sözünden şu iki manayı çıkarabiliriz.

Dünya Milletleri gerçek manada bağımsız olmak için iki türlü savaş vermenin zorunluğunu duymuşlardır :

- a) Siyasî ve askerî savaş.
- b) Ekonomik savaş.

Türkiye, Atatürk'ün eşsiz liderliği ile askerî ve siyasî savaşta muzafferiyet elde etmiş ise de henüz ekonomik savaşta bağımsız bir devlet statüsüne girememiştir.

Ancak ATATÜRK çizgisinde, devlet yapısının temelinde yer alan ve Türkiyemizin kaderini olumlu bir gelişme içinde nurlu ufaklara yöneltecek olan köy kesiminde yeniden bir düzenleme yapmakla millî kurtuluşumuzu sağlam bir tabana oturtmuş olacağız.

Konumuzun gerekçeli başlangıcı bize ne gibi bir yolun izleneceğini göstermektedir.

Orta çağ kalıntısı müesseseler, devrini ve fonksiyonunu çoktan bitirmiş ve çağımız ihtiyaçlarına cevap verebilecek niteliği, hatta potansiyeli zayıflamıştır. Diyebiliriz ki, bu müesseselerle istenilen kesin ve zorunlu atılından yapamayız.

ATATÜRK, Cumhuriyetin kuruluşunu tamamlayınca ilk iş olarak köylerimizin durumunu ele almış ve bu küçük varlıkların (Ünitelerin) ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmasını sağlayacak bir köy kanununun tedvini gereğine inanmıştı. Bu maksatla 18 Mart 1340 tarih ve 442 sayılı köy kanununu Büyük Millet Meclisinden çıkartıp yürürlüğe koymuştur. Gerçi Kanun her bakımdan mükemmeldir ve yapıcıdır; o günün koşullarına göre köy varlığında bir uyanış ve canlılık başlamış, kazanılan tüzel kişilik sayesinde başarılı hizmetler yapılmıştı; ancak genellikle muhtarların yetersizliği, çoğunun okuryazar olmaması ve köy ünitelerinin ufak toplum kümeciklerinden oluşması Kanundan beklenen amacın gerçekleştirilmesine olanak vermemiştir. Âdeta yerinde sayma çabası ile acıklı durumunu sürdürmüştür.

Uygarlıkta büyük atılımlar yapmış ve uzun mesafeler katetmiş Milletlere ulaşmanın ve toplumumuzu insanca yaşama düzeyine erdirmenin tek çıkar ve kurtuluş yolu nüfusumuzun üçte ikisini kapsayan köylümüzün, çağın gereklerine uygun tezelden kalkınmasını temin için köyler yapısında ve idare elemanlarında yeni bir örgütün ve düzenin kurulması artık kaçınılmaz bir zaruret halini almıştır.

Türkiyemizin topyekûn kalkınmasında evvelâ hedefi tayin etmek gerektir. Kalkınmak için nereden başlanmalı ve çağın ihtiyaçlarına nasıl bir yön ve istikamet vermelidir? Açık bir gerçektir ki: Türk toplumunun temel ve tabam ekonomik, sosyal ve kültürel bakımlardan çok zayıftır; bu temel üzerinde hiçbir kalkınma âbidesi yükseltilemez, bütün çaba ve emekler boşa gider. Şu halde gerçek anlamda taban ve temeli takviyeye mecburuz.

Meslektaşım Necati Özen'in 1971 tarih ve 25 sayılı Mülkiyeliler Birliği Dairesinde yayınlanmış bulunan idarede Yeniden Düzenlemeye Nereden Başlanmalıdır, başlıklı yazısının -etüd yazımla ilgili ve ger çekçi bir görüşü dile getirdiği için- bir bölümünü buraya almakta yarar bulmaktayım. Çünkü, akim yolu birdir ve aynı konuyu işleyenlerin az farkla aynı sonuca varmaları bir doğa kanunu gereğidir.

«idareyi istenilen hale getirmek, ancak Türk toplumunun idareden istediklerini karşılayacak bir örgüt ve düzen kurmakla mümkün olacaktır. Bugün halkımızın % 75 i köy ve kasabalarda yaşamaktadır O halde Türk toplumunun ağırlığını köy ve ilçe merkezleri çekmekte İlçe merkezleri ve köyler toplumun ana uzvu ve esas hizmet birimi olmaktadırlar.

Köy, idarenin yurt sathında örgütleşmiş en küçük İdarî ünitesi olarak Köy Kanunu ile yöneltilmekte ise de, sonradan çıkan çeşitli Kanunlarla köy muhtarına 163 muhtelif merkezî idare görevi ile köy idaresinde 115 ayrı görev verilmiş bulunmaktadır.»

Bu görevlerin çoğu yetersizlik ve imkânsızlık dolayısıyla yapılamamaktadır. Hizmetlerin ve görevlerin yapılamamasından köyün bu günkü durumu ile kendisine verilen görevleri yapabilecek bir birim olmadığı, eleman ve malî kaynak bakımından yetersiz bulunduğu ortaya çıkmaktadır. Gerek teşkilât noksanlığı, gerekse eleman azlığı ve mahallî kaynak yetersizliği sebebiyle ilçeler dahi amme hizmetlerini tam yapacak durumda bulunmamaktadırlar.

Köylerimizin kalkınması hakkındaki görüş ve mütâlâamı yansıtan iki etüd yazımdan birisi 1948 de 195 sayılı idare Dergisinde, diğeri 1952 de Siyasî İlimler mecmuasında yayınlanmıştır.

Aradan uzun yılların geçmesi ve çok partili demokratik bir idareyi kabul etmiş olmamız nedeni ile ihtiyaç ve şartlarda derinliğine ve genişliğine büyük değişiklikler olmuştur. Artık halihazır mevzuat ötesinde toplumumuza, ileri aşamalı aydın ufuklara götürececek bir pencere açılmalıdır.

Türkiye'nin karakteristik yapısı bir tarım memleketi oluşudur. Tarımdan hızla sanayiye kayan memleketimiz, tarımda husule gelen boşluğu doldurmak için yeni bir düzenle elbette ki anayasa gereği olan toprak ve tarım reformlarını İran önce gerçekleştirmekte zorunluk duyacaktır. Geniş tarım alanlarının teknik icaplara uygun biçimde işletilememesi ve çiftçi köylümüzün araç ve gereç sağlamakta yeterince malî güce sahip olmaması sonucu geçim zorlukları içinde, daha çok sanayiye yoğunlaştığı İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük şehirlerimize akın yapmakta hayati çare aramışlardır.

Bunun neticesi köyleri boşaltan köylümüz üretici olmaktan çıkarak tüketici duruma geçmişlerdir. Almanya'ya çalışmaya gitmeleri de bu nedenden doğmuştur.

Bu iç ve dış göç için başlıca iki sebep ve faktör gösterilebilir:

1 — Maddî Sebep:

Köylerdeki nüfus artışı oranında tarım henüz ilkel metotlardan modern bir işletmeciliğe dönüşmemiştir. Bundan ötürü üretim azalmış ve geçim zorluğu başgöstermiştir. Türkiyede 1950 den beri ekime açılmış topraklar iki misline yakın büyümüş ama dönüm başına bitkisel üretim artmamıştır. Öte yandan gelir kaynaklarımız arasında çok önemli bir yer işgal eden ve ihracatımızda büyük bir değer taşıyan hayvancılığımız mevcut imkânlara rağmen bilimsel tedbirler alınmadığı için gelişmemiştir.

Bu konu hakkında Türk Veterinerleri Birliği Merkez Konseyince, Türkiyede hayvancılık çalışmaları ve kalkınmasını engelleyen nedenler başlıklı broşürde belirtilen dikkate şayan düşünceler ve gerçekler özet olarak yazımızın sonuna eklenmiştir.

Yine Millî gelirlerimiz arasında büyük bir yeri olan ormanlarımızın son yıllardaki hazin durumu, bizi Türkiye'nin geleceği için endişeye düşürmektedir. Yangınlar birer salgın hastalık halinde ormanlarımızı yok etmektedirler. İnsanlara türlü alanlarda çok yararlar sağlayan ormanların, bir millet hayatındaki büyük değerini kavramamız gerek.

Bu millî sorun üzerinde halkımız yeterince eğitim görmemiştir. Atalarımızdan kalan ağaç sevgisi; başta ekonomik olmak üzere türlü nedenlerle zayıflamıştır. Bu sevginin yeniden yaşatılması ve yapıcı tedbirlerin alınması mümkündür. Bu da önerdiğimiz düzen ve örgütle bir ölçüde sağlanmış olacaktır.

2 — Manevî sebep :

Köylümüz, uygarlığın insanlığa sağladığı Sosyal, Kültürel ve Güzel Sanatlar gibi manevî gıdadan diğer bir deyimle insanca yaşama olanaklarından yoksun kalmıştır. İşte böyle bir ortamda yaşantısını sürdürmekte zorluk çeken köylümüz ister istemez köylerinden kopup sanayiî gelişmekte olduğu büyük şehirlere göç etmektedirler.

Sonuç ne olmuştur? Politik mülâhazalarla gösterilen teşvikten de cesaret alınarak şehirlerin etrafı plansız ve her türlü iskân şartlarından yoksun gecekondularla çemberleri ile sarılmış ve çözüm bekleyen çetin problemler yaratılmıştır.

Yukarıda değindiğimiz üzere, Türkiye'miz için bir kurtuluş savaşı saydığımız ekonomik savaşta mutlak ve kesin olarak muzaffer olmanın yolunu araştıracağız.

Kurtul Altuğ'da bu davayı Yedigün dergisinin 11 Ekim 1972 gün ve 5 sayılı nüshasında yayınlanan Fakirlikle Savaş başlıklı yazısında şöyle ifade ediyor: «Türkiye'nin bugün için en önemli sorunu ne seçimdir ne de sıkıyönetim tatbikatı ile önlenen anarşi olaylarının kalıntılarıdır. Önemli sorunumuz fukaralıktır. Ve çözüm yolu ise, fukaralığa karşı açılacak topyekûn bir savaşta belirlenmektedir.»

Bu yol elbette ki başta köy ve köyümüze dönük bir politikanın öncelik ve ivedilikle ele alınması ve izlenmesi olmalıdır.

Teknolojide olduğu kadar ekonomide ve kültürde de başarılı, uyumlu ve verimli bir sonuca varmakta muhakkak ki kurulacak örgüt ve sistemin mükemmeliyeti esastır. Yoksa amaca varamayız. Sadece hastalığa teşhis koymanın yarar sağlamadığı bir gerçektir. Köylümüzün içinde bulunduğu ekonomik, sosyal ve kültürel hastalığımız istediğimiz kadar hazin bir tablo halinde çizelim, sefalet edebiyatını yapalım, bununla maksada erişilmez. Daha kötü neticelere zemin hazırlamış oluruz. Öyle ise bir an evvel hastalığın tedavisinde etkin bir ilâcın verilmesi gerekmektedir.

O halde savaşın kazanılmasında nasıl bir düzen ve örgütün varlığına ihtiyaç vardır? Kanaat ve görüşüm şudur:

Şehir belediyelerine paralel köy belediyeleri -köylerimizin kuruluş ve yapısında ve idare elemanlarında zaman kaybetmeden kesin kararlarla yeni bir düzenlemeye ve köklü bir örgütün- kurulmasına gidilmelidir. Köy ve köylümüz kalkınmanın anahtarıdır.

Meslektaşım Sadık Artukmaç 1954 tarihli idare dergisinin 27. sayısında çıkan bir yazısında köylerimiz ancak «Nahiye idaresini kurmakla kalkınabilir» tezini savunmaktadır. Uzun yıllar yurdun muhtelif ilçelerinde idare amirliği yapmış ve bu konu hakkında derin bilgi ve tecrübe sahibidir, önerisinde haklı tarafları ve yerinde görüşleri olduğuna şüphe yoktur. Aşağı yukarı kendisi ile aynı paraleldeyiz. Şu farkla ki biz birleşik idarede daha dar bir bölgeyi bir ünite haline getirmeyi ve kurulacak örgüte köy belediyesi denmesinde ve yöneticisine de Belediye Başkanı ve fahri Bucak Müdürü ünvanı verilmesinde tatbikat bakımından çok yarar sağlanacağını düşünmekteyiz.

Önce bugünkü :

- 1 — Köylerin yapısında,
- 2 — Köy idare elemanları üzerinde biraz duralım.

Genel görüş köylerin kalkınmasında önemli bir faktör sayılan köy nüfusunun ve gelir kaynaklarının azlığı ve yetersizliği merkezindedir.

Yuvarek hesap muhtarlık halinde idare edilen 40.000 köyden aşağı yukarı sayısı 30.000 i aşan köylerimizin nüfusu 500 ü geçmez, nüfusları 150-500 arasındadır. Nüfusu az olan köylerden ne beklenilir? Çoğunun mahdut ve verimsiz ziraatı da ilkindir. Varlıkları türlü bakımlardan cılızdır. Bu nedenledir ki Köy Kanununun yüklediği külfetler ağır gelmekte, refah yerine geçim zorluğu hâkim olmaktadır.

Anayasamız bu en küçük komün nüvesi köylerimizin tüzel kişiliklerini ve erklüğünü kabul ve tasdik etmekle demokratik sistemden üstün derecede yararlanmalarını göz önünde tutmuştur.

Sonuç olarak tek başına bir varlık gösteremeyen köylerimizi kaldırmak için evvelâ ilçelere göre karakterleri, coğrafi durum ve ekonomik ilişkileri birbirine uygun ve merkez itti haz edilecek köye en çok 5-7 kilometre mesafedeki 2000 nüfustan az 3-7 komşu köy bir idare altında birleştirilmeli ve kümeleştirilmiş bu köylere tüzel kişilik tanınmalıdır. Kümeye dahil köyler, köy belediyesinin birer mahallesi sayılacak, muhtar ve heyetleri olacaktır.

Köy belediyesine bağlı her köy parçası eskisi gibi sınırlarını muhafaza edecekler ve yeniden kurulacak köy belediyelerinin de yeniden si-

nırları çizilecektir. Aynı zamanda köy belediyesini teşkil eden küme köylerin mer'a sıvat, baltalık, koruluk ve buna benzer yerleri öteden- beri nasıl o köy sakinlerince intifa edilegelmişse bu hukukî durumlarına dokunulmayacaktır. Ayrıca köy belediyesi tüzel kişiliği de patrimuvana (mamelek) sahip olacaktır. Bunlar da belediyelerin gelirinı çoğaltacak orta mallarıdır.

Esasen bugünkü mevzuatımızda nüfusları iki binden yukarı köylerde istek üzerine belediye kurulmaktadır. Özet olarak kurulmasını önerdiğimiz köy belediyeleri, normal işleyişini sağlayacak ve demokratik bir düzen içinde belde hizmetlerini aksatsız yapabilecek bir ortam ister.

Böylece birleşik köylerden oluşacak köy belediyeleri az farkla belirli bir tip üzere ve benzeri kuruluş karakterini taşıyacağından mahallî idarelerden istenilen müşterek hizmetlerin görülmesi ve medenî ihtiyaçların sağlanması mümkün olacaktır.

Doğadan da bir örnek alabiliriz (tek başına bir değirmen çarkım çevirmeye gücü yetmeyen küçük suların birleşmesinden hasıl olan muharrik (mekanik) kuvvetle ancak, iş gücü yaratılabilir.

Nitekim bu mühim sorun İçişleri Bakanlığının 1937 yılında köy birlikleri teşkili lüzumuna dair İllere yapmış olduğu bir genelgesi ile söz konusu olmuş ve bütün valiliklerden mütalâa ve projeler istenmiştir. ATATÜRK un 1938 de vefatı üzerine bir sonuç alınamadı.

Etüd yazımızda köy birlikleri yerine köy belediyelerinin kurulmasını gerçek bir görüş açısından daha yararlı olacağını düşünmekteyiz.

Köy idare elemanlarına gelince :

Genellikle köy idarelerinin başında bulunan muhtarlar kanunî yetkilerini kullanma yeteneğinde değillerdir. Çoğunun göreneği basit ve görüşü dardır. Köy bütçelerini köy hesap yönetmeliğine göre düzenleyecek iş programlarının uygulanmasını başaracak, gelir ve giderleri her türlü şüpheden arı olarak tertemiz tutabilecek ve bu işleri kanun çerçevesinde yürütecek muhtarlar azınlıktadır. Çünkü onlardan yapamıyacakları işleri istemekteyiz. Oldukça güç olan köy işlerini yürütmek için belirli bir bilgiye ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle çoğu muhtarlar bilerek veya bilmeyerek sorumlu duruma düşüp halkın güvenini yitirmektedirler.

Devletin kudreti tabanın kudreti ile ölçülür. Başka bir ifade ile devlet işleri köylerden başlar devresini ikmalden sonra köylerde biter.

Kabul edilmelidir ki kurulacak köy belediyeleri başkanlıklarına atanma veya seçimle gelecek şahısların esaslı bir öğretim ve eğitimin geçmesi ve köy halkının idaresinde ve çeşitli hizmetlerinin başarılmasında lider (önder) niteliğinde olmaları şarttır.

Gerçi insanlar doğuştan eşittirler. Fakat her fert hayatı boyunca ailesinin, okulun ve çevrenin (toplum) etki ve eğitimi altında yetişir. Zekâ ve kabiliyeti oranında da bazı imtiyazlar edinir. Ancak yeni kuşakların yetişip gelişmesinde ne yazık ki çoğu ailelerimizde ve toplumumuzda böyle bir ortam mevcut değildir. Hele köylerde bu durum daha da yürekler acısındır.

Yeni doğmuş bir yavrunun yetişerek yurduna çok yararlı bir eleman olabilmesinde biliyoruz ki bu üç faktörün rolü büyüktür. Bugün için acı da olsa gerçek budur. Nüfusumuzun % 70 i köylerde yaşamaktadır. Okul çağında olanlar kadar ana ve babalarının da bir eğitimin geçirilmeleri gerekmektedir. Anayasa gereği çıkarılan reform niteliğindeki Kanunların, türlü yasa ve kararnemelerin uygulama alanı olan köylerde güçlü, bilinçli bir yönetim ve örgüt kurulmadıkça toplum olarak kalkınmamız sözde kalır.

Tasarladığımız köy belediyeleri yönetimi üç uzuvdan oluşacaktır:

a) Köy Belediye Meclisi, b) Köy Belediye Komisyonu, e) Köy Belediye Başkanı

a) Köy Belediye Meclisinin kuruluş ve yetkileri •

Köy Belediyeleri Meclisleri, her köy Belediyesine bağlı küme köy muhtar ve üyelerinden teşekkül eder. Köyler nüfus çoğunluğuna bakılmaksızın eşit sayıda Belediye meclisinde köylerini temsil ederler.

Örneğin, altı köylü bir Belediye Meclisi altı muhtar ve dörder üye-, den olmak üzere otuz üyeden kurulur. Başkanı Belediye Başkanıdır. Meclis yılda üç kez adi ve gerektiğinde olağanüstü toplantısını yapar. Köy belediyesinin maddî ve manevî müşterek mahiyetteki ihtiyaçlarına dair karar ittihazi ve bütçenin tanzimi meclise aittir.

b) Köy Belediye Komisyonu ve yetkileri:

Belediyeye dahil köylerin muhtarlarından veya köy heyetlerinden seçilecek birer asil ve tabii üyelerden tereküp eder. Tabii üyeler köy Belediyesinin sekreteri, merkez köyleri Başöğretmenleri v.s.

Belediye Başkanının Başkanlığında haftanın belirli günlerinde toplanır. Belediye Meclisinin Kanunla saptanmış (istisnaî işler dışındaki) bütün yetkilerini meclisin toplantı halinde olmadığı zamanlarda kullanır.

Ayrıca köylümüzün Hukukî mahiyette olan zarar ve ziyan, ödünç para verme, alım ve satım işlerinde düştükleri ihtilâfın büyümeden çözümünde örf ve âdete göre basit bir yargılama usulü ve Belediye yasalarına aykırı, umumun sağlığını bozucu ve benzeri olan hareketten verilecek para cezasını tesbit ve tayinde karar verir.

c) Köy Belediye Başkanı ve Yetkileri:

Kanunla durum ve vasıfları tesbit edilmiş Bucak Müdürleri, lise, muadili okul mezunları, emekli öğretmen ve astsubaylar arasından Kaymakamların inhası ve Valilerin onayı ile Belediye Başkanı atanır. Yahut Meclis üyelerince seçilir. Seçilen Belediye Başkanları diğer taraftan fahrî Bucak Müdürlüğü unvanını da taşıyacaklardır.

Yani mahallî idarenin başı ve icra organı olmakla beraber hükümetin de temsilcisi olacaklardır.

Köy Belediye Başkanlıklarına seçilenler vilâyetlerde açılacak 3-6 aylık bir kurs devresine tabî tutulacaklardır. Bu kurslarda yurt sevgisi ve önderlik vasıfları işlenmiş, idare, sağlık, tarım, teknik, dinsel v.s. bilgileri artırılmış olarak işleri başına döneceklerdir. Bu kurslarda verilen çeşitli konulardaki bilgileri kapsayan yazılar birer broşür halinde yan yana getirilerek ciltlenecek ve buna köy belediyesinin (rehber kitabı) adı verilecektir. Köy Belediye Başkanları, gerektiğinde sık sık bundan istifade edeceklerdir.

Demek isterim ki: Köylerde kurulmasını önerdiğimiz bu modern örgütler, ancak kamu hizmetlerinin köylüler yararına verimliliğini sağlayacak ve topyekûn kalkınmamızın temel taşı olacaklardır. Çünkü bir kadro meselesidir, önderlik niteliğini haiz değerli Belediye Başkanlarının çalışma arkadaşları da görevlerinin ehli olacaklardır.

Bu büyük inkılabın başarılmasında emek ve katkısı geçecek olan sorumlu devlet ve siyaset adamları muhakkak ki Türk Tarihinde aydın ve müreffeh bir Türkiye devri açmış olacaklardır. Başkaca bir kurtuluş yolu yoktur.

Yıllarca köy hizmetlerinin görülmesinde ve kanunların bütün icaplarını tatbikte sorumlu tutulan ve köy varlığı ile sürekli temas halinde bulunan Kaymakamların bilgi ve tecrübelerine değer verilmeli ve Kaymakamların çoğunlukta bulunduğu bir komisyonda köy konusu ele alınarak bir köy belediye kanunu tasarısı hazırlanmalıdır.

Kanaatimce: Bir Valinin başkanlığında iki Vali Muavini, sekiz Kaymakam, Hukuk İşleri Müdürü, Nüfus Müdür ve Memuru, Jandarma Komutanı, bir-iki Bucak Müdürü, Belediye Başkanı, birkaç muhtar ve uyanık köylü, vatandaş Millî Eğitim Müdürü, İlköğretim Müfettişi, Öğretmen, Mühendis, Maliyeci, Özel İdare Müdür ve Memuru, Sağlık Müdürü, Hükümet Tabibi, Sağlık Memuru, Ebe, Veteriner Müdürü ve Veteriner, Hayvan Sağlık Memuru, Tarım Müdürü Tarım Teknisyeni, Orman Bölge şefi, Tapu sicil Muhafızı olmak üzere bir -iki komisyon kurulmalıdır. Bu komisyonlar evvelâ Türkiye'yi iklim şartlarına göre bölgelerine ayırdıktan sonra açıkladığımız şekilde Köy Belediyelerini gösterir bir proje hazırlıyacaklardır. Köy Belediyelerine dahil küme köylerden merkez olacak köylerin mümkün mertebe genel şoselerle tren yolları uğrağına düşmesine ve inkişafa elverişli olmasına dikkat ve itina olunmalıdır.

Köy Belediyelerinin birer vaziyet planı ve imar programı yapılacaktır. Kurulacak Köy Belediyeleri, birer komün idaresi karakterini taşıyacaklarından, bugünkü Nahiye teşkilâtına gerek kalmayacaktır. Ve bunun yerini daha müttekâmil bir örgüt alacaktır.

Bazı düşünürler, birbirine yakın az nüfuslu bir kaç köyün bir merkezde birleştirilmesi, yani maddî birlik halinde köyler kurulmasını ileri sürmekte iseler de köylümüz atalarının, kendilerinin ve ailesi efradının birçok anılarını muhafaza eden ve taassup derecesine varan tarihi bağlılık nedenleri ile köylerinden kolayca ayrılamazlar. Zamanla her köy Belediyesine bağlı köyler halkı yavaş yavaş Belediyeler merkez köylerinde yerleşme ihtiyacını duyacaklardır. Çünkü merkez köyleri en azından medenî ihtiyaçların teminine müsait bir ortam olacaktır. Tahminen 10 yıl içinde boşalan köyler birer çiftlik ve köy belediyeleri merkez köyleri de birer kasaba hüviyetini alacaklardır.

Köy Belediyelerini teşkil eden küme köylerin birbirleriyle muntazam yol ve telefonla bağlantıları kurularak şehirler arası motorlu araç kullanılması ve konuşmalar sağlanacaktır. Köy Belediyeleri merkez köylerinde birer belediye binası, lojman, konuk evi, toplantı salo

nu yapılacak ve bir kitaplık tesis olunacaktır. Dügünler ve toplantılar bu salonlarda yapılacak ve en az haftada bir defa hükümetçe gönderilecek seyyar sinemalarla köy halkına çeşitli eğitim programları gösterilecektir. Böylece 40.000 köyden ortalama beşer köylü ve her bakımdan güçlenmiş 7-8 bin köy belediyesi doğacaktır. Artık bu ideal örgütten köylü yararına önemli hizmetler bekleyebiliriz.

Biliyoruz ki her alanda büyük başarılar, iyi kurulmuş örgütlerin yetenekli ve bilinçli kadrolarıyla elde edilmiştir. Şüphesiz köy belediyeleri köylünün kalkınmasında bir plan ve programa göre çalışmalarını sürdürecektir. Bütçe imkânları ise, mahallî kaynaklardan elde edilen gelirlerle, İl ve Devletçe yapılan ek yardımlardır. Ayrıca İller Bankasından da yararlanacaklardır.

Şimdi bu örgütün uygulayacağı plan ve programdan ve köylümüze getireceği feyiz ve temin edeceği sayısız faydalar üzerinde duralım.

Millî Eğitim Bakanlığı köylümüzün ruh ve beden yapısının gelişmesi için sosyal ve kültürel bakımlardan plan ve programlar hazırlayacaktır. Plan hedeflerinden birisi de köy belediyeleri merkezlerinde açılacak bölge sanat okullarıdır. Köylü çocukları çeşitli sanat dallarında yetişerek köylerin kalkınmasında yardımcı olacaklardır. Veya yeniden köy enstitüleri açılmalıdır.

ATATÜRK, 25 Ağustos 1924 tarihinde Muallimler Birliği Kongresi üyelerine hitaben söyledikleri nutukta, öğretmenlerin sosyal ve kültürel hayatımızdaki büyük değerini ve yeni kuşakların bilinçli olarak yetişmesindeki önemli rolünü şu sözlerle belirtmiştir.

«Arkadaşlar, yeni Türkiye'nin bir kaç seneye sığdırdığı, askerî, siyasî, İdarî inkilâbat sizin, muhterem muallimler, sizin içtiâmî ve fikrî inkilâptaki muvaffakiyetinizle teyid olunacaktır. Hiç bir zaman hatırlarınızdan çıkmasın ki, Cumhuriyet sizden fikri hür, vicdanı hür nesiller ister.»

Devlet planlama teşkilâtınca da; köylerimizin ekonomik kalkınmasında uygulanacak plan ve programlar tesbit ve tayin olunacaktır. Keza yurdumuzun iklim şartlarına göre ayrılacak bölgelerin ana ve yan bitkileri saptanacaktır. Bu arada köylümüzün çeşitli ürünlerini değerlendirmek için kooperatifler kurulacaktır. Üretim ve tüketim ve kredi kooperatifleri gibi.

Çiftçi köylümüzün mahsulünü elde etmekte muhtaç olduğu krediyi kooperatiften temin edip tefecilerin ağma düşmeyeceklerdir.

Sayın Başyazar Abdi İpekçi Milliyet Gazetesinde çıkan Süpe Teknoloji Çağı ve Türkiye başlıklı yazısında şöyle diyor :

«Planlı kalkınma dönemine girerken her ilksel ekonomide olduğu gibi büyük ölçüde tarıma bağlı bulunan Türk ekonomisi, bu durumdan kurtarılmak istenmiş, bunun için de haklı olarak sanayileşmeye önen verilmiştir. Ancak şimdi görülüyor ki bu kararlar ilgili uygulama önemli sakıncalar yaratan biçimde gelişmektedir.

Şöyle ki: Ön görülen sanayileşme genellikle kendi öz kaynaklarımıza dayanan alanlarda kurulmamış, bunun yerine çokluk ham maddesi dışardan ithal edilen dallara kayılmış ve daha önemlisi büyük ölçüde bir montaj sanayii gelişmeye başlamıştır.»

Bundan şu sonucu çıkarabiliriz: Esas amaç her iklim bölgesinin çıkardığı ilksel maddelerin bulunduğu yerlerde sanayi dalları kurulmalıdır. Bu suretle fabrikalar yurdun muhtelif yerlerine serpiştirilmiş olacak ve köylümüz topyekûn kalkınmamıza daha büyük bir katkıda buralısına olanakları bulacaklardır. Bu şekilde millî gelirimiz daha artacak ve köylümüz topyekûn kalkınmamıza daha büyük bir katkıda bulunmuş olacaklardır.

İlk planda eleman yokluğu ve malî yönden köylerimizin örgütlenmesi mümkün olmadığı takdirde 5-10 senelik bir program içinde bölge bölge uygulanmasına girişilir.

Köylerimizin kuruluş ve yapısında ve hizmet kadrosunda yapılacak ve köylümüz topyekûn kalkınmamıza daha büyük bir katkıda burarlar sağlanacaktır:

a) Köylümüz kendi yararlarına olan işlere, gözü ile görmedikçe kolay kolay inanmaz. Onun için ilgili meslek dallarında demonstrasyonlara (örnekleme - tatbikat) gidilecektir. Bu da iyi kurulmuş bir örgütün, enerjik, bilinçli ve yetenekli kadrolarıyla gerçekleştirilebilir.

b) İdare amirleri kanunların gaye ve maksadını kavramakta ve yüklendikleri işleri başarmakta yetersiz muhtarlar yerine az sayıda bilgili, ehliyetli köy belediye başkanları ile iş birliği yapacaklardır. Köy belediye başkanları, köylünün hayatı önemi haiz bütün derterine büyük

bir ilgi, şefkat ve içtenlikle eğilerek köylerde gerçek anlamda bir güven ve dayanışma unsuru olacaklardır. Toprak ve Tarım Kanunları gereği uygulanacak planlarda büyük katkıları bulunacaktır.

c) Köy parçalarının maddî ve manevî varlıklarının teksif edileceği köy belediye örgütü içinde her türlü üretim artacaktır. Başlı başına harman makinası ve traktör v.s. ziraatın verimini artıracak fennî araçları edinemiyen küçük köyler birlikte faydalanma imkânlarına kavuşacaklardır.

ç) Köy ve hükümet işlerinin kanun çerçevesinde görülmesi garanti edilmiş olacaktır.

Jandarma, tahsildar ve derece derece görevli memurları ilk başvuracakları merci köy belediye başkanları olacağı için gelişi güzel davranış ve hakeketlerin vukuuna da meydan verilmeyecektir.

d) Hukukî nitelik taşıyan küçük ölçüdeki davalar, yerinde görülmüş olacağından halkın mahkemelere gidip vakit yitirmeleri ve fuzulî masraflara katlanmaları önlenecektir. Ayrıca köylümüz, nüfus işleri köy belediyelerince yürütüleceği için, büyük bir masraf ve külfete katlanarak ilçe merkezlerine taşınmayacaklardır.

e) Köy gelir kaynakları artacaktır. Özellikle köy orta malları zamanla bazı nüfuzlu şahıslar tarafından işgal edilerek işletilmektedir. Her köyde az çok hazine veya orta malı mevcuttur. Esaslı bir işletmeye konulmadığından ne gelir kaynağı ve ne de muhafazası sağlanmaktadır. Bu gibi hazine ve köy orta malları köy belediyelerince taranmalı saha ve miktarları tesbit olunarak belediye tüzel kişiliği yararına uygun bir şekilde işletilmelidir.

f) Köy Belediye Başkanlarının emrinde yeteri kadar en az 6-10 köy koruyucu bulunacağından bu kuvvet âdeta bir asayiş karakolu görevini yapmış olacaklardır. Köylerin dirlik ve düzenliğini bozucu ani olaylarda devlet zabıtasından evvel topluca harekete geçebileceklerdir. Bu da köylümüzün can, mal ve ırz emniyetini bir kat daha artıracaktır.

h) Kurulacak köy belediyeleri düzeyine yaygın iş yerleri açılacaktır.

i) Bilinçlenen köylümüz artık siyasal demagogların oyunlarına gelmeyecek bilgili ve karakterli insanları seçebileceklerdir.

k) Köylümüzün refah ve mutluluğu için yapılacak hizmetler sayısızdır. Şüphe yok ki böylesine kurulacak bir örgüt demokratik idarenin sağladığı nimetleri köylümüzün ayağına götürme olanağını kazanmış olacaklardır.

Biz burada sadece topyekûn kalkınmamızın ana hatlarına kısaca temas etmiş bulunuyoruz. Elbette ki, uzmanlarımız bu öneri üzerinde gerekli eleştirmeyi yapacaklardır.

NOT: Haziran 1973 de Batı Almanya'ya aylık gezi maksadiyle gitmiştim. Bu arada bir dış tabibi arkadaşımı ziyaret için çalışmakta olduğu Hessen Eyaleti Biedenkopta bağlı Lixfeld köyüne gitmiştim. Beni beş kilometre civarındaki Hirzenhain adındaki diğer bir köye de götürmüştü. Her iki köyün nüfusu aşağı yukarı birbirine yakın, ikisini aşmaktadır. Yöneticileri, Belediye Başkanı ünvanı anlamına gelen Bürger Meisterdir. Bütün cadde ve sokakları asfalt, yeşil saha, çeşit çeşit gül ve çiçeklerle bezenmiş ve tertemiz. Köy halkının haftada bir gün toplanıp eğlenti yaptığı salonları var. Öylesine bir düzen kurulmuş ki takdir etmemek elde değil. Planlı ve muntazam yapılar, mezarlığı sanki bir park, her hali bir halkın refah ve mutluluğunu ifade eden bir görüntüye tanık oldum. Hemen her evin önünde ve sokaklarda özel arabalar park ettirilmiş. Miktarını ortalama 400 kadar tahmin etmiştim. Köydeki konfor şehirler düzeyinde. Bu sosyal, ekonomik ve kültürel gelişmenin nedenini yeteri kadar nüfusuna ve mükemmel kurulmuş bir örgütün bilinçli ve yetenekli kadrosuna bağladım.

Bizdeki köylerin de bu seviyeye eriştirilmesi mümkün. Yeter ki bunu bir kurtuluş davası saymış olalım.

MERKEZ VALİLİĞİ

M. NİHAT ETİZ
Merkezde Görevli Vali

Merkez Valiliği Müessesesi:

Merkez Valiliği Müessesesi ilk defa 1949 yılında 5442 sayılı İİ İdaresi Kanunu ile ihdas edilmiştir. Ondan önce Valiler ya Bakanlık emrine alınır ya da hizmet süresi ve yaş unsuru nazara alınmadan emekliye sevk edilirdi. Fakat konu ile ilgili mevzuat hükümleri çok ağır olduğundan, ayrıca tek partili devrin özelliği icabı şahsî veya meslekî kusurlar ve bariz başarısızlık halleri dışında, geniş çapta Bakanlık emrine alma veya emekliye sevk işlemine rastlanmamıştır.

5442 sayılı Kanununun 6. maddesi ile Valilerin memur olmaları nedeni ile haklarının korunması gayesi güdülmüştür. Söz konusu maddede aynen:

«Valiler İçişleri Bakanlığının inhası, Bakanlar Kurulunun karar ve Cumhurbaşkanının tasdiki ile tâyin olunur. Vali tayininde 3656 sayılı Kanun hükümleri cari değildir.

Valiler lüzumunda tâyinlerindeki usule göre kadro ayrılığı ile merkez emrine alınarak İçişleri Bakanının tensip edeceği işlerde görevlendirilirler.»

Hükmü mevcuttur.

İşte Merkez Valiliği müessesesi yukarıdaki maddenin 2. fıkrası ile ihdas edilmiştir. Aynı Kanununun 67. maddesi ile (67) vali kadrosu dışında (3) adet Vali kadrosu alınmıştır. Daha sonraları, (70) adet vali kadrosu (90) a kadar yükselmiştir. Görüldüğü üzere «Merkez Valisi» ünvanı ile herhangi bir kadro mevcut değildir. Merkez valisi olarak tanınan ve anılanların memuriyet kadro ünvanı «Vali» dir. Ancak bu kişilerce reşmî ve özel yazışma ve konuşmalarında yalnızca «Vali» ünvanı kullanılmamış, «Merkez Valisi», «Merkezde Vali» veya «Vali - Merkezde» gibi ünvanlar kullanılmıştır. Merkez Valisi deyimini aslında doğru olmadı

ğı gibi, müessesenin mahiyetini anlaşılır biçimde ifade etmekten uzaktır. Söz konusu kanun metninde «merkez emrine alınma ve görevlendirme» den bahsedildiğine göre, en uygun ve herkes tarafından en iyi anlaşılacak biçimde «Merkezde görevli vali» deyiminin kullanılmasının uygun olacağı kanısındayız.

Fakat İçişleri Bakanlığının resmî yazışmalarında ve atama kararnameleri dışındaki Bakanlar Kurulu kararlarında «Merkez Valisi» deyimini kullanılmış olduğundan, bu kısa incelememizde, biz de bu alışılmış deyimii kullanacağız.

Merkez Valiliği Sorunu:

İhdası sırasında (3) adet olarak düşünölen merkez valilerine ait kadronun daha sonra muhtelif sebeplerle (23) e kadar yükseldiğine yukarıda değinmiştik.

Ayrıca Devlet Memurları Kanununun yürürlüğe girmesinden önce, bir memurun kendi kadrosu ile başka bir görevde çalıştırılmasına cevaz veren 5439 sayılı Kanun hükümlerine göre bir kısım valiler kadroları ile merkeze alınmış ve zaman zaman merkez valisi adedinin çok arttığı görölmüştür.

Söz konusu Kanunun 2. maddesinde:

«Bakanlar, merkez ve iller teşkilâtında aylıkla çalışan herhangi bir memuru tayinindeki usule göre, yapılması o Bakanlığa ait bir iş için, orada Bakanlık teşkilâtı ve boş vazife bulunup bulunmaması ile • kayıtlı olmaksızın, kadrosu ile yurt içinde dilediği yerde çalıştırabilir.»

Hükmü mevcuttu.

Ancak son yıllarda, söz konusu Kanun hükmüne göre merkez emrinde görevlendirilen valilerin açtıkları davalar sonunda, Danıştayca iptal kararı verildiği görölmüştür. Örnek: Danıştay Dava Daireleri Genel Kurulunun 25.11.1966 gün ve 1966/701 - 1966/1569 sayılı kararı. Kararın gerekçesinde «5439 sayılı Kanunun 2. maddesinin uygulanabilmesi, yapılması o Bakanlığa ait bir işin mevcudiyetine bağlı olup böyle bir iş mevcut olmadıkça bu yetkinin de kullanılması mümkün olamaz.» denilmektedir.

Buna rağmen 5439 sayılı kanun, Devlet Memurları Kanunu yürürlüğe girinceye kadar, merkez valileri miktarının artmasında etken ol

muştur. Söz konusu maddeye göre, kaymakam ve vali muavinleri kendi kadroları ile valilikte istihdam edilmiş, buna mukabil tilerdeki bir kısım valiler, 5442 sayılı Kanunun 6. maddesinin 2. fıkrasına göre merkez emrine alınmıştır.

5439 sayılı Kanunun 2. maddesindeki benzer hüküm, Dahiliye Memurları hakkındaki 1700 sayılı Kanuna bir madde eklenmesine dair 4488 sayılı kanunda da mevcuttu. Fakat bu maddenin uygulanması, 5439 sayılı Kanunun 2. maddesi kadar fazla olmamıştır.

Devlet Memurları Kanununun yürürlüğe girmesinden sonra 5439 sayılı Kanunun uygulanma olanağı kalmamış ise de bu devrede torba kadrolardan alınan (Vali) kadroları ile merkez valileri adedi yine artmağa devam etmiş ve zaman zaman merkez valiliği sorununun ortaya çıktığı görülmüştür.

Hühümet ve özellikle iktidar değişikliklerinden sonra vali tayin ve nakilleri dolayısıyla bu sorun, basında yer alan yazı, fıkra ve makalelerle, kamuoyuna da yansımıştır. Daha çok siyasî düşünce ve maksatlarla yapıldığı ileri sürülen bu tasarrufların, genç yaşta, özellikle meslekleri yönünden en verimli çağlarında bulunan kimseleri maddî ve manevî sarsıntıya ve moral çöküntüsüne uğrattı, personel israfına yol açtığı belirtilmiştir.

Çok partili politik hayata geçişte Valiler ve diğer yüksek kademedeki Devlet memurları statüleri yeniden gözden geçirilmiş ve bunların politika ile ilişkileri tamamen kesilmiş olmasına rağmen muhalefet partileri zaman zaman partizan yönetiminden şikâyetçi olmuşlardır.

Örneğin, 4.3.1966 tarihinde T.B.M.M. ne verilen gensoru önergesi, İçişleri Bakanlığı teşkilâtında en yüksek kademedeki en küçük kademeye kadar nakil, tayin ve merkeze alınma gibi gayri ciddi tasarrufların sürüp gittiği ve bu tasarrufların memur kitlesini tedirgin ettiği, yolundadır. (Söz konusu gensoru önergesi gündeme alınmadan reddedilmiştir).

Çok yeni bir örnek daha verelim. Birinci örnekte tasarruflarından şikâyet edilen iktidar partisi, halen muhalefet partisidir. Bu partinin iki yetkilisi, 15.3.1974 tarihinde bir demeç vermişlerdir. Bu demeçlerinde, Hükümetin memurlar arasında yaptığı tayin ve nakiller tenkit edilmekte, kara liste haberlerinin yaygın bir şekilde dolaştığı ifade edil

mekte ve «Bu hal tüm kamu personelini tedirgin etmektedir. Devlet memurları her şeyden önce kanunların, emrinde ve milletin hizmetindedir. Kamu görevi yapan devlet memurlarını partizan bir tutumun aracı haline getirme heveslerini ciddi bir endişe ile izliyoruz...» denilmektedir. (Yeni Hükümet henüz vali nakil ve tayinleri ile ilgili bir kararname çıkarmamıştır.)

Bu güne kadar, iktidara gelen partilerde, genellikle kendi görüşlerinde olan kimseler ile mensuplarını istedikleri mevki getirmek ve ayrı görüşteki yöneticileri uzaklaştırmak eğilimi görüldüğü bir gerçektir.

Bu konunun daha derin eleştiri ve incelemesine girecek değiliz. Biz, Devlet organizasyonunun sağlam ve rasyonel temellere oturtulması, Devletin teknik yönetiminin geliştirilmesi, teknisyen olarak yetişmiş fazla elemanı olmayan bir memlekette, mevcut ehil elemanlardan en iyi şekilde faydalanılması gerektiğine inanmakla beraber, iktidar sorumluluğunu yüklenen bir Hükümeti, programını uygulayacak yüksek dereceli memurları tayin ve tesbitde fazla kısıtlamanın doğru olacağını görüşüyoruz.

Ancak. Hükümet ve iktidar değişikliklerinde, yeni Hükümetin görüş ve çalışmasına uymıyacak Vali ve yüksek dereceli memur adedinin aslında fazla olmadığı, Hükümetlerin bunları tesbit edip merkeze alacak yerde, önce kendi görüşlerinde olan, valiliğe atanmasını uygun gördükleri kimseleri tesbit ederek o miktar valiyi merkeze aldıkları, bu değişiklik sırasında merkez valilerinin ilk ve önemli kaynak olarak nazara alınmadığı, sorunun biraz da bu şekil ve nedenle meydana geldiği, ayrıca gerek valilikten alınanların gerekse yeniden atanmaların tesbitinde, genellikle, objektif davranılmadığı, atama işleminde yetkili kişilerin şahsî değer ölçülerinin önemli etken olduğu şeklindeki yaygın kaniya katılmaktayız.

Konu İle İlgili Öneriler:

Normal olarak, değişik isimde de olsa, merkez valiliği müessesesi- sinden vazgeçemeyeceğimize göre müessesenin bir sorun olmaktan çıkarılması için ne yapmak gerekir. Merkez valileri miktarının gereksiz yere çoğalmasına, merkeze alınan valilerin maddî ve manevî sıkıntı ve moral çöküntüsüne uğramalarına engel olacak bazı tedbirler alınabilir. Daha önce yapılan inceleme ve anket sonuçlarına kendi düşüncelerimizi eklemek ve açıklamak suretile, konu ile ilgili görüş ve önerileri aşağıda kısaca belirtiyoruz:

A — Merkez Valileri miktarının gereksiz yere çoğalmasına engel olacak tedbirler:

1 — Valiliğe ilk atama ile ilgili olarak, imkân nisbetinde objektif usul ve kriterler getirilmeğe çalışılmalıdır.

Halen valiliğe atamada objektif kriterlerin bulunmaması, atamaya yetkili kurula teknik seviyede, gerekli şekilde, danışmanlık yapılamaması, valilikten geri alınma oranını büyük ölçüde artırmaktadır.

Valiliğe ilk atama için, idarecilik mesleğinde en az 15 yıl çalışmış olmak, en az 40 ve en çok 55 yaşında olmak, ikinci derecede bir görevde bulunmak gibi şartlar konulabilir. Bakanlar Kurulunca, vali atamalarının, bir yüksek kurulu tarafından hazırlanacak bir kaç misli adayı ihtiva eden listelerden yapılması düşünülebilir.

2— Valilik istisnâi memuriyetler arasından çıkarılmalı, meslek dışından olan kimselerin valiliğe atanmasına cevaz veren mevzuat hükümleri değiştirilmelidir.

Bu konu başlı başına bir inceleme konusu yapılacak niteliktedir. Ancak burada kısca değinmeyi gerekli ve yararlı bulduk.

«İstisnâi memurluklar» Devlet Memurları Kanununun 59. maddesinde sayılmıştır. Söz konusu maddede valiliklerden başka elçilikler, daimî temsilcilikler, millî istihbarat teşkilâtı memurlukları, Başbakanlık ve Bakanlıklar özel kalem müdürlükleri, Başbakanlık özel müşavirlikleri, Cumhurbaşkanlığı Dairesi ile Cumhuriyet Senatosu ve Millet Meclisi memurlukları gibi bazı memurluklar yazılıdır. İstisnâi memurlukları yeniden gözden geçirmekte, yazılanların bir kısmını çıkarmakta gerekirse yeniden bazı memurlukları ilâve etmekte fayda vardır. Valiliğin istisnâi memuriyetler arasına alınması Cumhuriyetin ilk yıllarında gerekli görülebilirdi. Bu gün için bu hususu zorunlu kılacak nedenler mevcut değildir.

Konu ile ilgili olarak Valiliğin siyasî bir mevki olduğunu ifade edenler vardır. Gerçekten İl İdaresi Kanununda valinin, her Bakanın mümessili ve bunların idari ve siyasî yürütme vasıtası olduğu belirtilmiştir. Ancak, valilik müessesesi politik nitelikte bir mevki değildir. Hükümetin bir siyasî iktidar olarak çıkardığı kanunlar, hazırladığı plan ve programlar ve bunların uygulanması Hükümetin icraatını teş

kil eder. Vali bu siyasetin yürütücüsüdür. Valiyi iktidardaki parti veya onun mensuplarının şahsî arzularının yürütme vasıtası olarak anlamak doğru ve mümkün değildir.

3 — Valilik istisnâ memuriyetler arasından çıkarılamaz ise, istisnâ memuriyet olması nedeni ile valiliğe atananların merkez emrine alınması (merkez valiliğine atanması) mümkün olmamalıdır.

Valilik istisnâ memuriyetlerden olduğundan, zaman zaman meslek dışından bazı kimseler İl Valiliklerine atanmaktadır. Normal zamanlarda bu atamalar, meslek bakımından endişe edecek bir miktara varmamıştır. Ancak bu gibi kimselerin, İl valiliğinden alınması gerektiğinde merkez valiliğine alındığı görülmektedir. Bu şekilde uygulamayı doğru ve uygun bulmuyoruz. Söz konusu kişiler İl valiliğinden alınırken, emekli ise yeniden emekliye sevkedilmeli, bir görevden gelmiş ise eski görevine dönmeli veya Devlet örgütünde başka bir göreve atanmalıdır.

4 — Merkezdeki vali kadrolarına İl valileri dışından atama yapılmamalıdır.

Zaman zaman meslek içinden veya dışından, İl valiliklerine değil, doğrudan doğruya merkez valiliğine atama yapıldığı görülmektedir. Bir defa da, evvelce 5439 sayılı Kanuna göre kendi kadroları ile valilikte istihdam edilenlerin merkezdeki vali kadrolarına atandıkları görülmüştür (Bu satırların yazarı da bunlardan biridir).

Söz konusu atamaların İl İdaresi Kanununun 6. maddesinin öz ve amacına uygun olmadığı kanısındayız. Çünkü merkez valiliği müessesesi illerdeki valileri merkeze almak için ihdas edilmiştir.

5 — Merkezdeki vali kadrosu adedi tahdit edilmelidir.

Merkezdeki vali kadrosu (3) adet olarak ihdas edilmiştir. Daha sonra kanunlarla bu miktar (23) e yükseltilmiştir.

Yukarıda ikinci bölümde de değinildiği gibi 5439 sayılı Kanunun uygulanması sonucu merkez valileri miktarı daha da çoğalmıştır. Devlet Memurları Kanununun yürürlüğe girişinden sonra, 5439 sayılı kanuna göre istihdam şekli ortadan kalkmış ise de bu torba kadrolardan alınan kadrolarla merkez valileri miktarı artmağa devam etmiştir.

Kadroların Kanunlarla tesbit edilmesi ve bu arada merkezdeki «Vali» kadrolarının dondurulması gerektiği kanısındayız.

6— Vali atama ve yer değiştirmelerinde ilk ve önemli kaynak olarak merkez valileri göz önünde bulundurulmalıdır.

Büyük çaptaki nakil ve atamalarda, genellikle merkez valilerinden pek azı II valiliklerine atanmakta, buna mukabil 4-5 misli kadar vali merkeze alınmaktadır. Örneğin: 22.6.1972 tarihli Kararname ile İllerden (5) vali merkeze alınmışken sadece (1) merkez valisi İl valiliğine atanmıştır.

Böylece her büyük değişiklikte merkez valisi miktarı artmaktadır. Vali atama ve nakillerinde ilk kaynak olarak merkez valileri göz önünde bulundurulursa, alınabilecek diğer bazı tedbirlerle birlikte merkez- taşra arasında rotasyon kendiliğinde husule gelecektir. Kaldı ki elçilerde olduğu gibi taşrada muayyen bir süre kalan valilerin gerek merkez örgütünü tanımak, gerekse bedenî ve ruhî fazla çalışmanın meydana getirebileceği mahzurları önlemek bakımından, tesbit edilecek süreyle merkezde çalıştırılması düşünülebilir.

7— Valilikten alınanların bir kısmı, eskiden olduğu gibi, başka Bakanlık ve kuruluşların örgütlerinde de görevlendirilmelidir.

Valilerin gerek İçişleri Bakanlığında, gerekse diğer Bakanlıklarda müsteşarlık, müsteşar muavinliği, genel müdürlük gibi görevlere, Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu üyeliklerine, İdare Meclisi Başkan ve üyeliklerine atanma olanağı mevcuttur. Kanımızca, merkezdeki vali kadroları artmış olduğundan, bu imkân son zamanlarda pek az kullanılmıştır.

Konu ile ilgili uygulamaya ağırlık verilmesi düşünölmelidir.

8 — Merkeze alınan valilerden isteyenlere uygulanmak üzere cazip emeklilik şartları sağlanmalıdır.

Yukarıda belirtildiği gibi 1949 yılından önce valiler hizmet süresi ve yaş unsuru nazara alınmadan emekliye sevk edilebilirdi. 5442 sayılı Kanunla, valilerin memur olmaları nedeni ile haklarının korunması gayesi güdülmüştür.

Merkeze alınması gereken valilere, emekliye sevk işlemini cazipleştirerek uygulamak mümkün olabilir.

Örneğin: Merkeze alınan vali, isteği üzerine (40) yıl hizmet etmiş gibi en yüksek kademe ve ek gösterge üzerinden emekliye sevkedilebilmelidir.

B) İl valileri ile merkez valileri arasındaki maddî ve manevî farklılıkların azaltılmasına ait tedbirler:

I — iller ve merkez valileri arasında, kendilerine ödenen aylık, ek gösterge ve yan ödeme bakımından fark olmamalıdır.

Konut, otomobil gibi hizmet gereği olarak valilere tanınan avantajlar bir yana bırakılırsa, merkeze alınan valilerin aylık ve ek göstergelerinde bürüt 2500 lira civarında bir azalma olmaktadır. Bu fark azımsanacak bir miktar değildir. Merkeze alınan bir valinin Ankara'da başını sokacak bir dairesi de yoksa maruz kalacağı maddî sıkıntıyı tahmin etmek zor değildir. Halen merkez valiliğine atanma maddî yönden bir cezalandırma niteliğindedir. Halbuki genellikle, valinin cezalandırılmayı haklı kılacak bir kusuru da mevcut değildir.

Bu durumda valiler zaman zaman düşünce, tutum ve davranışlarından fedakârlık etmek zorunluluğunu duyabilecekler, halkın ve memurun beklediği tarafsız, cesur davranış ve kişiliklerini muhafaza etmekte güçlük çekeceklerdir.

Merkezde olup olmamaya göre valiler arasında ellerine geçen para bakımından fark azaldıkça valiler, her Hükümet ve iktidar değişikliğinde merkeze alınma endişesinden kısmen kurtulabileceklerdir. Valinin bu endişeden kurtulması kısmî bir teminat mahiyetindedir. Valilerin teminatı ise, genellikle, onların yönetim ve denetimi altındaki memurların teminatı demektir.

Merkez valilerine de özel idare tahsisatı, otomobil, konut verilsin demiyoruz. Ancak genel bütçeden valilere ödenen her türlü ek gösterge ve yan ödeme merkez valilerine de mutlaka verilmelidir. (Kaldı ki merkez valilerine kollektif hizmet aracı verilmesi ve konut tahsisinin düşünülmesi uygun olur.)

2— Merkez valiliği yeni bir statüye - kavuşturulmalı, merkeze alınan valiler işsiz ve görevsiz bırakılmamalıdır.

Merkez valilerinin görevlerine ilişkin bir yönetmelik mevcut ise de bu yönetmeliğin orijinalini bulmak ve tarihini tesbit etmek mümkün

olamamıştır. Ayrıca söz konusu yönetmelik yeterli olmadığı gibi gerekli şekilde uygulanmış da değildir.

Merkez valilerinden İçişleri Hizmet ve teşkilâtını yeniden düzenleme projesinde başkan, proje müdürü, üye ve araştırmacı olarak çalışanlar olduğu gibi Kanun, Tüzük taslaklarının hazırlanması, hazırlanan taslakların müzakeresi için teşkil edilen komisyonlarda, Bakanlıkça çıkarılan kitapların hazırlanmasında, önemli İl ve İlçe sınır anlaşmazlıklarında ve diğer bazı görev ve işlerde (örneğin Cumhuriyetin 50. yılı hazırlıkları, bir yıl süre ile Devlet Bakanlığı emrinde görevlendirilen bir merkez valisi tarafından yürütülmüştür) çalışanlar olmuşsa da bunlar azınlıktadır.

Bakanlıkça merkez valilerine görev vermenin gerekli şekilde nazara alınmaması, bunun için Bakanla merkez valileri arasında çalışma irtibatını temin edecek bir makam veya merci bulunması, verilen işlerin devamlılık arz etmemesi, merkez valilerinin biraz da merkeze alınmanın doğurduğu küskünlük içinde bu çeşit görevlere hevesli olmaması, verilen bazı görevleri de bu ruh hali içinde benimsememeleri, merkez valilerinin işsiz ve görevsiz kalmalarına sebep olmaktadır.

Evelce müfettişlik yapmış merkez valilerinden isteklilerin Bakanlık müfettişi olarak çalıştırılma olanağı mevcut iken Devlet Memurları Kanununun yürürlüğe girmesinden sonra bu olanak ortadan kalkmıştır. Söz konusu olanağın yaratılması veya bir başka biçimde uygulanması mümkün görülmektedir.

Böylece merkez valilerinden bir kısmı belli bir görev sahibi olabilecekler ve kendilerinden gerçekten, en iyi şekilde yararlanma olanağı sağlanmış olacaktır. Bunun için merkezdeki vali kadrolarından tesbit edilecek bir miktarının, ihdas edilecek «Müfettiş Vali» kadrosu ile değiştirmek uygun ve yeterli olabilir. Müfettiş valilere, halen olduğu gibi fakat Bakanlık müfettişi hak ve yetkileri ile Bakanlık Makamı tarafından görev verilebileceği gibi bunların çalışma bakımından Bakanlık Teftiş Kumlu emrine verilmesi de düşünülebilir.

• Merkezdeki vali kadrolarından diğer bir çoğu «Müşavir Vali» ve pek azı da «Bakanlık Müşaviri» kadrolarına dönüştürülebilir. Bakanlık müşaviri kadrolarına valilik yapmamış kişiler atanır.

Müşavir Vali ve Bakanlık Müşavirlerinin görevleri, Bakanlığa gerçekten yararlı olacak şekilde bir Tüzükle belirtilmeli, bu görevlerin ifa

sı için gerekli çalışma ortamı ve şartları, büro ve personeli sağlanmalıdır. Söz konusu gruplardan her birinin en kıdemlisinin kurul başkanı olması ve Bakanla üyeler arasında görev irtibatını temin etmesi düşünülebilir.

Müşavir vali kadrolarından belli bir kısmının diğer bazı Bakanlıklar emrine verilmesi veya o Bakanlıkların teşkilât kadrolarına dahil edilmesi mümkün ve faydalı olabilir. Söz konusu Müşavir Valiler doğrudan doğruya Bakana muhatap olur ve onun taşra yönetimine ilişkin konularda danışmanlığını yaparlar. Diğer Bakanlıklardaki müşavir valilere İl ve merkez kuruluşları arasındaki koordinasyonu ve işbirliğini sağlamak, bunlar arasında çıkabilecek anlaşmazlık ve uyuşmazlıkları giderme konusunda Bakana teklifte bulunmak, İl idaresine ilişkin konularda ortaya çıkabilecek her türlü sorunlarla ilgili araştırma ve inceleme yapmak, yapılanları değerlendirmek gibi görevler verilebilir.

Bu bölümü özetlemek gerekirse: Merkezdeki (Vali kadroları kaydırılarak yerlerine, toplamını uygun miktarlara ayırmak suretiyle, «Müfettiş Vali», «Müşavir Vali» ve «Bakanlık Müşaviri» kadroları ihdas edilmelidir. Müşavir Vali kadrolarının bir kısmının diğer Bakanlıklara verilmesi hususu da düşünülmelidir,

3 — Valilikten alınanlar hangi göreve getirilirse getirilsin «Vali» Unvanını muhafaza etmelidir.

Valilikten merkeze alınanlar aslında «Vali» unvanını muhafaza etmektedir. Yukarıda belirtildiği üzere kendilerine merkez valisi denilmektedir. Ancak başka göreve atananlar, atandıkları görevin ünvanını taşımaktadır. Hâlbuki generallerde, profesörlerde olduğu gibi bu kimseler yeni görev Unvanı ile birlikte «Vali» Unvanını da kullanabilmelidir. Örneğin: Müsteşar - Vah, Müsteşar Muavini - Vali, Genel Müdür - Vali ve İdare Meclisi Üyesi - Vali.

SONUÇ:

Biz merkez valiliği müessesesini bir sorun olarak ortaya koyduk ve bunun ortadan kaldırılması için görüş ve önerilerimizi kısaca belirtmeğe çalıştık.

Bu incelemeyi daha bilimsel biçimde genişletmek, görüş ve önerilerimizi daha iyi açıklamak, yukarıda çok kısa olarak değindiğimiz gibi, yalnız valilik ve merkez valiliği müessesesi olarak değil, «Yüksek De-

reçeli Yönetici» sorunu olarak ele almak mümkündür. Merkez valiliği sorunu, iktidar ve Hükümet değişikliklerinde ortaya çıkan yüksek dereceli yöneticiler sorununun bir bölümü, İçişleri Bakanlığını ilgilendiren yönüdür. Diğer Bakanlık ve kuruluşlarda merkez valilerine tekabül eden görevliler «Bakanlık Müşavirleri» ve bağımsız Genel Müdürlüklerde «Genel Müdürlük Müşavirleri» dir. İçişleri Bakanlığında Bakanlık Müşaviri kadroları mevcut değildir. Bunlara ait görevler merkez valileri tarafından görülmektedir.

Noksansız ve tamamen bilimsel bir inceleme yaptığımız iddiasında olmamakla beraber, düşünce ve önerilerimizi meslektaşlarımızın, ilgililerin ve ilgi duyacakların görüşlerine sunmanın yararlı olabileceğini düşündük.

SUÇLARIN ÖNLENMESİ

HÜSEYİN İŞİK TÜMGENERAL

Suçluluk insanlıkla yaşittir. İnsanlar, toplum halinde yaşamaya haşladıkları günlerden itibaren, kurallara uymayanlar veya isteklerini, hırslarını meşru yollardan gerçekleştiremeyenler suç işlemeye başlamışlardır.

Nüfus çoğaldıkça, teknik ilerledikçe, suçlarda daha büyük bir artış olmuştur. Suç oranındaki artış, bilhassa ikinci dünya savaşından sonra nüfus artışındaki oranı çok geçmiştir.

İnsanların ve toplumun yararına kullanılmak üzere meydana getirilen teknik araçlar suç işleyenlerin elinde korkunç bir silâh haline gelmektedir. Uygarlığın en önemli buluşlarından biri olan otomobil, milletlerin bir numaralı rahatsızlık kaynağı haline gelmiştir. Bugün Amerika Birleşik Devletlerinde 102,5 milyon otomobil vardır. Otomobil hem başlı başına bir suç aracı hem de suç işleyenlerin en önemli yardımcısıdır. Trafik kazalarında ölenlerin sayısı, savaşlardan ölenlerden fazladır. Banka soygunları, hırsızlıklar, çoğu zaman çalınmış otomobillerle yapılmaktadır.

Yakın bir gelecekte suçluların uçaklardan büyük ölçüde faydalanacakları tahmin edilmektedir. Uçaklar suçluların saatte 2500 kilometre hızla yer değiştirmelerine imkân verecektir. Bu, şu demektir ki, sabahın saat dokuzunda Paristeki bankalardan birisini soyan gangster, şehrin uyandığı, kolluk kuvvetinin otomobiline binmeye hazırlandığı sırada New York'ta veya Şikago'da olacaktır.

Suçluluk toplum hayatını tehdit etmektedir. İşin en kötüsü suçluluğun hakikî sebebi bugüne kadar bulunamamıştır.

Suçun hakikî sebebi nedir? Bazı bilginlerin iddia ettikleri gibi bir kısım insanlar suçlu olarak mı dünyaya gelmektedirler? Eğer bunu kabul edersek İspartahlıların sakat ve cılız doğan çocukları bir uçuruma atarak öldürdükleri gibi, bunları küçük yaşta ortadan kaldırarak, top

luma zarar vermelerini önlemek gerekmez mi? Suçların işlenmesine, ekonomik alandaki imkânsızlıklar, fakirlik mi sebep olmaktadır? Hüseyin Rahmi GÜRPINAR'ın meşhur bir romanında iddia ettiği gibi aç insan namuslu kalmaz mı? Halbuki mütevazi bir geçim kaynağına sahip oldukları halde namuslu birer vatandaş olarak yaşayan pek çok insana karşılık, kirli kaynaklardan elde ettikleri milyonlara, dalaverelerle yeniden milyonlar katmaya çalışan yüzbinlerce insanla karşılaşmıyor muyuz?

Suç işlenmesine fena eğitim, bakımsızlık, ana babanın ilgisizliği mi sebep oluyor? Hâlbuki aynı çevrede ve aynı şartlar altında yetişen milyonlarca namuslu insan vardır.

Fakirlik suçluluğa sebeptir deniyor. Hâlbuki Amerika Birleşik Devletleri dünyanın en zengin ülkesi olduğu halde burada işlenen suç sayısı insanı şaşırtacak kadar çoktur.

Eski Cumhurbaşkanılarından Lyndon Johnson'un 6 Şubat 1967 de kongreye yolladığı mesajdan ve bilâhare Milliyet Gazetesinde yayınlanan hatıralarından öğrendiğimize göre: 1965 senesinde Amerika Birleşik Devletlerinde 7 milyondan fazla insan ceza mahkemelerinde yargılanmıştır. Her gün 400.000 kişi ceza evinde yatmaktadır. Suçlular her sene 3 milyar dolar zarara sebep olmuşlardır. Soygun suçuyla yakalananların yarısından fazlasının yaşları 18 den aşağıdır. Johnson, suçluluğun fakirlik, hastalık ve cehalet gibi sosyal bir problem olduğunu söylemekte ve gençlerin suç işleme sebeplerini şu üç sebebe bağlamaktadır.

1. Fazla serbestlik
2. Disiplin noksanlığı
3. Yoksulluk

1967 senesinde A.B. Devletlerinden 600.000 otomobil çalınmıştır. Yani her 48 saniyede 1 otomobil çalınmaktadır. Arabalardan çalınan eşya 250.000.000 dolar, arabalarda meydana getirilen hasar 140 milyon dolardır. Bu hırsızlığı yapanların % 90 ı 25 yaşından küçüktür. (1)

1967 senesinin ilk altı ayında Amerika Birleşik Devletlerinde 655 banka soyulmuştur. Soygunlar bir sene evvelkine oranla % 50 artmıştır, Soygunların % 70 ini gangster çeteleri yapmaktadır. (2)

(1) KASIM 1969 tarihli (sayı 230) İNTERPOL dergisinden.

(2) 33 sayılı Belçika Jandarma dergisinden

Diğer zengin ülkelerde durum daha parlak değildir. Japonya'da 1971 senesinde 3500 gangster çetesine mensup 140.000 gangster vardı.

Fransa'da 1970 senesinde 1.782.030 ağır suç işlenmiştir. 19.60 dan beri suçlar her sene % 10 artmaktadır.

1970 de 1246 silâhlı soygun olayı vuku bulmuştur. Artış % 61 dir. 282 banka soygunu vuku bulmuştur. Artış % 74 tür. Her sene yüz bine yakın otomobil çalınmaktadır.

Büyük şehirlerde suçlar bilhassa artmaktadır. Paris'te 1970 senesinde banka soygunları % 60, benzin istasyonları saldırıları % 52, ev soygunları % 21 artmıştır.

Memleketimizde Avrupa ve Amerika'daki gibi bir suçluluk dalgası esmediğine sevinmeliyiz. Son dört senelik durumu incelersek hattâ iyiye doğru bir gidiş vardır. 1969 senesinde işlenen 1225 asayişe müessir olaya mukabil 1972 yılındaki olay sayısı 152 dir. (Polis bölgesinde)

Toplum hayatını kökünden sarsan halkın huzurunu, dengesini bozan suçların azaltılması ve suçluların yakalanması için her ülkede büyük çabalar harcanmaktadır.

Nüfusun süratle artışı suçluluğun çoğalmasına ve suçların ağırlaşmasına sebep olmaktadır. Büyük şehirlerde, kalabalık çevrelerde suç oranı daha yüksektir. Kalabalık fazlalaşınca kontrol güçleşmekte, suç işleyenlerin izlerini kaybettirmeleri ve kalabalık içine karışıp kaybolmaları kolaylaşmaktadır.

Tıpta şöyle bir kural vardır: Bir insanı hastalıktan sonra tedavi etmektense, hastalanmasını önleyici tedbirler almak daha kolay ve daha verimlidir.

Bunun gibi sosyal düzenin hastalığı olan suçların işlenmesinden sonra suçluyu yakalayıp cezalandırmaktansa, onun yapılmasını önleyecek tedbirlerin alınması daha kolay ve daha tatmin edicidir.

Bir toplumun bünyesi ne kadar sağlam, düzenli ve âhenkli ise vatandaşlar arasında sevgi, saygı ve dayanışma ne kadar kuvvetli ise suç sayısı o oranda azalır. Bununla beraber milyonlarca insanlardan kurulu olan milletlerin sinesinde suçlan ve suçluları ortadan kaldırmak mümkün olmıyaçaktır. Başka bir deyimle insanlar var oldukça suçlar ve suçlular da olacaktır.

SUÇLARA KARŞI MÜCADELE:

Suçlara karşı iki türlü mücadele edilir:

1. Suçların önlenmesi,
2. Suç işleyenlerin yakalanarak cezalandırılması (tenkil, bastırma).

Bunların etkileri ve sonuçları birbirinden farklıdır:

1. Suçların önlenmesi, suçların bastırılmasından daha etkilidir. Zira suç nedenlerini ve suçu meydana getiren şartları ortadan kaldırarak suçların işlenmesini önler. Böylece toplumun ve kişilerin zarar görmesinin önüne geçer.

2. Suçların önlenmesi, bastırılmasından daha İnsanîdir. Sert cezalar uygulamak, birçok kişileri cezaevlerine göndermek yerine onların suç işlemelerini önler.

3. Suçluluğu önleme, bastırmadan daha devamlı sonuçlar verir. Böylece suç işleyenleri veya suç işlemek isteyenleri ve suç sebeplerini ortadan kaldırmaya imkân verir.

4. Suçların bastırılması, suç işleyenlerin toplumun içinden belirli bir süre alıp tecrit etmek imkânını verir. Fakat suç işlemeye elverişli şartları ortadan kaldırmaz. Bu nedenle her zaman yeni suçlar işlemek mümkün olur.

5. Suçların bastırılması, toplumun işlenen suçta, verdirilen zarara karşı reaksiyonunu ifade eder. Bir anlamda toplumun suçludan ölç alması demektir. Önleme toplumun bir kabahat işleyen veya işleyecek olan üyelerine karşı İnsanî ve akla daha uygun bir davranıştır.

6. Suçları önlemek, suçları bastırmaktan daha kompleks ve kan- şıktır. Önleyici tedbirlerin seçilmesi sosyal şartlara, suç yaratan faktörlere, suçlunun fizyolojik ve psikolojik durumuna bağlıdır. Bir memlekette iyi sonuç veren tedbirler diğer bir memlekette aynı sonucu vermiyebilir.

SUÇLARIN ÖNLENMESİ İÇİN MİLLETÇE İŞ BİRLİĞİ YAPMALIYIZ:

Hemen bütün ülkelerde suçların önlenmesi ve suçluların yakalanması probleminin kolluk kuvvetlerine ait olduğu inancı vardır. Bu yanlış bir inançtır. Suçların önlenmesi konusunda alınacak tedbirler yalnız kolluk kuvvetlerini ilgilendirmez. Kolluk faaliyetleri uzun bir zincirin mahdut bir kaç halkasını teşkil eder. Burada teşriî organlardan, Üniversiteler, okullara, özel kuruluşlara ve vatandaşlara kadar kademe kademe genişleyen bir sorumluluk ve ödev alanı vardır.

Kanun yapıcı, toplum hayatını düzene koyacak tedbirler alır. Nelerin suç sayıldığını, bunları işleyenlere ne şekilde ceza verileceğini ve bunun nasıl infaz edeceğini belirtir.

Böylece suçlar ve suçlulara uygulanacak cezalar, alınacak tedbirler tesbit edilir. Ceza ve yargılama usulü kanunları böyle meydana gelir.

Kanunlar suçların önlenmesinde en büyük etkiye sahiptirler. Pek çok kişiler, çarpılacakları cezaları göz önüne getirerek bu suçları işlemekten cayarlar.

Bu kanunlar mallî inançlara, sosyal şartlara, örf ve âdetlere ne kadar uygun olursa o kadar etkili olurlar. Kanunlar çıkarılmadan evvel üzerinde derin incelemeler yapılmalı, topluma neler kazandırıp neler kaybettireceği her yönüyle araştırılmalı ve tartışılmalıdır. Sık sık değiştirilen kanunlar halkın kanunlara duyduğu saygıyı azaltmaktadır. Yunan feylesofu Solon'un yapacağı kanunların kendisine sorulmadan değiştirilmeyeceği hususunda söz aldıktan sonra, Yunanistan'dan uzun süre ayrılarak dolaşması, halkta bu saygıyı uyandırmak içindir. İngiltere gibi gelişmiş ve toplum düzeni çok âhenkli olan ülkelerde kanunlar nadiren değiştirilmektedir.

Suçların önlenmesi, devlet otoritesinin korunması ve saygı hissini yaşatılabilmesi için kanunların bütün vatandaşlara eşit uygulanması lâzımdır. Bir ülkede iyi kanunlar yapmak kadar, bunların herkese eşit uygulanmasını sağlamak da çok önemlidir.

Kanunlara saygı bir toplumun yaşama isteğinin en büyük belirtisidir. Vatandaşların vicdanında bu saygıyı uyandırmak için her türlü çaba harcanmalıdır.

Liderler, yöneticiler her fırsatta kanunlara saygı ve bağlılıklarını göstermelidirler. Hazreti Davud'un idam cezasıyla cezalandırılması kabul edilen bir suçu toplumda ilk kez işleyen oğlunun hapsedildiği ceza evine giderek: (Abşalom, ah Abşalom! Keşke senin yerine ben öleydim) diye ağlaması, kanunlara saygılı bir liderle evlâdını seven bir babanın iç âlemindeki dramı çok güzel anlatır.

Savaş senelerinde kabul edilen karne ile besin ve giyecek maddeleri dağıtımında liderlerin ve üst kademedeki yöneticilerin aynı sıkıntıları halkla paylaşmaları, aynı şartlara uymaları, halkın ızdırabını azaltır. Dayanışma gücünü arttırır.

İngiltere Başbakanı Çörçil'in İkinci Dünya Savaşı sırasında ekme karnesinden tasarruf ederek biriktirdiği unla torununun vaftiz törenindeki pastayı yaptırması, kanunlara saygının zamanımızdaki en anlamlı örneklerindedir. Memleketimiz bu tip liderlere ve örneklerle muhtaçtır.

Bazı kanunlar suçları önleyecek veya azaltacak karakterdedir, örneğin ateşli silâhlar ve bıçaklar hakkındaki 6136 sayılı kanun, silâh taşınmasını ve evde bulundurulmasını sınırlandırarak, silâh taşıyacaklar hakkında birçok kayıtlar, şartlar arayarak, cezalar koyarak silâhla işlenen suçları azaltmaya çalışmıştır. Patlayıcı maddeler hakkındaki kanun, alkollü içkilerin satışını düzenleyen tüzük hep bu amacı sağlamak içindir.

Gençlerin korunması, gelişmesi, tehlikeli olan çocukların devletin ve kurumların himayesine alınarak küçük yaştan itibaren kanunlara saygılı insanlar olarak geliştirilmesini hedef alan kanunlar da suçların önlenmesi ve azaltılması çabasıdadırlar.

Okullardaki eğitimin amaçlarının birisi de suç işlenmesini önlemektir. Sovyet Rusyada suç işleyen gençler yargılanırken okudukları okulların müdürleri de mahkemede bulundurulmakta, eğitimde bir sakatlık varsa düzeltilmesi yoluna gidilmektedir.

ÖNLEYİCİ KOLLUK GÖREVİ:

Kanunlarımız ve tüzüklerimiz kolluk kuvvetlerine başlıca iki görev yüklemiştir.

1. Önleyici kolluk görevi,
2. Adli kolluk görevi.

Bu görevleri birbirinden kesin sınırlarla ayıran ölçüler yoktur. Bunlar âdeta bir helezonun yayları gibi bitişik ve içiçedirler. Bunları bazen birbirinden ayırdetmek imkânsızlaşır. Önleyici tedbirler bazen yalnız başına mütalâa edilir. Bazen de temel olarak ele alınan zecri, ten* kil edici veya tedavi edici tedbirlerle beraber kullanılır.

1 Aralık 1937 tarih ve 2/7756 sayılı Jandarma Teşkilât ve Vazife Tüzüğüümüzün birinci maddesi : (Umumi nizami, emniyet ve asayîşi korumak için daima uyanık bulunarak icap eden önleyici tedbirleri almak, devlet kanun ve nizamlarına aykırı olup kanunen müdahaleyi icap eden fiil ve hareketlere müdahale etmek ve halkın kanunî vardiim taleplerini dinleyerek, kanunî ve nizami icaplarını yapmak jandarmanın başlıca vazifelerini teşkil eder.) demek suretiyle önleyici tedbirlere verdiği önemi belirtmiştir.

Aynı tüzüğün ikinci maddesinde bu durum daha açık olarak belirtilmiştir. Buna göre Jandarmanın genel emniyet ve asayîşi korumağa müteallik görevleri adli kolluk önleyici kolluk görevleri olarak ikiye ayrılır.

Önleyici kolluk görevi: Kanunlara, tüzüklere, yönetmeliklere ve bunlara dayanan hükümet emirlerine aykırı fiil ve hareketlerin yapılmasına manî olmaktır.

25 Nisan 1938 tarih ve 2/8501 sayılı Polis Vazife ve Selâhiyet Tüzüğüünün birinci maddesinin (a) fıkrası aşağı yukarı aynı deyimlerle aynı görevleri ele almıştır.

1 Nisan 1798 tarihli Fransız Jandarma Kanununun 19 uncu maddesi adli kolluk görevini; Suçların aranması, suç delillerinin toplanması, suçlunun yakalanarak kendilerini yargılamaya ve cezalandırmaya, yetkili mahkemelere teslim etmekle sınırlandırıyor.

İdarî kolluk görevini ise; Suç işlenmesine mani olacak tedbirlerin alınması olarak tarif ediyordu. Aynı kânunun birinci maddesi:(Devamlı ve önleyici bir gözetleme Jandarmanın hizmetinin esasım teşkil eder.) demektedir.

20 Mayıs 1903 tarihli Fransız Jandarma hizmet tüzüğü'nün birinci maddesinde bu fıkra aynen vardır.

2 Aralık 1957 tarihli Belçika Jandarma Kanununun 14 üncü maddesi: (Jandarmanın görevleri hem önleyici, hem tenkil edicidir. Bunlar normal ve olağanüstü görevlere ayrılırlar) demek suretiyle önleyici kolluk görevinin önemini anlatmıştır. Bu kanuna dayanarak çıkarılan 1966 tarihli J. Tüzüğü: (Jandarmanın görevindeki başarısı ve etkililiği evvelâ genel huzur ve sükûnu sağlaması ile, yani önleme görevindeki başarısı ile ölçülür.) demek sureti ile bu göreve verdiği önemi açıkça belirtmiştir.

1965 senesi Ağustos ayında Stokholm'de toplanan (suçların önlenmesi ve suçlulara yapılacak işlemleri inceleyen) uluslararası komisyon bu konuda hazırladığı raporda bazı tavsiyelerde bulunmuştur. Bunların başlıcaları şunlardır :

1. Önleme faaliyeti kolluk kuvvetlerinin birinci görevidir. Bugün suçların önlenmesini ilk görevi saymayan bir kolluk örgütü kabul edilemez. Faaliyetlerinin sonucunu düşünebilecek kabiliyette olan her kolluk mensubu, bir suçla karşılaştığı zaman bu suçun, hizmetlerin daha iyi organize edilmesiyle, halkın eğitilmesi ile önenebilecek türden olup olmadığını incelemeli ve düşünmelidir.

2. Polisin bilhassa gençler hakkındaki sosyal rolü ve suçları önleme görevi geliştirilmelidir.

3. Halkı eğitmek ve halka rehber olmak lâzımdır. Modern enformasyon imkânlarından faydalanarak halkı hem suçların hedefi hem de faili olmak durumundan kurtarmalıdır.

4. Halkla polis ilişkilerini düzeltmek, kolluk kuvvetlerini halka daha iyi tanıtmak lâzımdır.

5. Adli kolluk kuvvetlerinden ayrı bir örgüt kurarak, bunu genel düzenin korunması, suçların önlenmesi ve müşahadesi konusunda eğiterek yalnız suçların önlenmesi görevlerinde kullanılmalıdır.

KOLLUK KUVVETİNİN BAŞARI ORANINDA. DÜŞÜKLÜK.

Suçların ağırlaşmasına ve suçlu sayısının durmadan artışına karşılık suçluların cezadan kurtulma ihtimalleri gittikçe artmaktadır.

1966 senesinde Belçika'nın Ostende şehrinde 202 ev soyulmuş, bunlardan ancak 27 sinin faili bulunmuştur. 175 olayın faili bulunamamıştır. Başarısızlık oranı % 86,5 tur.

Aynı şehirde 1967 senesinde 265 ev soyulmuş, 24.1, inin faili yakalanamamıştır. (3)

Arjantin polis makamlarının iddiasına göre ceza muhakemeleri usulü hukukundaki boşluklar ve kolluk kuvvetlerinin yetkilerinin azlığı sebebiyle suçluların % 90 ı serbest dolaşmaktadır. (4)

Amerika Birleşik Devletlerinde önemli suçların ancak % 25 inin faillerinin yakalandığı, bunlardan % 10 unun mahkûm olduğu pek azının cezalarını çektikleri Başkan Johnson'un hatıralarından öğrenilmektedir. (5)

Bir ülkede suç işleyenler, güvenlik kuvvetlerinin kendilerini yakalayıp, yetkili adalet makamlarına teslim ederek cezalandırılmalarına inanmazlarsa bu takdirde herkeste suç işleme arzusu uyanır.

Halbuki kolluk kuvvetleri görevlerini başarıyla yapacak suçluları çabucak yakalayıp yetkili adalet makamlarına teslim ederse, suç işleyenlerin cesareti büyük ölçüde kırılır. İnsanları suç işlemekten alıkoyan en önemli faktör cezalarının ağırlığı değil yakalanma korkusudur. Suç işlemek niyetinde olanlar veya aniden suç işlemeğe yönelenler yakalanacaklarına inandıklarında o suç işlemekten vazgeçerler. Böylece adli kolluk görevindeki başarı önleyici kolluk görevinin de başarısını sağlayacaktır.

SUÇLARIM ÖNLENMESİNİ SAĞLAYACAK BAŞLICA FAALİYETLER:

Suçları önlemek ve azaltmak için her memlekette şunların yapılması gerekir:

1. Kolluk kuvvetlerinin geliştirilmesi ve kuvvetlendirilmesi, kanunî yetkilerinin genişletilmesi.

(3) 46 sayılı - Belçika Jandarma dergisinden

(4) 45 sayılı - Belçika Jandarma dergisinden

(5) 20 Şubat 1969 tarihli Milliyet

2. Adalet organının geliştirilmesi, çabuk işleyen ve doğru karar veren, vatandaşın saygısını kazanan bir adalet organı meydana getirmek.

3. Ceza infaz sistemini geliştirmek.

4. Sabıkalılar problemini çözmek.

5. Gençlik suçlarını önleyecek veya azaltacak tedbirler almak.

6. Suçluluk sebeplerini ortadan kaldırmak veya nötr hale getirmek.

7. Suç işlenmesine sebep olan çevreleri meydana çıkarmak, ortadan kaldırmak veya nötr hale getirmek.

8. Halkı eğitmek, uyarmak.

9. Halkla kolluk kuvvetlerinin ilişkisini düzeltmek, kolluk kuvvetlerini halka daha iyi tanıtarak sıkı bir işbirliği sağlamak.

KOLLUK KUVVETLERİNİN GELİŞTİRİLMESİ:

Kolluk mensuplarını her ülkede çetin görevler bekler. Diama alarm halinde bulunan ve çeşitli tehlikelere göğüs germek zorunda olan bu personel, hemen her yerde halkın anlayışsızlığı ile karşılaşır. Kolluk görevleri tehlikelidir. Hemen her ülkede birçok kolluk mensubu görev sırasında hayatlarını kaybetmektedirler. Kolluk mensupları, normal vatandaşın eğlendiği, dinlendiği bayram ve tatil günlerinde görev yapmak zorundadırlar. Fransız Jandarmalarının günlük ortalama mesaisi on üç saattir. Dünyanın her tarafını kaplayan toplumsal olaylar, organize suçlar, organize şiddet hareketleri kolluk mensuplarının görevlerini çok güçleştirmiştir ve ücretleri de bu emeklerini karşılayacak nitelikte değildir. Bu sebeple dünyanın her tarafında polis ve jandarma kuvvetleri mevcut yetersizliği yüzünden sıkıntı çekmektedirler.

Suçların önlenmesi için kolluk kuvvetlerinin gerektiğinde olaylara en kısa zamanda müdahale edebilmeleri gerekir. Bu, aynı zamanda kötülük yapacakların ellerine geçecek fırsatı da azaltmak demektir. Bunun sağlanabilmesi kolluk kuvvetlerinin her türlü teknik ve elektronik araç ve gereçlerle donatılmasını gerektirir. Hemen her ülkede kolluk kuvvetleri hızla motorleşmektedir. Her tip otomobil ve motosikletten sonra,- helikopterler ve hafif uçaklar da kullanılmaktadır. Bilhassa helikopterler havadan gözetleme, havadan kuvvet. Nakli, ulaşılması güç engebeli yerlere çabucak ulaşma imkânı verdiği için gittikçe daha fazla kullanılmaktadır.

Modern bir kolluk kuvveti için çok gelişmiş bir muharebere şebekesi şarttır. Haberlerin çabucak alınıp emirlerin süratle verilebilmesi

için telli ve telsiz muhabere şebekesinin çok iyi işleme lâzımıdır. Önümüzdeki senelerde yalnız resimlerin değil parmak izlerinin de özel muhabere şebekeleri ile nakli gerekecektir.

Halkla kolayca temas sağlamak için hemen her ülkede halkın kolluk kuvvetlerine parasız olarak başvurmasını sağlayan telefon numaraları ve santraller kurulmuştur. Londra'da 999 No.lu telefon, Anvers'te 906 No.lu telefon, İtalya'da 1970 senesinden itibaren kullanılmaya başlanan 133 No.lu telefon (6)

Önemli bankalar ve kurumlar özel alârm gereçleri ile kolluk santralına bağlanmaktadır. Kolluk kuvvetlerinin bütün ülkede yetkili kılınması çareleri aranmaktadır. İsveç'te, Norveç'te, İngiltere'de, Hollanda- da küçük belediyelerin polis kuvvetleri kaldırılarak devlet kuvveti konmuştur. Bunların hepsini birleştirip aynı statüyü uygulamak çareleri aranmaktadır.

Suçluların olay yerinde bıraktığı en ufak izi bile değerlendirecek ivi eğitilmiş ve uzman personelden kurulu, teknik araç ve gereçlerle donatılmış araştırma karakolları, laboratuvarlar kurulmaktadır. Bu laboratuvarlarda lasser ışınlarından ve nükleer enerjinin sağladığı imkânlardan faydalanma yoluna gidilmektedir. Parmak izlerinden başka, ses bantlarından faydalanma, ses bantları ile hüviyet tesbiti yolunda çabalar yapılmaktadır.

Memleketimizde jandarma ve polis henüz tekniğin önemini kavramamış bu alana gereken önemi vermemiştir. Memleketimizde işlenen suçlar daha ziyade öfke, kin, intikam ilişkileriyle işlenmekte ve inceden inceye tasarlanmamaktadır. Memleketimizde bilhassa kırsal bölgelerde halk kendi dostunu ve düşmanını bildiğinden, hırsızlık, kasten yangın gibi olaylarda bu işi kimin yapabileceğini haber vermekte ve jandarmamız bu yönde tahkikatı yürüterek suçluları bulabilmektedir.

Polis köpeklerinin kullanılması kolluk kuvvetlerimizin başarısını büyük ölçüde arttıracaktır.

Fiş sistemi geliştirilmektedir. Son senelerde suçluların suç işleme taktiklerini inceleyerek bunları değerlendiren üniteler kurulmuştur. Böylece herhangi bir suç kimin işleyebileceği kısa zamanda bulunmaktadır.

-

(6) Şubat 1972 tarihli 255 sayılı İNTERPOL dergisi.

Elektronik beyinler fiş arşivlerini incelemekte saniyede 100 bin parmak izi değerlendirmektedirler.

Yalan makineleri bilhassa Japonya'da büyük başarı ile kullanılmaktadır. Japon polisinin bir seksiyonunda 130 yalan makinesi vardır. A.B. Devletleri polisi de yalan makinelerinden faydalanmaktadır.

Haberlerin ve gılgilerin millî seviyede bir elde toplanıp değerlendirilmesine, çeşitli kolluk kuvvetlerinin memleket çapında ve milletlerarası seviyede daha koordineli hareket etmesine, daha sıkı işbirliği ihtiyacı duyulmaktadır.

Kolluk kuvvetlerinin daha kültürlü kimselerden kurulması ihtiyacı gittikçe daha çok duyulmaktadır. Bunu sağlayabilmek için onlara daha iyi yaşama şartları hazırlanmalıdır.

Eğitimde gelişmeler olmaktadır. Halkla ilişkilere büyük önem verilmekte ve hemen bütün kolluk mensuplarına gençlik suçlarının önemi, sebepleri önleme yolları konusunda kurs gösterilmektedir.

Daha çok toplum kuvvetine, otomatik silâhlara ve keskin nişancılara ihtiyaç duyulmaktadır.

Bütün kolluk mensuplarının komando ve gerilla eğitimi yapması şarttır. Zamanımızın polis ve jandarmasının çok gelişmiş komple bir sporcu olmasına kesin lüzum vardır.

Kadın polise duyulan ihtiyaç bilhassa artmaktadır. Kadın polisler halkla ilişkilerin geliştirilmesinde ve gençlik suçlarını önlemede çok faydalı olmaktadırlar. Kadın polislerden diğer olaylarda da yararlanılabilir. Uçak kaçırarak bir gangsteri jüdo eğitimi yapmış bir kadın polisin yakalaması bütün dünya gazetelerine manşet olmuştur.

1965 senesinde İngiltere'de 3157 kadın polis mevcuttu. Scotland- Yard'da 625 kadın polis vardır. Almanya'da, İtalya'da, Hollanda'da, Fransa'da da kadın polisler vardır. Fransız Jandarması da 1972 senesinde 20 genç kızını denemeye karar vermiştir.

Kolluk kuvvetleriyle adalet mensupları arasında daha sık, daha koordineli ve daha verimli işbirliği yapılmasına kesin lüzum vardır.

Hemen her yerde kolluk kuvvetleri yetkilerinin azlığından şikâyetçidirler. Bilhassa demokratik ülkelerde hürriyetlere zarar vermeden kolluk kuvvetlerine gerekli yetkiyi vermek önemli bir konudur.

Jonhson bu konuda şöyle demektedir. (Güvenlik uğruna temel hürriyetlerden yoksun kalırsak ne hürriyet kalır ne de güvenlik. Tarih dengeyi baskı ve şiddetle ezmeğe kalkmış olan devletlerin yıkıntılılarıyla doludur.)

Ana hürriyetlere zarar vermeden kolluk kuvvetlerini suçlularla başa çıkacak yetkilerle donatmalıyız. Bir taraftan insan hürriyeti, diğer taraftan toplumda yaşamının gerektiği zorunluklar arasında bir denge kurulmalıdır.

Büyük Atatürk bu konuda şöyle demiştir: (Cumhuriyet hükümetinin gayesi vatandaşın yaşayışını hiç bir nüfuz ve tasallutun tesiri altında kalmaksızın temin etmektir.) Bunu şöylece de tanımlıyabiliriz. Yurt içinde cebirden ve anarşiden uzak bir düzen kurulmalıdır.

ADALET ÖRGÜTÜNÜM GELİŞTİRİLMESİ:

Adalet örgütü halkın sevgi ve saygısını kazanmalıdır. Bu takdirde halk adalete yardımcı olacağından, hakikatları meydana çıkarmak daha kolay olacaktır.

Mahkemeler bilhassa gençlik suçları üzerinde daha dikkatli olmalıdırlar. Hâkimler gençlik psikolojisi üzerinde bilgi sahibi olmalı, çocuk ve gençlik mahkemelerinde psikolog üyeler bulunmalıdır.

Kanunlar bilhassa gençlerin yeniden eğitilmesi ve rehabilitasyonunu sağlayacak tedbirleri ihtiva etmelidir.

Adalet kurumların hakikatları meydana çıkaracak, delilleri değerlendirecek teknolojinin en son gelişmelerinden faydalanacak imkânlarla sahip olmalıdırlar.

Tanıklık meüssesezi uzun süreden beri değerini büyük ölçüde yitirmiştir,

Hakikatları meydana çıkarmak için sadece bir müesseseye istinat etmemelidir.

Gerek hâkimler, gerekse adalet memurları daha üstün seviyede eğitilmelidir. Bu müesseselere rağbeti arttırmak ve kaliteli elemanları getirebilmek için yaşayış şartların düzelterek tedbirler alınmalıdır.

Mahkemeler halkın saygısını kazanacak şekilde tertiplenmeli ve dösenmelidir. Hâkimlerin çalışma odalarının mahkeme salonu olarak kullanılması, bir odada birkaç hâkimin oturması önlenmelidir.

Adalet cihazının işlenmesindeki güçlükler giderilmelidir. Ödenek yokluğu mahkemelerin işlemesini geciktirmemelidir. Memleketimizde ödenek yokluğundan senelerden beri yapılamayan keşifler mevcuttur. Ekim ayma geldiği halde kırtasiye ödeneği gönderilmeyen mahkemelere rastlanması üzüntü yaratmaktadır.

Hâkimler ve savcılar herkesin saygısını ve sevgisini kazanacak, tenkide meydan vermeyecek bir tutum ve davranış içinde olmalıdırlar. Mahkemelerin çabuk ve dürüst işlemesini sağlayacak tedbirler alınmalıdır. Adaletin bağımsız olması demek hâkimlerin hiçbir kurala bağlı olmamaları demek değildir. Hâkim ve savcıların kanunlara tüzüklere saygı göstermeleri, mesai şartlarına uymalarını sağlayan tedbirler almalıdır. Adalet müessesesi kendi kendini kontrol etmeli, dedikodulara hedef olan suistimal yapanlar varsa vakit geçirmeden ayıklanmalıdır.

Bir ülkede adalet müessesesinin saygısını ve itibarını yitirmek çok tehlikelidir.

Yurdumuzda mahkemeler ağır işlemektedir. Bilhassa ceza davalarında karar geç verildiğinden, mahkemelerden beklenen örnek olma, ibret teşkil etme vasıfları kaybolmaktadır. Örneğin Gazi Paşa ilçesinde iki Fransız turisti öldürenlerin yargılanmasına aradan ikibuçuk sene geçtikten sonra başlanılmıştır.

Organize şiddet hareketlerini karşılayacak ve bunları söndürecek kanunî tedbirler getirilmelidir. Kolluk kuvvetleri ile adalet kurumları arasında daha sıkı işbirliği sağlanmalıdır,

Ceza infaz kurumları islâh olunmalıdır. Bütün bu saydıklarımızın tahakkuku için sadece ödenek-değil; vatansever, yurdunu tanıyan, dertlerini iyi bilen, iyi niyetli insanların ciddî çabalarına lüzum vardır.

CEZA İNFAZ SİSTEMİNİ GELİŞTİRMEK:

Cezaların infazı zamanımızın en büyük problemlerinden biridir. Daha evvel anlattığımız gibi bütün memleketlerde suçlar büyük ölçüde arttığından ceza infaz kurumları devletlerin bütçelerinde büyük giderleri gerektirmektedirler. Devletler sayıları bazan yüzbinleri aşan hükümlü ve tutukluları barındırmak, yedirip içirmek zorunda bulunmaktadır. A. B. Devletleri cezaevlerinde 400.000, memleketimizde 65.000, Fransa'da 31.000, İngiltere'de 48.000 hükümlü ve tutuklu vardır. Hemen her ülkede cezaevleri arzulan şartları haiz değildiler. Yer sarsıntısı büyük bir problemdir. Hükümlü ve tutukluların çok sıkışık ve sağlık kurallarına uymayan şekillerde barındırılmasının birçok sakıncaları vardır.

Memleketimizde 30.000 kişi alabilecek durumda olan cezaevlerinde 65.000 kişi barınmaktadır. Cezaevlerinin çoğu bu maksatla yapılmamıştır. Bilhassa ilçelerimizde birçok cezaevleri hazineye ait veya kiralık binalarda olup cezaevinde bulunması gereken şartlardan yoksundur. Buralardan sık sık firar olayları vuku bulduğundan bu şahısların yakalanması için kolluk kuvvetlerimiz büyük çabalar harcamak zorunda kalmaktadırlar. Cezaevlerinden kaçan bu şahıslar yeniden birçok suçlar işleyerek asayiş ve bölgenin huzurunu bozmaktadırlar.

Cezaların infazındaki prensiplerde ve hedeflerde birçok değişiklikler olmuştur. İlk çağlarda suçludan öcalmak için ceza verilirdi. (Kısasa, kısaa!) o zamanki hukuk anlayışının sembolüdür. Daha sonraları cezaların ibreti müessire olması, suç işleyenlerin çarpıldıkları cezaları görüp, kendilerinin de aynı cezalara çarpılacaklarını düşünerek vazgeçmelerini sağlamak amacı güdülmüştür. Suçlu da hürriyetini kaybetmenin acısını hissedecek, cezaevinde pişmanlık duyacak bir daha suç işleme- meye, namuslu, kanunlara saygılı bir vatandaş olarak yaşamaya azmedecek, cezaevinden çıkınca namuslu bir vatandaş olarak yaşıyacaktı. Ne yazık ki uygulanan cezalar bu sonucu vermemiştir. Hattâ tam tersi olmuştur. Ağır cezalarla aynı koşullarda kalan gençler, çocuklar ve hafif suçlular buralarda tam bir profesyonel suçlu olmuşlardır. Cezaevleri, suçluları islâh edeceğine onları tamamen bozmuş adetâ bir suçluluk okulu haline gelmiştir.

Bugünkü ceza infaz sisteminin hedefi, suçluyu iyileştirmek, topluma faydalı olacak şekilde eğitmektir. Bunun için üç prensip uygulanmaktadır:

1. Hükümlü ve tutuklulara insanca davranmak,
2. Hücreden kurtarmak,
3. Eğitmek suretiyle çalışmalarını sağlamak.

Bu hedefe ulaşabilmesi için cezaevi idarecilerinin kültürlü, inşam cıl duygulara sahip kaliteli personel olması gerekmektedir. Gardiyanların, müdürlerin, idarecilerin kaliteli personelden seçilebilmesi için iyi ücret verilmesi zorunludur. Fransız ölçülerine göre 4 mahkûma bir idareci düşmesi gerektir. 1970 senesinde bütün Fransız cezaevlerinde 7500 idareci vardı. 1000 kişiye daha ihtiyaç olduğu söylenmekte idi. Memleketimizde ise idareci personel sayısı bu oranın çok altındadır. Önem verilen diğer bir konu da çocukların cezaevlerine değil islâhevlerine konuk orada âdeta bir okulda imiş gibi eğitilmesidir. Çocuklarla gençlerin azılı, kaşarlanmış sabıkalılar ve ağır suçlularla temaslarının önlenmesi lâzımdır. Bunun için de çocuk islâhevleri, gençler için özel ceza evlerine ihtiyaç vardır. A. B. Devletlerinde 1967 senesinde 100 bin genç tutuklu veya hükümlünün yaşlılarla aynı cezaevlerinde kaldığı öğrenilmiştir.

Tutuklular, hükümlülerle karıştırılmamalı, ayrı cezaevlerine konmalıdır. Kadınlar için özel cezaevleri yapılmalıdır. Bütün bunlar devlet için çok büyük giderlere yol açmaktadır.

Bazı Fransız cezaevlerinde suçlular topluma kazandırabilmek için rehabilitasyon çalışmaları yapılmaktadır. Bu çalışmalar 4 döneme ayrılmaktadır:

1. Yalnız bırakma dönemi: İki ilâ 9 ay sürer, hükümlü odasında yalnız başına kalır. Hiç kimse ile ilişki kuramaz. Kendi vicdanı ile baş başa kalır. Cezaevi eğitimcilerinden birisi kendisi ile konuşur, telkinlerde bulunur.
2. Eğitim dönemi: Hükümlü gündüzleri atölyelere giderek diğerleri ile beraber çalışır. Akşam hüccesine gider orada yatar.
3. İtimat dönemi: Hükümlü cezasının enaz yarısını çekince bu dönem başlar. Çalıştığı atölyeden 15-25 frank yevmiye alır. Bu paranın yarısı cezaevi masraflarına ayrılır. Yarısını biriktirir veya ailesine gönderir. Salonda arkadaşları ile beraber oturabilir, televizyon seyredir. Pinpon oynar. Özel bir odada kalır.

4. Son dönem: Hükümlü gündüzleri cezaevinden dışarı çıkarak herhangi bir kurumda çalışır. Gece cezevine döner. Fransa'da bu şekilde yan serbest çalışan 200 kişi vardır.

Bu sistem altı yerde uygulanmakta olup iyi sonuçlar vermiştir. Cezaevlerinde genç tutuklulara yetkili öğretmenler ders vermekte, bazıları da teknik kurslara devam etmektedirler. Daha evvel bir meslek sahibi olmayanlar cezaevlerinde hayatlarını kazanarak bir meslek öğrenmektedirler. Böylece cezalarını bitirdikten sonra namuslu olarak yaşamaları imkânı artmaktadır.

Suçluların yaşama şartlarındaki bu önemli değişme, insancıl duygulara sahip olan suçlular üzerine geniş düzelmeler meydana getirmiştir.

İngiltere'de de suçluları islâh için çeşitli denemeler yapılmaktadır. Birçok hükümlülere cezaevi atölyelerinde iş bulunmuştur. Cezasının bitimine altı ay kalanlar Bristol cezevine nakledilerek oralarındaki kurumlarda çalışır. Geceleri cezaevine dönerler. Patrondan başka kimse onların hükümlü olduğunu bilmez. Hükümlü hakkında çalıştığı yerden rapor alınır. Gerekirse tavsiyelerde bulunulur.

Bununla beraber af, şartlı salıverme ve teciller ağır suçluları hazan daha çok suç işlemeye teşvik etmektedir. Çeşitli kanunî imkanlardan faydalanarak cezaevlerinden çıkan hükümlüler çok kısa zamanda yeni suçlar işlemektedirler.

SABIKALILAR PROBLEMİ: Suçluları cezalandırarak bunların yeniden suç işlemelerini önlemek ve diğerlerine ibret verecek bir örnek olmaları amacı güdülmektedir.

Halbuki çeşitli sebeplerle aflar, şartlı salıvermeler gibi usullerle suçlular kısa zamanda cezaevinden çıkarılmaktadır. Bunun sonucu olarak her ülkede binlerce katil, dolandırıcı, yankesici, kasa hırsızı, uyuşturucu madde kaçakçısı serbest olarak dolaşmakta, fırsat buldukça aynı suçları yeniden işlemektedirler.

Bu nedenle cezalarını tamamlayarak serbest bırakılanlar üzerinde kolluk kuvvetleri ciddiyetle durmakta, onları kontrol etmektedirler.

Çabalar iki alanda toplanmaktadır:

a. Suçluları cezaevinde eğiterek, meslek sahibi yapıp yaşamalarını toplumun kabul ettiği namuslu ölçüler içinde sağlamalarına yardımcı olmak.

b. Cezaevinden çıkan bu kişilere yardım etmek, onlara iş bulmak, evvelce suç işlemelerine sebep olan kirli ortamlarla ve sabıkalılarla ilişki kurmalarını önlemek.

Fransa'da ve Belçika'da uzun süreden beri bu konuda denemeler yapılmaktadır. Bilhassa genç suçlular üzerinde durulmaktadır. Polis veya jandarma onlarla ilişkisini devam ettirmekte, hayır kurumlarıyla ve dernekleriyle birlikte bu gençlerin iş bulmalarına, iyi aileler yanında kiracı veya pansiyoner olarak kalmalarına çalışmaktadırlar.

Gençlerin sabıkalı arkadaşlarıyla ilişki kurmalarını ve yeni suç işlemelerini önlemeye çalışmakta, onlara daima iyi telkinlerde bulunmaktadırlar. Problemlerini çözmekte, karşılaştıkları güçlükleri gidermeye çalışmaktadırlar. Bu çabaların gençler üzerinde iyi sonuçlar verdiği görülmüştür. Kaşarlanmış sabıkalılara bu çabaların faydası olmamakta, onlar fırsat buldukça tekrar suç işlemektedirler.

GENÇLİK SUÇLARINI ÖNLEMELİK VEYA AZALTMAK :

Son senelerde gençlerin işledikleri suç sayısında büyük bir artış olmuştur. Bilhassa batı ülkelerinde ve A.B. Devletlerinde tehlike çanları çalmaktadır. Bir ülkenin geleceğinin en büyük güveni olan gençliğin kuvvetli, dürüst, çalışkan, görevsever, kanunlara saygılı ve yurtsever olması gerekirken, durum bunun tamamen ters yönünde gelişmektedir. Bunun sonucu olarak emniyet ve asayiş kökünden sarsan, huzur ve güveni alt üst eden toplu ve organize suçlar işlenmektedir. Bu kötü gidişi önlemek ve gençliği iyi yola yöneltmek için her ülkede büyük çabalar harcanmaktadır.

Gençlerin suç işlemesinin başlıca nedenleri şunlardır:

1. Ekonomik yetersizlik,
2. Hem ana, hem babanın veya bunlardan birisinin erkenden ölmesi nedeni ile çocukların eğitimi ve yetişmesiyle ilgilenen kimse bulunmaması,

3. Ana ve babaların çalışmak zorunda olmaları yüzünden çocuklarıyla gerektiği kadar ilgilenememeleri ve onları eğitememeleri,

4. Boşanmalar yüzünden aile yuvasının bozulması, ana ve babanın tekrar başkalarıyla evlenmeleri nedeni ile çocuklarına bakmamaları, onları kendi başlarına, kendi hallerine bırakmaları,

5. Aile geçimsizlikleri, karı koca arasındaki geçimsizlikler, kıskançlıklar, kinler ve kavgalar çocukları mutsuz kılmakta, ruhi dengelerini bozmaktadır.

6. Gençlerin boş zamanlarının gerektiği gibi değerlendirilememesi,

7. Ana ve babaların çocukları üzerinde gerektiği kadar disiplin sağlayamamaları,

8. Bölgedeki çocuk çetelerinin, âsi gençlerin, çocuklar üzerindeki menfi etkileri,

9. Uyuşturucu madde alışkanlığı,

10. Zararlı filmler, yayınlar, radyofonik temsiller,

Bugünkü modern hayat insanların ihtiyaçlarını büyük ölçüde arttırmıştır. Bugünkü üretim sistemi insanları çok kazanmaya ve çok harcamaya yöneltmektedir. Bunun sonucu olarak çoğunlukla hem ana, hem baba çalışmak zorunda kalmaktadır. Kadının aile bütçesine katkıda bulunması, fabrikada veya herhangi bir iş yerinde çalışması aile hayatında kadın, erkek ilişkilerinde büyük değişiklik yapmıştır. Evde babanın egemenliği kaybolmuş, disiplin zayıflamıştır. Kadın gündüzleri işte olduğundan çocuklarıyla ilgilenememektedir. Çocuklar anaokuluna veya herhangi bir kuruma bırakılmaktadır. Akşam eve dönen ana da baba gibi yorgundur. Çocuklarıyla uğraşmaya istekli değildir. Televizyon, sinema, klüplerdeki toplantılar bu ilgiyi daha azaltmaktadır. Bunun sonucu olarak çocuk ruhi gelişmesi için en çok muhtaç olduğu ana-baba sevgisinden, şefkatinden ve ilgisinden yoksundur. Küçük yavru bu sefer kendisini sokağa atmakta, evde bulamadığı sevgiyi ve ilgiyi sokakta aramaktadır. Bunun ise sayılamayacak kadar menfi etkileri vardır. Sokak ve çevre çocuğun gelişmesinde çok menfi etkiler yapmaktadır. Küçükleri sokağın zararlı etkilerinden kurtarmak,

boş zamanlarını değerlendirecek, enerjisini faydalı işlerde kullanmasını sağlayacak, onu namuslu bir insan olarak yetiştirmeyi hedef alacak programlar yapmak ve çabalar harcamak gerektir. Bunun için son senelerde Avrupa ve Amerikada polis ve jandarmanın işbirliği ile gençlik klüpleri kurularak gençler buralara toplanmıştır. Yaz mevsiminde deniz kıyılarında, ormanlık yerlerde kamplar kurularak gençleri eğlendirecek, eğitecek faaliyetlere girilmiştir. Bilhassa Fransa ve Belçika'da bu yönde çok faydalı ve başarılı çalışmalar yapılmaktadır.

Fizikî ve ruhî gelişmesi, eğitimi tehlikede olan gençlerin, çocukların kolluk kuvvetleri tarafından araştırılarak meydana çıkarılması, ana, baba ve velilerin, vasilerin uyarılması, bu çabalar fayda vermezse çocukları ailelerinden ve çevrelerinden kurtararak eğitimlerini, gelişmelerini sağlayacak kurumlara verilmesini öngören kanunlar her memlekette kabul edilmiştir. Kolluk kuvvetleri parklarda, sinemalarda, gazinolarda, gençlik klüplerinde, alkollü içki satılan yerlerde dolaşarak çocukları ve gençleri gözetlemekte, kontrol etmekte ve gerektiğinde korumaktadırlar. Avrupa'da bazı filmlere 13-16 ve 18 yaşından aşağı küçüklerin gitmesi yasaklanmıştır.

Alkollü içki satan yerlere 16 yaşından küçük çocuklar giremez. 18 yaşından küçükler alkollü içkiler satılmaz. Kolluk kuvvetleri bu gibi yerleri dolaşarak kanunların uygulanıp uygulanmadığını inceler bunları uygulamayan sinema ve kurum sahipleri hakkında kanunî işlem yaparlar.

Okul saatinde okula gitmiyerek sokaklarda, parklarda, kırlarda dolaşanları yakalarlar, ana babalarına ve okul idaresine durum hakkında bilgi verirler.

Küçüklere gerekli tembihlerde bulunurlar.

Aile ocağını terk etmiş çocukları ve gençleri arar, bulur, ailelerine teslim ederler.

Fransa'da Paris bölgesinde her sene 10.500 çocuğun evden kaçtığı (1970 senesi) anlaşılmıştır.

Birçok ülkelerde çocukları yargılayacak özel mahkemeler vardır. Bu mahkemeler çocukların durumunu, onları suç işlemeye iten nedenleri incelerler. Çocukları islah etme olanaklarını araştırırlar. Onları eğitecek kurumlara gönderirler. Hemen her ülkede 13-14 yaşından kü

çük çocuklara işledikleri suçlar yüzünden ceza verilmez. Eğitici tedbirler alınır, çocuk islâh ve eğitim kurumlarına gönderilir. Hayır kurumları, resmî kurumlar, dernekler bu konuda sıkı bir iş birliği yaparlar. 15-18 yaşları arasındaki küçükler işledikleri suçlardan dolayı verilen cezalar ayrı cezaevlerinde infaz edilir. Onların kaşarlanmış suçlularla bir arada kalmalarına imkân verilmez. Ayrıca bu gençleri eğitecek, sanat ve meslek sahibi edecek tedbirler alınıp, böylece küçüklerin cezalarını çektikten sonra yeniden suç işlemelerinin önüne geçilmeye çalışılır.

Gençleri suç işlemeye iten faktörlerden birisi de müstehcen yayın, iyi kontrol edilmemiş gençliği suç işlemeye iten, yöneten zararlı kitap, broşür, yayın, film ve radyo programlarıdır. Kolluk kuvvetleri, mahkemeler ve çeşitli kurumlar bu konuda işbirliği yaparak gençleri korumağa çaba harcarlar. Hemen her memlekette gençleri korumak için özel surette eğitilmiş personelden kurulu gençlik karakolları vardır. Bunların içinde kadın polisler ve psikologlar da vardır.

Gençleri suç işlemeye iten en büyük faktörlerden birisi de uyuşturucu maddelerdir. Uyuşturucu maddeler tabii ve sentetik olarak ikiye ayrılır. Tabii uyuşturucu maddeler afyon, morfin, eroin, kokain, esrardır.

Sentetik uyuşturucu maddelerin sayısı her gün artmaktadır. Bu gün bunların en zararlısı LSD'dir. Bundan başka hemen her ülkede serbestçe satılan tembih edici, uyarıcı, teskin edici, ağrı giderici pek- çok ilaç vardır ki kısa zamanda alışkanlık yapmaktadır.

Uyuşturucu maddeler ilk kullanılışlarında zevk vermekte, kısa süre sonra da alışkanlık yapmaktadır. Arzulanan zevki elde edebilmek için uyuşturucu maddeyi daha sık aralıklarla ve daha fazla dozda almak gerekmektedir. Bunun sonucu olarak vücut kısa zamanda bu uyuşturucu maddenin esiri olmakta, alınmadığı takdirde, vücuda kramp girmekte, kusma, öğürme ve şiddetli ağrılar duyulmaktadır.

Uyuşturucu maddeler insanlığın şimdiye kadar karşılaştığı en büyük tehlikedir. Hiçbir savaş veya bulaşıcı hastalık bu kadar zararlı olmamıştır.

Bu gün hemen her ülkede yüzbinlerce genç uyuşturucu maddelerin pençesinde inim inim inlemektedirler. Bu zavallılar için ideal olan şey bir sonraki uyuşturucu madde dozunu sağliyahabilmektir. Bunun

uğruna feda etmeyecekleri hiçbir şey yoktur. Genç kızlar bir paket eroin için hiç düşünmeden iffetini satmaktadır. Zavallı bir süre sonra buna da imkân bulamayacaktır. Zira eroin onu çok kısa bir zamanda canlı bir iskelete çevirecek, yüzüne hiç kimse bakmayacaktır. Bundan sonra onun seçeceği yol dilencilik veya hırsızlıktır.

SUÇLULUK SEBEPLERİNİ VE SUÇ ÇEVRELERİNİ ORTADAN KALDIRMAK VEYA NÖTR HALE GETİRMEK:

Suçluluğun azaltılması veya ortadan kaldırılması için her ülkede çalışmalar yapılmaktadır. Her memlekette çeşitli suç sebepleri vardır. Bunlar İncelenmekte, suçluluk sebepleri ortadan kaldırılmaya çalışılmaktadır.

Bunun için geniş ölçüde sosyal yardımlar yapılmakta, fakir çocuklar parasız olarak eğitilmekte, gelişmeleri tehlikede olan gençler bu amaçla açılmış kurumlarda barındırılmakta ve eğitilmektedir. Hastalık, işsizlik, ihtiyarlık, analık sigortaları yapılarak yoksulluğun, çaresizliğin insanları suç işlemeye itmesinin önüne geçilmek istenmektedir.

Köylere, en sapa yerlere okullar açılarak gençler ve yaşlılar eğitilmekte, onlara kanunlara saygı, memleket ve yurt sevgisi aşılanmaktadır. Gençlik ve halk bazı ülkelerde kolluk kuvvetleri tarafından verilen konferanslarla uyarılmaktadır.

İsveç'te ilk, orta okullarda ve liselerde üniformalı polisler tarafından haftanın belirli günlerinde ders verilmekte, kanuna saygı duygusu aşılanmakta, kolluk kuvvetinin görevleri anlatılmakta, emniyet ve asayişin bir ülke için ne kadar önemli olduğu belirtilmektedir. Birçok ülkelerde öğretmenler ve öğrenci velileri elele vererek sıkı bir işbirliği halinde çalışmaktadırlar. Ana, babalara konferanslar verilerek görevleri anlatılmakta, çocuklarını ne biçim eğitecekleri öğretilmektedir. Gençlerin boş zamanlarını değerlendirecek eğlenceler, spor faaliyetleri tertip edilmektedir. Polis ve jandarma tarafından gençlere trafik kurallarını öğreten, bilgilerini artıran yarışlar yapılmakta, gezici sergiler açılmakta, kazananlara ödülleri verilmektedir. Gençlerin enerjilerini faydalı yönlerde harcamaları için büyük çabalar harcanmaktadır.

Kolluk kuvvetleri yollarda, kırlarda, geçitlerde, panayırarda, plajlarda çeşitli yerlerde hüviyet kontrolü yaparak ele geçirmemiş cezaevi firarilerini, mahkûmlarını ve aranan kişileri ele geçirmeye çalışırlar.

Hırsızlık hayvanlarının bir yerden başka bir yere taşınmasını önlerler. Çalıntı eşyaların elden çıkarılmasına fırsat vermeden suçüstü yakalamak için çaba harcarlar.

Muhabbet tellâllarının, homoseksüellerin genç kız ve erkekleri baştan çıkarmalarına, onların kötü yollara sürüklenmesine engel olacak çabalara girişirler.

Silâh aramaları yaparak suç işleme eğiliminde olanların silâhlarını alır, mahkemeye sevkederler.

Uyuşturucu madde kaçakçılarını aralıksız kovalar, kontrol eder, kendilerini suç delilleri ile yakalayarak mahkûm ettirirler. Suçluların, sabikalıların, kaçakçıların, kanunsuz faaliyette bulunanların, yaşadıkları yerleri, gittikleri lokantaları, gazinoları, otelleri, barları aralıksız göz önünde bulundurur, onların yeniden suç işlemelerini önleyecek tedbirler alırlar.

Bundan bir kaç sene önce Fransız Jandarması, bir grup sabikalının İsviçre'deki bir kuyumcu dükkânını soyacaklarını haber alarak, İsviçre'de soyulması tasarlanan dükkânda İsviçre Jandarması ile birlikte pusu kurarak bu kişileri suç üstü yakalamıştır.

Suç çevrelerini, suçluları aralıksız kontrol ederek bunların yeni suçlar işlemelerini önlemek kolluk kuvvetlerinin birinci görevidir, her ülkede önleyici kolluk görevlerinin önemi gittikçe artmaktadır.

HALKI EĞİTMEK VE UYARMAK :

Suçlulara karşı halkın uyarılması ve aydınlatılması çok önemlidir. Yapılan incelemelerde bilhassa hırsızlık olaylarında mal sahiplerinin de büyük ölçüde ilgisizlikleri ve ihmalleri olduğu anlaşılmıştır. Örneğin: Çalınan otomobillerin pek çoğunun kontak anahtarlarının arabanın üzerinde bırakıldığı ve kapıların kilitlenmediği anlaşılmaktadır. Yine arabalarda radyo, televizyon, pikap, kıymetli kürk veya diğer eşyaların bırakılarak uzun süre arabaların sahipleri tarafından kontrol edilmediği • bu durumun suçluların işini kolaylaştırdığı görülmüştür.

Kıymetli eşyaların, bahçelerde bırakıldığı, kapıların kilitlenmediği veya kilitlerin çok basit şeyler olduğu yapılan incelemelerden ortaya çıkmaktadır.

A.B. Devletlerinde otomobillerin güven verici kontak anahtarlarının olmadığı, bir otomobilin kontak anahtarı ile başka tip ve markadaki birçok otomobillerin çalıştırılabildiği görülmüştür.

Bunu önlemek için her tip otomobilin kontak anahtarının ayrı ve kolayca taklit edilemeyecek cinsten olmasını sağlayacak tedbirler alınmaktadır. Otomobillere çalınmayı önleyecek emniyet donatımı konması konusunda büyük çabalar vardır.

İngiltere’de polis yetkilileri, tüccarlar, sanayiciler, sigortacılar uzun süredir suçların nasıl önenebileceği hususunu inceliyerek beraberce çalışmalarını sürdürmektedirler. Böylece yeni kilitler, kırılmaz camlar açılması imkânsız kasalar yapılmakta, yeni alârm usulleri ve gereçleri ortaya çıkarılmaktadır. Halkın uyarılması için konferanslar verilmekte, broşürler yayınlanmakta afişler asılmaktadır.

İngiltere’de Sussex şehrinde polis bisiklet hırsızlıklarını önlemek için üç ay süren bir kampanya açmıştır. Bisiklet sahiplerine bisikletlerini daha iyi korumalarını tavsiye ettiler. Afişlerde, projeksiyonlarla, kısa metrajlı filmlerle açıklamalarda bulundular. Basın ve sinemalar da bu kampanyaya katıldılar. Bunun sonucu olarak bisiklet hırsızlığı bir sene evvelkine oranla % 40 azaldı. Fakat bir süre sonra kampanya zayıflayıp halkın ilgisi azalınca hırsızlıklar yine daha evvelki senelerdeki sayıya yükseldi.

Ertesi sene Sussex’te daha büyük bir kampanya açıldı. Daha fazla çaba harcandı. Bina sahiplerinin, tüccarların, iş adamlarının dikkatleri çekildi. Mallarını da iyi korumaları için neler yapmaları gerektiği açıklandı. Herkesin adresine mektuplar gönderilmeğe başlandı. Basın ve halk bundan sonra yardımlarını sürdürdüler. Bunun sonucu olarak suç sayısında önemli sayıda azalma oldu.

KOLLUK KUVVETLERİ İLE HALK ARASINDAKİ İLİŞKİLER

Toplum hayatındaki gelişmelere paralel olarak kolluk kuvvetlerinden istenenler de değişmektedir. Eskiden polis memurunun sert karakterli haşın ve ciddi olması istenirdi. Polis memuru sadece suçluları takip eder, yakalar ve suç delillerini toplamak için çaba harcardı. Halk kolluk kuvvetlerinin görevini değerlendiremez, onu kendisine yardımcı, kendisi için gecesini gündüzüne katmış fedakâr bir insan değil, hüriyetlerini gasp eden, iten, kakan, evini arayan, suçsuz kimseleri alıp götürerek sıkıştıran, kaba ve sert işlemlerde bulunan birisi gözüyle

bakardı. Hemen her ülkede kolluk kuvvetleri halkın ilgisizliğine, alaylarına veya düşmanlığına hedef olmuşlardır.

Bir süre jandarma müfettişliği yapmış olan Fransız Generali Baron Ambert akıcı üslûbuyla bu dramatik durumu şöyle anlatır: «Zenginler, fakirler, gençler, ihtiyarlar, âcizler ve kudretliler jandarma sizin için canını veriyor da siz onun yanından dalgın ve kayıtsız, dudak büküp geçiveriyorsunuz.

Onun dudakları arasından hiçbir şikâyet kelimesi çıkmamıştır. Siz uyurken o gözleri açık bekliyor. Bayramlarda siz eğlenirken o karanlık köşelerde sevincinize bekçilik ediyor. Onun koruyucu gözü sizin evinizde, sizin tarlanızda, sizin altınızda ve sizin istirahatınızda. Halbuki onun ne evi, ne tarlası, ne altını ve ne de istirahati var. O sizin için bir hiç, siz onun için her şeysiniz.»

Hemen her ülkede bu dram sürüp gitmektedir. Yurdumuzun her köşesinde eşkiya kurşunuyla delik deşik olmuş, bir caninin bıçak darbelerine maruz kalmış vazife şehidi jandarma ve polise rastlamak mümkündür. Diğer ülkeler her sene görev sırasında can veren jandarma ve polislerinin isimlerini yayınlılar. Bizde maalesef böyle bir usul yoktur. Seneler bize bu aziz şehitlerimizi unutturmaktadır.

Halkla kolluk kuvvetleri arasındaki ilişkileri düzeltmek için büyük çabalar harcanmaktadır. Halkla kolluk kuvvetlerinin önemini, kendilerine sağladığı faydaları anlatmak için radyo, televizyon ve basın el ele çalışmakta, konferanslar verilmektedir. İsveç'te olduğu gibi okullarda dersler verilmekte, muhtelif suçlara karşı ne şekilde korunulacağı kolluk kuvvetleri tarafından anlatılmakta, trafik kazalarını azaltmak veya önlemek için tedbirler alınmakta, halk aydınlatılmaktadır.

Birçok ülkelerde haftanın belirli günlerinde televizyon yayınları yapılarak yakalanmayan suçluların resimleri yayınlanmakta, halktan yardım istenmektedir. Bu tip yayınlar çok başarılı olmakta, vatandaşlar âdetâ birbirleriyle yarışarcasına yardıma koşmaktadırlar.

Çeşitli alârm sistemlerinin kolluk santralianna bağlanması, halkın bedava telefonlarla yardım isteme imkânlarının sağlanması, kadın polislerin aile çevrelerine sokularak gerekli telkin ve tavsiyelerde bulunmaları, hep bu ilişkilerin düzeltilmesi için yapılmaktadır.

Halkın sevdiği, saydığı ve güvendiği kolluk kuvvetleri her zaman başarı kazanırlar. Bunu elde edemeyen bir kolluk kuvvetinin sayısı ne kadar çok olursa olsun, ne kadar fazla modern ve teknik araç ve gerece sahip olursa olsun başarıya ulaşamaz.

Bu gün birçok devletler polis ve jandarma mesleğine alacakları adayarı sıkı bir fizikî ve ruhî teste tabi tutmaktadırlar. Onların sağlam karakterli, dürüst, çalışkan ve zeki olmalarını şart koşmaktadırlar. Son senelerde Amerika Birleşik Devletlerinde kolej eğitimi görmemiş olanları polisliğe almamaktadırlar. Ayrıca bunlara sıkı bir meslek eğitimi yaptırılmakta, altı ay ile iki sene arasında bir deneme devresi geçirenler kesin olarak mesleğe alınmaktadırlar.

Kolluk kuvvetlerinin amirlerine de zaman zaman geliştirme kursları gösterilmekte ve onlara toplumun düşüncelerini, hareketlerinin nedenlerini öğretme yolunda çabalara girişilmektedir.

Amerikada birçok şehirlerde polis ve halk ilişkilerini düzenleyen bürolar kurulmuştur. Bu tür çabaların henüz başlangıcındayız. Zaman geçtikçe halkla kolluk kuvvetlerinin elele vererek suçların önlenmesine \te suçluların yakalanmasına çalışacaklarına inanıyoruz.

SONUÇ

Bir toplumda huzur ve sükûn içinde yaşayabilmek için suçlularla ve suçlulukla aralıksız mücadele etmek gerektir.

Suçluluğun ortadan kaldırılması veya azaltılması için yalnız kolluk kuvvetlerinin çabaları yeterli değildir. Bütün kurumların ve iyi niyetli vatandaşların kolluk kuvvetleriyle ve birbirleriyle sıkı bir koordinasyon içinde çaba harcamaları şarttır.

Suçları önlemek için yapılacak çabalar suçluları yakalamak ve cezalandırmak için, yapılacak uğraşmalardan, daha verimlidir.

Kolluk kuvvetleri, modern araç ve gereçlerle donatılmakla' beraberliyi eğitilmelidir. Suçlularla mücadele sırasında çok-dikkatli olmalı,' kanunlara saygılı, namuslu vatandaşların hak ve hürriyetlerine titizlikle saygı gösterilmeli, kaba hareketlerden çekinilmelidir.

Kolluk kuvvetleri halkın yardımcısı olduklarını ve daima onların iyiliğine çaba harcadıklarını göz önünde bulundurmaldırlar.

Adalet mensupları çok iyi eğitilmiş olmalı, toplumun huzur ve sükûnu ile vatandaşın hak ve hürriyetleri arasındaki dengeyi korumalıdır. Adalet çabuk ve doğru işlemelidir.

Kanunlara saygı bir toplumun en büyük kuvvetidir. Ana, babalar, öğretmenler ve liderler çocuklarda, gençlerde ve büyüklerde bu saygıyı uyandırmak için büyük çaba harcamaldırlar.

Namusluluk bir toplumun kıymet verdiği en büyük değer olmalıdır. Gençlerin iyi eğitilmesi için her şey yapılmalı, hiçbir şey esirgen- memelidir.

Cezalandırılan kişilerin, cezalarını bitirdikten sonra namuslu birer insan olarak toplumda yaşamalarını sağlayacak tedbirler alınmalıdır. Onların elinden tutulmalı, onlara yardım edilmelidir.

Bir kolluk kuvvetinin en büyük kudreti halk üzerinde sağladığı sevgi ve saygıdır. Halkın sevgi ve saygısına dayanmayan hiçbir kolluk kuvveti başarıya ulaşamaz. Huzur ve sükûn sağlayamaz.

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİNDE KAMU GÖREVLİLERİNİN SENDİKA VE GERV HAKKI

RAFET KÜÇÜKTİRYAKI
Görel Kaymakamı

PLAN:

İnsan, ilk yaradılışından itibaren bir birleşme ihtiyacı içinde bulunmakta ve ilk çağlardan beri aile, cemiyet ve devlet içinde yaşamaktadır. İnsanın en ilkelinden en medenisine kadar hepsi birleşmeden kuvvet doğduğunu bilmekte, tekin zayıflık, çoğunluğun ise kuvvet olduğuna inanmış bulunmaktadır. Büyüklerimizden işittiğimiz ilk çocuk masallarında, kralın çocuklarına birleşmenin faydalarını anlatırken, okları teker teker nasıl kırdığını, fakat onların 4-5 ini yanyana getirince kırmanın zorlaştığını hep hatırlarız.

İnsan, ister tek yaşasın, isterse bir cemiyet içerisinde bulunsun, her zaman bir menfaat çarpışmasının içinde bulunmakta, ilkel toplulukta kuvvetli ise istediğini almakta, zayıf ise menfaatinden vazgeçmektedir. Son, 20. ve 21. asırda da, menfaatler arasında bir denge kurulabilmekte, böylece her insan veya grup bazı menfaatlerinde diğerleri namına fedakârlık ederek geri kalan menfaatlerine sahip olabilmektedir.

Her yüzyıl kendisini karakterize edecek bir olay bulabilmiştir. Nasıl, 19. asır bir sanayileşme çağı ise, 20. asır da sanayileşmenin doğduğu bir teşkilatlanma, örgütlenme çağı olmuştur. Hattâ zamanımızda bu teşkilatlanmada o kadar ifrata varılmıştır ki German tipi köpekleri seven ve besleyenler dahi aralarında örgütlenebilmişler ve gayelerini tahakkuka çalışmaktadırlar.

Ekonomik patlama, büyük sermayenin karşısında, emeğinden başka hiçbir şeyi olmayan geniş bir işçi kütlesi doğurmuştur. İşçilerin, sermaye karşısında, daha iyi şartlar, daha fazla ücret için yaptıkları mücadele bugünkü insanlar tarafından çok iyi bilinmektedir. İşçi sendikaları her bakımdan zirveye doğru tırmanırken, son seneler, devlet için çalışanların da aynı haklara sahip olması mücadelesini vermektedir. Özel girişimde, işçiler için geniş hakların savunucusu olanlar dahi memur devlet İkilisinde aynı mücadeleyi yapmaktan kaçınmakta, devlet ile memur arasındaki münasebetin işçi ile patron arasındaki gibi olmadığını belirtmektedirler.

Devlet memurlarının sendika kurmaları, toplu sözleşme yapmaları ve gayelerine varmak için malûm silâhlarını kullanma hakları bugün her yerde münakaşa edilmektedir- Bu yazımızda, Amerika Birleşik Devletlerinde memurların bu haklarının durumu ve bilhassa bugün için en müessir silâh olan grev hakkı ve bunun yerine kullanılabilir alternatifler incelenmektedir.

20 Haziran 1974 günü Temsilciler Meclisi, Başkan Truman'ın veto ettiği İşçi-İşveren Münasebetleri Kanununu (1) üçte iki ekseriyetle kabul etti. Üç gün sonra da Senato aynen onaylıyarak tasarı kanunlaştı. Bu kanunun 305. maddesi devlet memurlarının grevlerini en geniş anlamıyla yasakladı (2). Bu maddeye göre;

«Amerika Birleşik Devletleri tarafından çalıştırılan veya onun sahip olduğu bir müessesede çalışanların herhangi bir greve iştirakleri kanunsuzdur. Greve iştirak eden memurlar derhal işten çıkarılırlar ve 3 sene için, bu şahıslar, hiç bir devlet müessesesinde vazife alamazlar.» (3)

Halbuki, bundan 1 sene evvel, Fransız Parlamentosu kabul ettiği Devlet Personel Kanunu ile yukarıdaki Amerikan prensibine aykırı bir maddeyi kabul etti. Bu kanun ile Fransız Parlamentosu, devlet memurlarına sanayi işçilerine tanınan hakların aynısını kabul etti. Birçok federal devletler ve mahalli idareler, bu mevzuda, bu iki kutup arasında bulunmaktadır. Fakat çağımızın toplum şartları, artık her devletin grev mevzuunda açıkça vaziyet almasını gerektirmektedir.

Kamu görevlilerinin grev hakkı üzerinde pek çok şey söylenebilir ve bu münakaşa pekçok mümkünü doğurur. Her çözüm şekli lehte ve aleyhte hükümler taşır. Her bulunan yol insan tarafından farklı değerlendirilir. Fakat her mümkün çözüm şeklinde iki ana unsur iyi değerlendirmek ve dengelemek lâzımdır; 1 - Otorite; müesseselerin devamlılığı ve düzen için lüzumlu unsur, 2 - Otorite ile eşit ağırlıkta olan hürriyet ki müesseselerin tekâmülü ve insan haysiyeti için önemli unsur. Otorite üzerinde duranlar, devlet için konuşurlar, diğerleri ferdin yanındadırlar. Bu ikisi arasındaki devamlı denge henüz kurulamamış ve dinamik bir cemiyette de asla kurulamayacaktır. Her ikisi, beşer hayatının bir parçasıdır; her ikisi memleket meselelerinin hepsinde varılacak bir anlaşmayı icabettirmektedir.

Şüphesiz ki grevler sendikalaşma ile beraber başlamıştır- Bundan dolayı, Amerika Birleşik Devletlerinde sendikaların gelişmesini fazla derinliğine olmasa dahi incelemekte fayda görmekteyiz.

Sendikalar, üye için bir teminat vasıtasıdır. Üyelerin maddî durumları kadar onların insan olarak ihtiyaçları üzerinde de dururlar. Makro seviyede, hükümetler, milletvekilleri ve senatörler üzerinde büyük tesirlere haizdirler. Diğer taraftan, mikro seviyede, üyelerini teşkilâtlandırma, eğitime ve onlara haber iletme bakımından iyi bir kuruluştur. Ayrıca, sendikalar, toplu sözleşmeler yapar, disiplin kurulunda bulunmak suretiyle üyelerine hizmette bulunurlar.

Memur sendikaları, işçi sendikaları gibi kapitalist cemiyetlerdeki rekâbetçi ekonomik sistemin neticesindeki memnuniyetsizlikten doğmuştur. Memurlar kendilerini koruma ve emniyet için sendikalaşma lüzumunu hissetmişlerdir. Memur sendikalarının başlangıcı, ta 19. asırlara kadar uzamaktadır. İlk sendikalaşma 1800 ün sonlarına doğru başlamış, 1835 de ilk işi durdurma görülmüş ve bunu 1919 da Boston polisinin greve gitme tehdidi takip etmiştir. Bundan sonra çıkan ve birbirini takip eden kanunlar memur grevini ve toplu sözleşme yapma hakkını kısıtlayarak sendikaların gelişmesine mani olmuşlardır. Başkan Kennedy, başkanlık seçimi sırasında memurlara daha geniş sendikalaşma ve toplu sözleşme hakkını tanıyacağını propoganda ettiğinden, seçildikten sonra, 1962 de çıkardığı bir başkanlık emriyle federal memurların hükümetle toplu sözleşme yapma hakkını tanımıştır (4).

İşçi teşekkülleri, Amerika Birleşik Devletlerinin ilk Personel Kanunu olan Pendleton Kanununun (5) kabulü sırasında da mevcut olmasına rağmen oldukça zayıf ve itibarsız idiler. İlk sendikalaşma bazı askerî birliklerde başlamıştır. Fakat, bunlar çok küçük ve zayıf olduğundan Personel Kanunu tarafından tanınmamıştır. Daha sonraki yıllarda sendikalar gelişmeye başlamış, bilhassa Posta Ofisinde büyük ilerleme kaydetmiştir. Sendikaların bu gelişmesine âmme idaresi ve personel kanunları muhalefet etmiş, tâyinler ve terfiler sadece ferdî kaabiliyet ve bilgi üzerine yapılmış ve bu esaslar hiçbir zaman sendikaların müzakeresine açık bırakılmamıştır.

Son zamanlara kadar, gerek federal ve gerekse federe ve mahallî idareler hükümetlerinde hâkim olan görüş, tamamiyle sendikalara karşı olmuştur. Hattâ, özel teşebbüs sahasında, endüstri ve ticarete, sendikalaşma şampiyonu olan politikacılar aynı hakları devlet personelinden sakınmışlar ve onlara vermekten kaçınmışlardır. Roosevelt, 1902 ve 1906 yıllarında tamamiyle sendikalaşmanın aleyhinde iken, sonradan Amerika Birleşik Devletlerinde işçilerin ve sendikalaşmanın Mağna Carta'sı olan «Wagner Act of 1935» isimli kanunun imzacısı olmuş işçi

lere tam manasıyla sendikalaşma, toplu sözleşme ve grev hakkı tanımıştır. Özel girişim sunasında bu kadar geniş haklar tanıyan Roosevelt aynı hakları devlet memurlarına tanımaktan kaçınmış ve hattâ muhalefet etmiştir (6). 1973 yılında Başkan Roosevelt devlet-memur ilişkileri hakkında şunları söylüyordu (7) :

«Kamu görevlilerinin âdil ve yeterli bir ücret, makul iş saatleri, uygun istihdam şartları, ilerleme imkânları, şikâyetlerin tarafsız ve âdil bir şekilde ele alınması ve benzeri diğer haklar istemeleri konusunda durumları, esas itibarıyla, özel kesimde çalışan personelin durumundan farklı değildir. Bu meseleler üzerinde görüşlerini bildirmek üzere örgütlenmeleri hem normal hem de mantikîdir. Ancak kamu görevlilerinin halka ve hükümete karşı olan görev ilişkilerindeki özelliğe son derece dikkât etmelidir...»

Memur örgütlerinin faaliyetlerinde (militan) taktiklerinin bir yeri olmadığı hususundaki kanaatimi özellikle belirtmek isterim...»

«Mademki gördükleri hizmetler hükümet görevleridir; o halde kamu görevlilerinin greve teşebbüs etmeleri, en azından, istekleri karşılanıncaya kadar hükümet faaliyetlerinin yerine getirilmesine engel olmaları anlamını taşır. Sadakat yemini ile bağlı buldukları hükümeti felce uğratacak bu kabul hareketlerin düşünülmesi ve müsamaha görmesi imkânsızdır.»

1962 YILINDAN SONRA MEMUR SENDİKALARININ GELİŞMESİ

Özel girişimdeki sendikalaşmanın zirveye yaklaştığı bir ortamda âm me sahasındaki tahditlerin devam etmesi şaşırıcıdır. Hemen hemen bütün demokratik sanayi memleketlerinde memurların sendikalaşması kabul edilmişken, Amerika Birleşik Devletlerinde, bunun kabul edilmemesine imkân yoktu. Nitekim, başkan seçildikten hemen sonra mevcut sendikalara toplu sözleşme hakkı vermekle Başkan Kennedy, kendi memleketinde memur sendikalarının kuvvetlenmesine ve gelişmesine ilk imkânı vermiş oldu.

Devlet memurları arasında sendikalaşma isteğinin artması ve Öğretmenlerin sendika kurmaları, beyaz yakalıların da sendika kurabilecekleri kanaatini yaygınlaştırdı. Sendikalaşan öğretmenler sadece beyaz yakalı çalışanlar değil, aynı zamanda bir dalda ihtisas sahipleri «professional»

idiler- Öğretmenlerin muvaffakiyeti diğer meslek gruplarını da etkiledi. Hastane hemşireleri de teşkilâtlandılar. İlk zamanlar, bu teşkilâtlar sadece üyelerinin meslekî meseleleri ile meşgûlken, sonradan toplu sözleşme sahalarına el atmaya başladılar. Denilebilir ki, hükümet memurları arasındaki sendikalaşma hareketi, ilk defa, aynı meslek mensupları arasında kendi haklarını korumak ve dayanışmak ihtiyacıyla başlamıştır.

Şüphesiz, sendikaların kuvveti, üyelerinin sayısı ve malî güçleriyle pek yakından ilgilidir. Memur sayısının, özel girişimdeki işçi sayısından az olmasından, memur sendikaları hiçbir zaman işçi sendikaları kadar kuvvetli olmamıştır. 1967 istatistiklerinde, federal ve federe devletler ile mahallî idarelerde çalışan memurların sayısının 12 milyon olduğu ve bunun diğer işçilerin % 15 ine tekabül ettiği görülmektedir.

Federe devletlerdeki memur sendikalaşmanın durumu federal devlettekinden pek farklı değildir. Ancak 19 federe devlette kanun, âmirin memurun mümessilleri ile konuşmak mecburiyetini getirmiştir. Bununla beraber, kanun hükümleri sarîh ve açık değildir (8). Federe devletlerarasında beraberlik ve benzerlik çok azdır. Bazıları, sendikalara fazla yetki, az ceza verirken diğerleri, azı yetki, çok ceza öngörmektedir. Şimdi sadece 11 federe devlet kanunu, memur sendikaları ile toplu sözleşme masasına oturulup, şartları tartışmalarını ve bir anlaşma imzalanmasını şart koşmaktadır. Diğer federe devletler şimdilik beklemekte ve sendikalaşma hareketini takip etmektedirler. Yakın zamanda onların da bir kanun çıkartması beklenmektedir.

MEMUR SENDİKALARININ HÜKÜMET ÜZERİNDE TESİRİ

Kuvvetli sendikaların hükümet üzerinde bazı tesirleri olmaktadır. Bunları kısaca şöyle özetleyebiliriz:

1. Bütçe Üzerinde Etkisi: Memur maaşları hiçbir zaman piyasanın değişen şartlarına uymamakta ve daima maaştaki artış piyasadaki artışın altında kalmaktadır. Fakat sendikalar hükümetle toplu sözleşme ye oturduğu zaman büyük malî imkânlar almakta ve bu da bütçe üzerinde büyük tesir yapmaktadır.

2- Prensiplerde değişiklik: Memuriyete almış maaş ve mevki bakımından terfi, personel kanunlarıyla tespit edilmektedir. Örneğin, memuriyete ilk almış müsabaka imtihanı ile olmakta ve en çok puan alan tâyin edilmektedir. Terfiler de imtihanla ve ehliyet esasına göre yapıl

maktadır. Halbuki sendikalar, ancak kendi üyelerinin memuriyete alınmalarını ve terfilerin ehliyete göre değil kıdeme göre yapılmasını istemekte personel kanununun getirdiği bazı prensiplerin bozulmasına sebep olmaktadır.

3. İşlerin Çeşitliliği: Bilhassa belediyelerde işlerin çeşitliliği pek- çok sendikaların kurulmasına sebep olmaktadır. Bir yerde sendikalar çoğaldıkça bunlar hem birbirleriyle ve hem de idareyle mücadele ve rekabete girmektedirler. Her biri, üyeleri için daha çok imkân temini için uğraşmakta, neticede, eşit iş, eşit maaş, sınıflandırma plânı ve bazı personel rejiminde hâkim kıymet hükümlerini değiştirmektedirler.

4. Zaman israfı: İşveren olarak idare, toplu sözleşme masasına oturmadan evvel hazırlık ve sonra müzakereler esnasında çok zaman ziyan etmektedir. Bilhassa, uzayan müzakerelerde genel müdüründen şube şefine kadar pek çok memur zamanını toplu sözleşme müzakerelerine hasretmekte ve diğer işler aksamaktadır.

5. Kanun Teminatı: Bazı sendikalar elde ettikleri hakların, sendika üyesi olmıyan memurlara verilmesine karşı gelmekte ve memurların sendikaya girmelerini zorlamaktadırlar. Hattâ bazı müteceviz sendikalar bazı kadroların muhakkak sendika üyelerine verilmesinde ısrar etmektedirler. Bu durumda memur personel kanunlarının getirdiği teminattan ziyade sendikaların tanıdığı hakkı daha üstün bularak moral çöküntüsüne uğramaktadırlar.

SENDİKALARIN SİLÂHLARI

Sendikaların gayelerine varabilmek için kullandıkları pek çok usûller vardır. Bunlar; 1. Kollektif pazarlık 2. Lobbying ve 3- Tazyik taktikleridir.

Âmme sahasında kollektif pazarlık özel teşebbüsteki kollektif pazarlığın cereyan ettiği ekonomik çevreden tamamen farklı olarak siyasî muhitte cereyan eder. İşveren olarak hükümet, halka veya kendi partisini destekleyen seçmenlere dayanmak zorundadır, onun için, âmme idaresindeki kollektif pazarlık, çok defa ikili bir anlaşmadan ziyade çok taraflı bir pazarlık olarak kabul edilir. Her kollektif pazarlık sonucunda memur sendikaları daima daha fazla hak almışlar ve bu alınan haklar çok defa ya bir grup halkın veya bütün cemiyetin aleyhine olmuştur.

Çünkü verilen yeni hakları karşılayabilmek için, ya bir grup halk üzerinde veya bütün halka şamil olmak üzere yeni vergiler konulmaktadır.

Memur sendikalarının fazlaca kullandıkları ikinci silâh «Lobbying» dir. Lobbying, menfaat gruplarının kendi menfaatlerine bir kanunu meclisten çıkarmak için parlamento üyeleri ile direkt konuşmaları ve onları kendi davalarına çekmektedir. Memur sendikalarının Lobbying faaliyetleri çok renklidir; çünkü memurlar parlamento azalarının seçmenleridir ve daima aralarında siyasi bir ilişki olmaktadır. Birbirlerinden ayrı 3 grup çok defa parlamenterler üzerinde tesir hasıl etmeye uğraşırlar; memurlar, hükümet ve halk. Ekseriya, bu 3 grubun hedefi ya birbirinden çok farklıdır veya birbiriyle çatışmaktadır. Örneğin, sendikalar daha iyi bir emeklilik haki için uğraşırken, halk böyle bir hakkın verilmesine itiraz eder ve hükümet de ilk memuriyete girişte yüksek bir maaş verilmesi için parlamenterler üzerinde tesir hasıl etmeye uğraşacaktır.

Memur sendikaları muhtelif seviyedeki hükümet dairelerini kendi menfaatlerine ikna etmeye uğraşırlarken bilhassa en son karar organı olan şahıs veya meclis üyeleri üzerinde fazlaca dururlar. Örneğin, belediye memurlarının sendikaları belediye meclisi üyeleri, federe devlet memurları federe devlet parlamento azalan ile görüşürler ve onları kendi davaları yanına çekmeye uğraşırlar.

Sendikaların 3. silâhları çeşitli tazyik taktikleridir. Bu silâh, karşı tarafın kararını etkiliyecek ya bir hareket veya bir tehdit olarak tanımlanabilir- Örneğin, işçiler, işi yavaşlatabilirler veya işi kaidelerine tamamen uygun olarak yaparlar ki neticede bu da işi yavaşlatma sayılır.

1968 de Philadelphia köprüsü üzerindeki geçiş parasını toplıyan memurlar, talimatnamenin yazdığı şekilde, geçen her arabanın numarasını ve değişiklik olup olmadığını o kadar inceden inceye tetkik ettiler ki bu büyük bir trafik yığılmasına ve dolayısıyla halkın sızlanmasına ve bu memurların dertlerine halkın eğilmesine sebep olmuştur. Neticede, bu memurların maaşları arttırılmıştır. Öğretmen ve itfaiyeciler, ilâve çalışmaları ve malzemelerin bakımı gibi esasa taallük etmeyen işlerin yapılmasını reddettiler, bunun için de uzun süreli hastalık raporları ile işleri aksatmaya başladılar. Polisler, işten kaçınmak için nezle hastalığına başvurduklar. Hemşireler ve okul otobüs şoförleri halka hasta olduklarını bildirdiler. Bütün bu usûllerle, memurlar işveren durumundaki hükümeti uyarmaya ve halkı kendi taraflarına çekmeye uğraştılar.

Şüphesiz en önemli tazyik taktiği grevlerdir ki o da daha evvel izah ettiğimiz gibi tamamen yasaklanmıştır. Birçok federal ve federe devlet kanunlarında tazyik taktikleri kullanan memur sendikaları ile memurlar için cezaî hükümler konulmuştur.

Memur sendikalarının grev hakkına sahip olup olmayacakları hakkında çeşitli fikir ve nazariyeler vardır. Bunları basitleştirerek 3 noktada toplayabiliriz; 1. Grev aleyhinde olanlar 2. Grev taraftan olanlar ve 3. Diğerleri,

1. Grev Aleyhinde olanların Görüşü : Grev aleyhinde olanların görüşlerini incelerken 1974 yılında kanunlaşan federal işçi - işveren münasebetleri kanununa ⁽⁹⁾ kadar gitmek icabedecektir. Bu kanun, herhangi bir federal devlet memurunun greve iştirakini açıkça yasaklamıştır. Aynı hükümler düzünden daha fazla federe devletlerin kanunlarında da yer almıştır ⁽¹⁰⁾. Bu gün, federe devletlerin pek çoğunda ve federal devlette toplu sözleşmeye yetki veren kanunlar, memurların grev hakkını açıkça yasaklamakta ve bu hakkı vermemektedir ⁽¹¹⁾. Yukarıda zikredilen kanun, greve iştirak edenler veya greve karar verenler, teşvik edenler ve işi yavaşlatanlar hakkında cezaî hükümler de getirmiştir-

Greve muhalif olanlar, grevin devletin hükümranlık otoritesine, çalışma şartlarını ve maaşları tespit eden halkın arzusuna ve âme hizmetlerinin devamlılık prensibine aykırı olduğunu iddia etmektedirler. Teorik olarak grev aleyhindeki yasalar daima devletin hükümranlık vasfı üzerine kurulmuştur. Anti - grev kanunları daima memurların hükümet için çalışmaya başlamakla grev hakkından feragat ettiği faraziye- sinden hareket etmektedir. Amerika Birleşik Devletlerinde, hükümranlık temsili hükümete dayanmaktadır ki bunun neticesi memurların onun temsilcisi olarak hizmet gördüğü kabul edilmektedir. Serbest ekonomideki işçilerden farklı olarak devlet memurları, devlete özel sadıklık vazifesiyle bağlıdır. Memur, işe girdiği andan itibaren grev hakkından vazgeçer, aksi düşünüş devletin hükümranlık hakkını zedeler.

Hükümranlık taraftarları, memur grevlerinin ekonomik olmaktan ziyade politik bir silâh olduğuna inanırlar. Bunlara göre, memur grevi memleketi anarşiye götürür. Bunlar, devlete karşı hareketlerdir. Özel teşebbüsteki grevler sadece muayyen ekonomik sınırlar içinde cereyan eder. Özel girişimdeki grevler, özel teşebbüsün, pazara, rekabet şartlarına ve buna benzer faktörlere bağlı gelirine tesir eder. Ücretler, teşebbüsün gelirinin bir parçası olarak ödenir ve işçilerin istekleri o teşebbüs

çalışıkça istenebileceğinden sınırlıdır. Fakat, âmme idaresi sahasında, bu türlü ekonomik mecburiyet yoktur. Âmme müesseseleri, bir kâr gayesi güden teşekkül olmadığı gibi işten vazgeçtim, iflâs ettim de diyemez. Onun için, eğer işçiler makûl olmiyan talepleri için greve giderlerse, hükümetin yapacağı tek şey, grevi kırarak tedbirleri almaktır. Bunun için anti-grev kanunlar lüzumludur ⁽¹²⁾.

Anti - grev taraftarları, ilâveten, hükümetin esas vazifesinin halka hizmet olduğunu ve bunu ifa için memurlar tâyin edildiğine göre, memurların grev suretiyle vazifeleri ifa etmemelerinin halkın menfaatine aykırı olduğunu iddia ederler. Bunlara göre, greve giden memurların yapmadıkları hizmet, şüphesiz cemiyet üzerinde aynı tesiri ve yıkıcılığı hasıl etmez. Fakat, ne olursa olsun her grev az veya çok halkın aleyhindedir ve onun için yasaklanmalıdır. Flükümet tarafından ifa edilen her hizmet devamlı olmalıdır ve inkitaat uğramamalıdır. Ayrıca, greve müsamaha edildiği takdirde, ilâve hizmeti yapmak veya grev dolayısıyla geciken hizmeti yapmak için ek âmme harcamaları gerekecektir ⁽¹³⁾

2. Grev Taraftarlarının Görüşleri: Bir taraftan yasalarla memur grevlerinin yasaklanması, diğer taraftan ekonomik sebeplerle memurların greve gitmesi Amerika Birleşik Devletlerini kaosa sürüklemiştir. Parlamenterler ve mahkemeler grevleri kanunsuz sayarlarken, grevi yasaklayan kanunların tatbik edilmemesini de görmemezlikten gelmektedirler. Bütün aleyhteki yasalara rağmen pek çok grev vuku bulmakta, biri bitmeden diğeri patlamaktadır. Örneğin, 1966 Şubatında New York'ta Michael Ouill'sin 34 bin ulaşım işçisi 12 gün süre ile grev yapmışlardır. Bu hareket 1967 yılında «Taylor Act» adında yeni bir kanunun kongreden geçmesine sebep olmuştur. Bu yeni yasaya göre grevin kanunen yasak olduğu bir kere daha tekrar edilmiş ve greve giden sendikaların her grev günü için 10 bin dolara kadar cezaya çarptırılacağı belirtilmiştir. Halbuki grevi yasaklayan önceki kanun sadece greve giden memurları cezalandırmakta ve onları greve sokan sendikalar için bir cezaî hüküm taşımamaktaydı.

Taylor kanunu 1 Eylül 1967 de yürürlüğe girmiş, girdiğinin haftası New York şehri okullar grevi ile karşılaşmıştır. Aynı zamanda, «Michigan's Hutchinson» kanunu bu federe devletteki öğretmenlerin grevini ve Florida'da grevi yasaklayan kanun Fort Louderdole mevkiindeki okulların kapanmasını önliyememiştir. Kanunlara aykırı olarak, Woodridge, New Jersey'de, Şubat 1967 de öğretmenler, Youngstown, Ohia'da 1966

da yine öğretmenler ve 1965 de New York'ta belediye sağlık personeli greve gitmişlerdir (14).

Pragmatik olarak, devletin hükümlerlik hakkından dolayı memurların greve gidememe sebebi insana mantıklı gelmemektedir. Grev taraftarı olanlar, memurların grev yapmalarının tehlike yaratmadığına misâl olarak Fransız 4. Cumhuriyetinin tanıdığı grev hakkı ile Arizona federe devletinin yüksek mahkemesi ve California, Minnesota federe devletinin tanıdığı grev hakkını göstermektedir. Fransız Hükümeti, kanun infazına memur olanlar haricindeki memurlara grev hakkı tanımıştır. Böylece tatbik edilmeyen veya edilemeyen kanunlardan ziyade grev hakkı tanıyan kanunların çıkarılmasında fayda görülmektedir (15).

Grevin aleyhinde olanlar nasıl egemenlik mefhumu üzerinde duruyorlarso, lehinde olanlar da hürriyet mefhumunda birleşmektedirler. Bunlar şu ifadelerle fikirlerini belirtmektedirler (16);

«Devlet memurları da işveren kim olursa olsun çalışıp çalışmamak hakkına haizdir. Bu, hür bir cemiyette temel haklardandır» (17).

«İnsanlar arasındaki ihtilâf sadece yasaklarla çözülememiştir» (18).

«Takriben millî iş gücünün % 20 si hükümet tarafından çalıştırılmaktadır. Bu çalışanları demokrasinin en basit haklarından mahrum etmek bütün Amerika Birleşik Devletleri vatandaşlarını rahatsız eder.» (19)

«Hür kollektif pazarlık işin sonunda grev de olacağını düşündürür. Eğer grevi kabul etmiyorsanız o zaman hür serbest kelimesini çıkarmalısınız.» (20).

Sendikacılar ve diğerleri âmme hizmetlerinin özel sektördekinden daha önemli olduğu görüşünde de şüphelidirler. Bunlar, devlet hastanesindeki hemşire ile özel sektör hastanesindeki hemşire, belediyenin çöp toplayıcısı ile bir fabrikanın aynı işi yapan adamı veya devlet şoförü ile özel sektördeki şoförün yaptığı iş arasında fark olup olmadığını ve hangisinin daha önemli olduğunu sormaktadırlar. İddia ederler ki gerek âmme ve gerek özel sektörde kollektif pazarlık aynı kaidelere göre yapılmalıdır. Kollektif pazarlık, eğer sonunda grev ihtimali varsa bir kıymet ifade eder. Aksi halde işverenin teklifini kabul etmekten başka çare yoktur. Onun için, pazarlığa oturan sendikalar, kendi isteklerini kabul

ettirebilmek için grevi de ihtiva eden bütün tazyik metodlarını kullanabilmelidirler (21).

Grev lehinde olanlar, Amerika Birleşik Devletlerinin grevi yasaklı-yan birkaç demokratik devletten biri olduğunu söylemektedirler. Sosyalist memleketler, Lâtin Amerika askerî rejimleri ve İspanya ve Yunanistan gibi diktatöryal hükümetler esasen memur grevini yasaklamışlardır. Fakat, aralarında İngiltere, Fransa, İsveç ve İtalya bulunan pek çok Avrupa devleti de çalışma şartlarını değiştirmek için devlet memuruna grev hakkı tanımışlardır (22).

3. Diğer Görüşler: 20 yıl kadar önce Leonard D. White memur grevi hakkında yeni görüşler ileri sürmüştür. O, kanunların grevi yasaklayıcı veya müsaade edici hükümleri karşısında, üçüncü bir durumun olabileceğini iddia etmiştir. Ona göre, her görüş kamu, özel teşebbüsü birbirinden ayırmaktadır; bir taraf yalnız devletin egemenlik vasfı, diğer taraf ferdin hürriyeti üzerinde ısrar etmektedir. Flalbuki, teşebbüsün özel mi âmme mi olduğuna bakmaksızın, grevin neticesine eğilmek lâzımdır. Eğer bir grev netice olarak cemiyetin menfaatlerine bir zarar, tehlike hasıl ediyorsa, bunun âmme veya özel teşebbüs sahasında cereyan edip etmediğine bakmaksızın, cezaî hükümleriyle beraber kanunla yasak edilmelidir. Yok eğer, grev cemiyet için bir tehlike hasıl etmiyorsa grev yasaklanmamalıdır. Böylece, grevin yasak olup olmadığına esas kriter, işverenin durumu değil grevin cemiyet menfaatleri üzerinde hasıl ettiği neticedir (23).

Netice olarak, White, yukarıda izah edilen kritere göre kanunların grevi yasaklayıcı hükümler koymasını, fakat yasaklamanın otomatik olarak değil, her hadisede yetkili kurul veya şahsın hadiseyi inceliyerek karar vermesinin faydalı olacağını belirtmektedir (24).

GREV YERİNE KULLANILABİLEN DİĞER ALTERNATİFLER

Özel girişimde, toplu sözleşme müzakerelerinin imzalanmasında grevin bir silâh olarak kullanıldığı ve diğer demokratik memleketlerde memurlar grev hakkına sahip oldukları müddetçe, Amerika Birleşik Devletlerinde de memurlara grev hakkı verilmesi için mücadeleler ve uğraşmalar olacaktır. Fakat bugün mademki memur sendikalarının greve gitmeleri yasaklanmıştır, o halde, meydana çıkacak ihtilâfları halledecek ve grevin yerine geçecek diğer alternatifler üzerinde durmamız gerekmektedir. Bunları şöylece özetleyebiliriz :

İyi Müzakere Kaideleri Tespit Edilmelidir:

Grev aleyhtarı olanlar iyi düşünölmüş ve bulunmuş müzakere metodları üzerinde durmaktadırlar. Onlar da, sadece kanundaki grevi yasakladım hükmünün grevi önlemek için kâfi gelmediğini kabul etmektedirler. Gerek işveren ve gerek memur sendikaları da iyi hazırlanmış bir müzakere talimatnamesinin faydalı olacağında hemfikirdirler. 10988 sayılı Başkanlık Emri, Wisconsin ve Connecticut federe devletlerinin kabul ettikleri yeni kanunlar bu görüşün öncüleridir (25). New York Devleti, Condin - Wadlin kanununun yerine, yine grevi yasaklayan fakat da ha iyi ve teferruatlı müzakere imkânı hazırlayan yeni bir kanun kabul etmiştir (26).

Greve giden ihtilâfları halletmek için iş hayatını tanzim eden yasalarda şu hususların bulunması istenilmiştir;

a) Âmme idaresinde çalışanlara özel sektörde çalışanların sahip olduğu ekonomik ve sıhî şartlar temin edilmelidir.

b) Memur - işveren münasebetlerinde hak ve ödevler açıkça yasalarda belirtilmelidir.

c) Disiplin işleri ve bunların hâl şekli gerek memur ve gerekse işveren tarafından kabul edilecek yasalara göre halledilmelidir.

Fakat, bütün bu gayretlere ve hazırlanmış mevzuata göre grevler yine de önlenememiştir. Wall Street Journal'ın 1966 Ağustos sayısında yazdığına göre, çok iyi hazırlanmış bir toplu sözleşme talimatnamesine rağmen Michigan federe devletinde grev olmuştur. New York'ta da yeni kanuna rağmen öğretilenler greve gitmişlerdir.

2. Tarafsız Ve Bağlayıcı Hakem Usulü:

Memur ve hükümet arasındaki çözülemiyen ihtilâfların hallinde tarafsız ve mecburî hakem usulü tavsiye edilmektedir (27). Fakat bu şekil, bir soru doğurmaktadır: iddia edilmektedir ki çalışma şartlarını ve ücretlerini, seçmenlere karşı mes'ul olan parlamenterler veya hükümet yerine hakemler tarafından tespit edilmesi demokratik hükümet prensiplerine aykırıdır.

Ne federal hükümet ve ne de federe devletler ihtilâfları çözmeye bu usulü kabul etmemişlerdir. Sadece birkaç federe devlet parayı ilgilendirmeyen meseleler ile yalnız polis ve itfaiyecileri ilgilendiren ihtilâfla

rın hakem usulüyle çözümlenmesini kabul etmişlerdir. Montreal Hastanesindeki hemşireler, burada mecburi hakem müessesesi olduğu halde yine greve gitmişlerdir.

3. Müşterek Komite:

Bu komite, hükümet ve memur sendikalarının seçtikleri üyelerden müteşekkil olup, esas vazifesi, taraflar arasındaki müzakere konularını, usullerini ve toplu sözleşme anlaşmasının metnini hazırlamaktır.

Bu müşterek komite, âme idaresi sahasında alışılmış müşterek karar verme usullerinin üzerinde üç avantaja sahiptir. Birincisi, idare tarafından seçilmiş bir kişi yerine, sendika tarafından seçilmiş ve sendikanın görüşlerini haiz mümessillerin seçilmesine imkân verir. Bu temsilciler amirler tarafından değil, arkadaşları tarafından seçildiği için geniş bir desteğe sahiptirler.

İkincisi, bu komite, çalışanların o müessesenin takip edeceği politikanın kararlaştırılmasına iştirak imkânını verir. Halbuki geleneksel olarak bu hak şimdide kadar yalnız işveren idareye tanınmıştır.

Üçüncüsü, bu komite gerçekçidir. O, taraflarca müzakere edilecek mevzuları tavsiye eder, ihtilâfları azaltır ve muhtemel anlaşma metnini hazırlar. Bu hazırlık, esas müzakere komitesinin zaman ziyan etmemesine ve diğer mevzular üzerinde daha fazla vakit harcamalarına imkân verir. İlâveten, böyle bilgi ile mücehhez insanlardan oluşan komite, grev imkânını daha fazla azaltır.

Ezcümle, bu komitenin dayandığı mantık John Dunlop'm ifade ettiği Kaiser-Steel işçilerinin gayelerine benzemektedir; John Dunlop, en önemli buluşun, iki tarafın muayyen zamanlarda otomatikman bir araya gelerek meseleleri müzakere etmeleri olduğuna inanmaktadır. İlâveten, bugünkü âme idaresinde, karşılaşılan mes'elelerin öyle bir tek celsede halledilecek mes'eleler olmadığını, bunların halli için aylarca düşünmek ve çözüm yolları bulmak lâzım geleceğini bildirmektedir⁽²⁸⁾.

4. İş Durdurmaksızın Grev : (Non - Stoppage Strike)

Bu alternatifin genel amacı, âme hizmetlerinin arzım azaltmadan, halkın sempatisini çekebilmeğdir. Bu usul, S. L. Stokes tarafından Labor Law Journal'ın 1969 Şubat sayısında yazılan bir makalede teferruatı ile incelenmiştir⁽²⁹⁾.

Bu usûl grevde, memurlar, toplu sözleşme müzakereleri sırasında vazifelerini ifaya devam ederler. Fakat, ücretlerinin muayyen bir kısmı kesilir. Aynı miktar para, o idarenin bütçesinden de alınır. Fakat, bu kesinti, hiçbir zaman o idarenin hizmetlerinin ifasını zorlaştıracak miktarda olmamaktadır. Bu usûlün dayandığı mantık, her iki tarafı da bir anlaşmaya varıncaya kadar ekonomik sıkıntı içine koymaktır. Bu usûlde, memur greve gittiği zamanki kadar para kaybetmemekte, işverende de hizmetlerin devamı sağlanıyorsa da bütçe imkânları daraltılmaktadır- Anlaşma süresi ne kadar kısa olursa tarafların ekonomik sıkıntıları daha az olmaktadır. Bu usûl, tarafları ekonomik tazyik altına alarak, bir an evvel, işi uzatmadan anlaşmaya varmalarını temine çalışmaktadır.

Bu usûlün, grevleri ne kadar önleyeceği birçok yerde denenmiştir. İlk defa bu usûl, Miami'de 1960 da, ulaştırma personeli grevinde kullanılmıştır. Plân, grev yapan fakat hizmete devam eden otobüs şoförleri lehine halk sempatisi doğup, halk şoförlere bahşış vermeye başlayıncaya kadar muvaffakiyetle devam etmiştir. Başka bir yerde, bu usûlle, greve giden öğretmenlere halk hak vererek, okul için verdikleri vergi nispetini arttırmışlardır. Bu metod, âmme hizmetlerinin devamlılık icabettiği yerde ve zamanda, halk reaksiyonunun aleyhte olmaması için en iyi usûldür.

5. Kısmen Grev :

Bu usûlde, ne bütün hizmetler durmakta ve ne de bütün hizmetler devam etmektedir. Bu plânda, bazı hizmetler yapılmamakta fakat hayatî zarurette bulunan âmme hizmetlerine devam edilmektedir. Bu şekildeki kısmen grevde, cemiyetteki durum hiçbir zaman normal değildir, memurlar bir miktar maaş kaybederler ve halk bazı hizmetlerden mahrum kalmaktadır. Bu teknik, bilhassa âmme hizmetlerinin kesif olduğu yerlerde fazlaca kullanılmaktadır.

Bu metodun kullanıldığı pek çok hadise olmuştur. 1966 yazında 5 büyük hava şirketleri makinistleri bu nev'i bir greve gitmişler, fakat grevi bütün ticarî ulaştırmaya tatbik etmemişlerdir. Aynı şekilde, Kanada Hükümeti 1966 yılında grevi yasaklamayan fakat, önemli âmme hizmetlerinin yapılmasını mecburî tutan bir kanunu kabûl etmiştir. Yine 1966 da, cam işçilerinin grevinde, 8 hafta süren grevden sonra, taraflar, ilaç sanayiinde kullanılan şişelerin yapılmasını ittifak ederek imâle başlamışlar ve diğer cam işleri de greve devam etmişlerdir ⁽³⁰⁾. Halkın oldukça alâkasını çeken New York temizlik işçilerinin grevinde, sendika-

cılar para almaksızın okulların, hastanelerin ve diğer sağlık tesislerinin çöplerini almayı kabul etmişlerdir ⁽³¹⁾.

Bu çeşit grevin kullanılmasında diğer bazı şekiller düşünülebilir; örneğin grev sırasında sadece, evlerin çöpleri toplanır fakat ticarethanelerden toplanmaz. Demiryolları günlük tren seferi sayısını azaltabilir ve' ya hareket saatlerini çok uygunsuz zamana alabilir. Polis trafik hizmetini yapmayabilir veya küçük hatalar için zabıt tutmayabilir. İtfaiyeciler, evlerdeki yangın önleyici tedbirleri kontrol etmezler veya itfaiye malzemelerinin bakım ve kontrolünü yapmazlar. Öğretmenler, günün sadece bir kısmında sınıfta olurlar veya günlük normal işlerden başkasını yapmazlar. Gazeteler gün aşırı çıkarlar. Sosyal işçiler bütün hadiselere koşmazlar veya hizmetlerini asgariye indirirler. Hastaneler yalnız âcil vak'alara bakarlar.

Bütün bu hâllerde, bir anormallik olmasına rağmen, önemli işler yapılmaya devam edilmektedir. Halk, çöpleri toplamamaktan mütevellit hasıl olacak hastalık tehlikelerinden korunmaktadır. Az olsa da trenler yine çalışmaktadır. Suçlular şehirde cirit atamamaktadırlar\ İtfaiyeciler muhtemel yangına karşı hazırduurlar. Çocuklar hâlâ günün muayyen bir zamanında ve müddetinde okuldadırlar. Fakir halk hâlâ aylık çeklerini almaktadır. Trafik kazasında yaralanan hiç kimse, hastanenin âcil servisinden grev dolayısıyla geri çevrilmemektedir.

Şüphesiz bu kısmî grevin en önemli üstünlüğü, bu silâhın sorumsuzca kullanılması yerine kontrollü bir şekilde kullanılmasıdır. Bu tür grev sırasında, taraflar karşılıklı mes'elelerini ve çalışma şartlarını daha iyi anlarlar. Memurlar, yaptıkları hizmetin halk için taşıdığı önemi işverene daha iyi gösterirler. Fazla tahditli kanunlar veya kontroller her iki taraf için de arzu edilmez. Fakat taraflar kendi arzularıyla bazı mecburiyet ve tahditlere daha kolaylıkla uyabilirler.

Teorik olarak pek çok üstünlükleri olan bu usûlün tatbikinde bazı sorular çıkmaktadır. Yapılan âmme hizmeti ile yapılmıyan hizmetler arasında öyle bir denge kurulmalıdır ki bu hareketle varılmak istenilen neticeye varılabilsin. Eğer, yapılmıyan hizmetler, cemiyet üzerinde kâfi tesir hasıl etmezse, grev netice hasıl etmez. Aksine, yapılmıyan hizmetler cemiyet üzerinde büyük tehlikeler yaratırsa, yine bu halde de hükümetin ve halkın reaksiyonu hiçbir zaman memurun lehine olmaz. Başka bir deyişle, eğer grev, cemiyeti fazla yaralarsa, netice bir hiçtir; eğer

halk ciddi surette etkilenmemişse, grev muvaffak olamaz ve sendika boşuna vakit israf etmiş sayılır.

6. Tehir : (Delay)

Grevin yerine kaim olacak diğer bir yol, grevi tehirdir. Daha önce açıklanan Taft- Hartley Kanunu 80 gün, grevin tehir edilebileceğini hükme bağlamıştır. Bu usûlün kullanılmasında memurlar hizmeti tehir edilen güne kadar ifaya devam ederler, fakat halk üzerinde aldıkları grev kararının tesirini ölçerler ve halkı psikolojik olarak kendi taraflarına çekmeye uğraşırlar. Bazı müşahitlere göre, bu metoden grevin gayesini tahakkukta çok az tesir şansı olduğuna inanmakta iseler de diğerleri geciktirilen 80 gün içinde bazı inkişafın olacağı, tarafların daha rahatlıkla birbirlerini ve mes'elelerini anlamaya çalışacaklarını ifade etmektedirler.

Buraya kadar, Amerika Birleşik Devletlerinde memurların sendikalaşma, toplu sâzleşme ve grev haklarını incelemeye çalıştık. Bu incelememizde, hâlen sendikalaşma ve toplu sözleşme hakkına sahip oldukları hâlde, grev hakkını alamıyan federal, federe devlet memurlarının, haklı taleplerini işveren durumundaki hükümete kabul ettirebilmek için grevin yerine geçecek ve aynı neticeyi hasıl edecek alternatifler üzerinde durduk. Görüleceği üzere, hiçbir alternatif münferiden ve iki veya üçü bir arada kullanıldığı halde dahi grevleri önliyemediği ve bütün cezaî hükümlerine rağmen memurların greve gittikleri görülmüştür. Değişen koşullar ve toplum şartlarına göre artık insanların cezaî hükümler ve karşı tarafça kabul edilmeyen yollarla idarenin istediği istikamete çekme imkânı bulunamamaktadır.

Başka bir yazımızda, Amerika Birleşik Devletlerinde halkın memur grevi hususunda düşündüklerini, grevlerin personel kanununun getirdiği prensiplere yaptıkları tesirleri ve Amerikan düşünürlerinin bu mevzudaki fikirlerini açıklamaya çalışacağız.

- (1) Taft - Hartley Labor - Management Relations Act'
- (2) Leonard D. White «Strikes in the Puplic», Public Personnel Review, January, 1949, S. 3.
- (3) Taft - Hartey Kanununun memurların grev hakkı ile ilgili maddesi 9 Ağustos 1955 tarih ve 84-330 sayılı kanunla aynen muhafaza edildi. Yalnız, grev yapanlar için 1000 dolara kadar para cezası veya 1 seneye kadar hapis veya her iki cezanın birden verilmesi hükme bağlanmıştır.
- (4) Ed. D. Roach and J. D. Dunn, «The Collective Bargaining Unit in the Federal Service» Public Personnel Review, Vol. 28 JanuJary, 1968 S. 19-21.
- (5) A.B.D. lerinin ilk Personel Hukuku 1883 yılında kabul edilen bu kanunla tes- bit edilmiştir. Bu kanımla, memuriyete giriş ve terfi prensipleri ırk ayırımı yapılmaması ve bağımsız personel idaresi kurulması kabul edilmiştir.
- (6) Prederick C. Mosher, Democracy and the Public Service, New York: Oxford University Press, 1968, S. 177
- (7) Cahit Tutum, «Türkiye'de Memur Sendikaları», Amme İdaresi Dergisi, Eylül 1968 S. 30.
- (8) Albert Shanker, «Fundamental Issue in Public Sector», Collective Bargaining Today, Washington, D.C. The Bureau of National Affairs, Inc., 1970, S. 185.
- (9) Taft - Hartley Labor - Management Act
- (10) Robert E. Catline «Should Public Employees Have the Rigth to Strike,» Public Personnel Review, January, 1968 S. 4.
- (11) Josep E. Kiet'a, «The Strike and its Alternatives in Public Employment», Public Personnel Review, Vol. 31, October, 1970, S. 226.
- (12) Gordon T. Nesvig, «The New Dimensions Of The Strike Question», Public Administrating Review, Vol. 28 March/April, 1968, S. 130-131.
- (13) Robert E. Catlin, a. g. e., S. 5-6

- (14) Gordon T. Nesvig, a. g. e., S. 131.
- (15) Robert E. Catlin, a. g. e., S. 5-6
- (16) Gordon T. Nesvig, a. g. e. S. 131-132
- (17) Thomas T. Jordan, Chief Counsel California State Employees, Associatin
- (18) Leonrd D. White
- (19) Jerry Wurf, President, American Federation of StaJte, County and Munici- pal Employees.
- (20) Geroge Meany, President, AFL-CIO
- (21) Robert' E. Catlin a. g. e., S. 3-4.
- (22) M. Sami Kassem and Marcia L. Mutterer, «A Crittigue of Public Policy To- ward Teacher Strike and Some Altematives,» Public Personnel Review, Vol. 32, April, 1971 S. 20-21
- (23) Leonard D. White, «Strikes in Public Service», Public Personnel Reviewv, Vo.l 10 January, 1949, S. 7.
- (24) a. e. S. 8.
- (25) M. Sami Kassem and Marcia L. Mutterer, a. g. e. S. 84.
- (26) Christopher Vagts and R. B. Store, Anatomy of a Teacher Strike, New York Porter Pub. 1969, S. 23.
- (27) M. Sami Kassem and Marcia L. Mutterer, a. g. e., S. 226-230.
- (28) Joseph E. Kieta, a. g. e. S. 4.
- (29) a. e.,S. 85.
- (30) J. H. Forgen, «The Partial Strike», Public Personnel Reviewv, April, 1969.
- (31) Wall Street Journal, February 7, 1968, S. 2.

**İMROZ (Gökçeada) İLÇESİNİN İDARİ
COĞRAFYASI**

METİN ÖZKINAY
Gökçeada Kaymakamı

ÖZ :

1__ COĞRAFÎ DURUM

- A) İlçenin yeri.
- B) Doğal yapı.
- C) Akarsular.
- E) Bitki örtüsü.
- F) Ulaşım.

2 __ TARİHÎ DURUM.

3 __ NÜFUS VE YERLEŞME DURUMU.

4 — İDARÎ KURULUŞ ve İLÇE ÖRGÜTÜ.

5 — SOSYAL ve KÜLTÜREL DURUM.

6 — EĞİTİM DURUMU.

7 — SAĞLIK DURUMU.

8 — EKONOMİK DURUM.

- A) Tarım
- B) Hayvancılık.

9 — BAYINDIRLIK İŞLERİ.

- A) Yollar.
- B) Belediye hizmetleri.
- C) Köy hizmetleri.

10 — MALÎ DURUM.

- A) Maliye.
- B) Özel İdare.
- C) Belediye ve Köyler.

11 — KALKINMA ÇARELERİ ve GENEL KANAAT.

1 _ COĞRAFÎ DURUM

A) İlçenin Yeri:

Gökçeada ilçesi Marmara Bölgemize Kuzey Ege denizinin 40-41 enlem ve 25-26 boylamları arasında bulunur- Çanakkale İline bağlı bir ilçedir. Çanakale'ye 34 mil mesafededir. Denizden Doğudan Eceabat, Kuzeyde Enez, Batıda Yunanistan, Güneyde Bozcaada ile komşudur. İlçe merkezi Kuzu limanından 7 Km. içerde bulunmaktadır. 275 Km2 yüzölçümü vardır. Ada çevresi 44 mildir.

B) Doğal Yapı:

Gökçeada topoğrafyasını en iyi aksettiren kesit; İlçe merkezinden geçmek üzere Kuzeybatı - Güneybatı - Güneydoğu yönünden seyreden kesittir. Kuzeybatı ucundan karaya ayak basacak olursak, karşımıza 200 metrelik bir duvarın dikildiğini görürüz. Duvarın daha tatlı eğilimli etek kısmı, ortalama 30 derece ile Güneydoğuya dalan kil ve manrlardan müteşekkildir. Alt kısımda 3-4 metre aralıklı iki gre tabakasıyla fasılaya uğrayan bu aşındırılması nispeten kolay kil ve marnlar üzerine de 20 - 30 metre kalınlıkta korniş meydana getiren nihai bir diğer gre örtüsü oturmaktadır. Kaleköy iskelesinde Eosen ve Oligosen'e ait dayanıksız kütlelerle doğrudan doğruya temasa geçen denizin vücuda getirdiği koyucuklarla bezenmiş «çentik kıyı» antezitlerin sahile kadar indiği Kuşburnu ötesinde yerini dik ve düz bir kıyı çıkıntısına bırakır. Bir yandan kornişler, öte yandan sahildeki girinti - çıkıntıların andezitlerle beraber gözden kayboluşu, Gelibolu yarımadasını Saros körfezine bakan kısmına cetvel ile çizilmiş gibi bir görünüş bahşeden fay hattının, İmroz adası Kuzey sahillerini de yalayıp şekillendirdiği zannım uyandırmıştır.

Ada umumiyetle dağlık bir manzara göstermektedir. Dağlar bir silsile halinde birbirini takip etmeyen yer yer büyük tepeler şeklinde meydana gelmiştir. Zeytinliköyün Güneyinde (protorilya 595 m.) Zeytinli- köyün batısında (Araşe 420 m.) Adanın batısında (Ayailya 510 m), (Aya Dimitri 490 m.),Doğu sahilinde (Neoroğli 434 m.) Derebey mıntıkasında (Aya İstirati 350 m.), Kuzey batıda (Doruk 627 m.) (Ulukaya 635 m.), (Orta Kaşıқтаş 429 m.) yüksekliklerindeki tepelerdir. Dağlar daha ziyade çıplak ve kayalıktır, kısmen çalılıklarla örtülüdür.

Başlıca ovalar Merkez, Zeytinli, Bademli ve Kaleköyü içine alan Büvükova, Güneyde Uğurlu, Yavali ve Aydıncık ovaları vardır.

C) Akarsular:

Adanın özelliği icabı akarsuları sayıca azdır. Devamlı akan tek akarsu Dereköyünden gelen ve merkezin içinden geçen, Büyükdere, Güllidere, Taklıdere ve Değirmenderelerin ise suyu yazın kurur.

D) İklim:

Adada geniş alanlara yayılmış zeytin ağaçları, şuraya buraya serpilmiş pırnaldefne, keçiboynuzu, mor çiçekli kekik ve hayıtlar; dere boylarına çiçek bahçesi görünüşü veren zakkumlar özellikleri herkesçe bilinen Akdeniz iklim bölgesi içinde bulunduğunuz da haber verir. İmroz- da rastlanan pırnal meşelerinin daha az dikenli yaprakları, zeytin ağaçlarının 1956 ve 1962 kışlarında görüldüğü gibi, donlardan zaman zaman ve büyük ölçüde müteessir olmaları; güney kıyılarımızda 900 m.'ye ulaşabilen zeytinin İmroz'da 200 m.'den yukarı çıkmaması, adanın Ege Güneyinde hüküm süren iklimden biraz daha farklı bir Akdeniz ikliminin etkisi altında bulunduğu sonucunu doğrulamaktadır.

Kış ve İlkbahardaki sıcaklık derecesinin İzmir'e kıyasla daha aşağı seviyelere düşebilmektedir. 1956 kışında - 9,1 sıcaklık derecesinin bir kaç saat devamı zeytin ağaçlarında tahripkâr tesirini göstermiştir.

Kış yağışları İzmir'dekinin altında seyreder. Mayıs ve Haziranda onu geçer. Bu hal Kasım'a kadar devam eder, Yaz yağışları % 7,1 e çıkar.

İmroz hâkim rüzgâr yönüyle de İzmir'den farklı bir özelliğe sahiptir. İzmir'in güneydoğusuna karşılık İmroz'da Kuzeydoğu en sık rüzgâr yönü olur. Saroz körfesinden kopup ^elen kuzeydoğu rüzgârı Dereköy Doğusunda Çınarlıya giden şoseye doğru tırmanmış kızılçamların toprağa yaslanırcasına Güneybatı yönüne eğilmelerine sebep olacak kadar şiddetli esmektedir. Yaz sıcaklığının azalması ve kışların biraz daha şiddetli geçmesinde payı olduğu aşikârdır.

Mayıs ayı içinde 4 - 5 gün süreyle estiği takdirde buharlaşmayı hızlandırmak suretiyle meyve ağaçlarının çiçeklerini kurutan sıcak Güneydoğu rüzgârını hatırlatmaksızın geçmek mümkün değildir. Görülüyor ki İmroz daha belirli kışları, daha serin ve yağışlı yazları, devamlı esen Kuzeydoğu rüzgârıyla Ege ikliminden biraz farklıdır. İmroz Akdeniz iklim özelliklerinin hissedilir değişimlere maruz kaldığı bir sınır bölgesinde bulunur.

E) Bitki örtüsü:

İmroz'un ârızalı kısımlarında tutunabilmiş kızılçamların insan müdahalesinden önce ada sathım aralıksız şekilde örttüklerine şüphe yoktur. 200 m. ye kadar zeytinlerle birlikte bulunan kızılçam ormanları bugün adanın % 6,5 unu işgâl etmektedir.

Maki çeşitli çalılıarın bir araya gelmesiyle vücut olmuştur. Dere boylarında hususiyetle Değirmendere vadisinde zakkum ve hayıtlar makinin hâkim türdür. Bunların arasına kavak ve çınarlar da karışır. Vadi tabanlarından yamaçlara doğru çıkılırken toprak seçimi yapmayan pırnal meşelerinin alt kısımlarını kekikler işgâl eder. Pırnal meşelerine bazen bir kaç defne, nadiren keçiboynuzu, kuytu köşelerde kernezmeşesi, akçameşe ve akçaağaç eşlik eder. Değirmendere kollarının batıya dönük yamaçlarında böğreltiler sahneye çıkar.

F) Ulaşım Durumu:

Adı dışına ulaşım Anadolu ile ilişkisi tabii olarak deniz taşıt araçları ile olmaktadır. Haftada iki sefer İstanbul Sürat Postası adı altında gemi kısım 3, yazın 5 defa Gökçeada feribot seferi yapmaktadır. Bunlardan başka haftada 2 defa İmroz'dan Çanakkale'ye, 2 defa da Çanakkale'den İmroz'a motor seferi vardır. Muayyen olmayan zamanlarda da motorlar gidip gelmektedir. Vapur 2 saat 10 dakika, Feribot 3 saatte, motorlar 5 saat civarında gelip gitmektedir. Deniz ulaşımı için yapılan ve 20 milyon TL. ya mal olan Kuzu limanı maalesef ihtiyaca cevap vermemektedir.

Merkezin Köylerle olan ulaşımı : Her köye standratlara uygun şöse yol vardır, her çeşit nahil vasıtası gidip gelebilir. Köylerin merkeze uzaklıkları.

Bademliköy	:5 Km.
Dereköy	:14 Km.
Kaleköy	:5 Km.
Tepeköy	:11 Km.
Zeytinliköy	:4 Km.
Kuzu limanı ise	:7 km. dir.

2 — TARİHÎ DURUM :

İmroz, Ege bölgesinin inhidamı üzerine Asya kıt'asından ayrılıp bir ada olarak teşekkül etmiştir.

İmroz'a ilk yerleşen kavim Milâttan önce 2000 yıllarında Akalar olmuşlardır. Ada hakkında gerçek bilgiler Orta Çağda başlamaktadır. Ada 1204 - 1261 tarihleri arasında Lâtin İmparatorluğuna, 1261 - 1453 tarihleri arasında Bizans İmparatorluğuna tabi bulunmuştur. Bizans İmparatorluğunun son zamanlarında bütünlüğünü koruyamayacak bir duruma düştüğünde Cenevizli Gattilusio ailesi diğer Ege adalarında olduğu gibi bu ada üzerinde de hâkimiyet tesisine gayret etmişti. Gattilusio ailesi o zamana kadar 5. Murat devrinden itibaren siyasî manevralarla ve yıllık vergi ödeyerek Türkleri adadan uzak tutmağa muvaffak olmuşlardır. Fatih 1453 Bizans İmparatorluğuna son vermesiyle, İmparatorlukla sıkı ilişkileri olan bu Lâtin devletçığının de sonuna getirmiş oldu. Gattilusio ailesi İstanbul'un fethinden sonra Fatih'e bir heyet gönderek tebrik ve itaatlerini arzettiler; Fatih'te bunu kabul etti. Dorino Gattilusio ölünce yerine geçen oğlu Gattilusio Dominika Fatihe elçi gönderdi, Midilli adası 3000 ve Limni adası için 2300 altın yıllık vergiyi padişaha takdim etti. Esasen Limni adası her sene mezkûr vergiyi vermek için Midilli hâkimine ve Gökçeada 1200 altın vermek şartıyla Enez hâkimine verilmişti.

Bizansa tabi olan Gökçeada, Limni ve Taşoz adalarına İmparatorluk tarafından tâyin edilmiş olan memurlar, İstanbul'un fethini ve İmparatorun ölümünü haber alınca İtalyan gemileriyle kaçtılar. Adalar halkı bu hareketi görünce göç etmek teşebbüsünde bulundular. Tarihçi Kritobulos göçe engel olmak için Belibolu Sancak Beyi ve Kaptan'ı Derya Hamza beye adam göndererek aracılığın temin etti ve Fatih'e heyet giderek bağılıklarını bildirdi. Yıldı muayyen bir vergiyi kabul ettiler.

Bu esnada Enez beyi Palamede de kendi memurlarından birini elçi sıfatıyla padişaha gönderip, Adaların idaresinin kendisine verilmesini rica etti. Kritobulos'un heyeti ile de görüşüp anlaştıktan sonra ricalarının kabulünü istediler. Bunun üzerine Gökçeada hükümdar tarafından 1453 yılında Palamede Gattilusio'ya, Limni ve Taşoz adaları ise Dorya'ya verildi. Böylece adalar halkının başka yerlere göç etmesi önlenmiş oldu.

Palamede ölünce küçük oğlu Dorino vasiyetnameye iltifat etmeyip babasının bıraktığı hisselerle zorla sahip çıktı. Padişaha şikâyet edildi. Kaptan Yunus paşa elli çiftelik bir donanma ile Gökçeada'nın Kefalos

koyuna yanaştı. Dorina korktu, kaçarak padişahın huzuruna çıktı, af ve merhamet diledi. Kendisine sadece Trakya'da (Rihni gölü) sahilinde bir kaç köy tahsis edildi. Adanın idaresi Kritcbulos'a verildi.

Dukas'a göre Gökçeada'nın 1455 yılında Osmanlı idaresinde bulunduğu anlaşılıyor. 1460'a kadar Osmanlı idaresinde kalmıştır. 1460 da Fatih Limni ve Gökçeada'nın idaresini Despot Demetios Paleoiogos'a verdi. 1466 da Ada Venediklilerin eline geçti ise de 1470 de tekrar Türklerin eline geçti.

XVII. Yüzyılda Gökçeada sıklık Venedik donanmasının yağma ettiği ve sığındığı bir yer oldu.

Bugün Cami Mh. de olup halen istifade edilmekte olan çamaşırhanenin çeşmesi üzerindeki kitabede şöyle bir ibare mevcuttur. «Sahibül- hayrat ve '1 hasenat merhum Elhaç Ali ağanın kerimesi Hanife kadın, sene 1229». Bundan XIX yüzyıl başlarında yani 1814'de Gökçeada'da vakıf olarak bir takım eserler yaptırılmış olduğunu söyleyebiliriz. Buna ilâve edilecek bir husus ta adada sayı bakımından az da olsa bir Türk ve Müslüman cemaatinin mevcudiyetini işaret etmesidir. 1883, 1895 tarihli salnamelerde Gökçeada, Akdeniz adaları sancağının Limni'ye bağlı bir kazası idi. 1831 yılında yapılan nüfus sayımına göre o tarihte 2505 nüfus vardı. 1886 yıllarında adada 9500 nüfus olduğu kayıtlıdır.

Balkan savaşları sırasında Kefaloz açıklarında Türk donanması ile Yunan donanması arasında İmroz deniz savaşı adı ile anılan bir deniz savaşı olmuştur. Balkan savaşları sonunda savaşı sona erdiren 1913 de Londra'da toplanan sulh konferansında Limni, İmroz, Bozcaada ve Meis adalarının Osmanlı devletine bırakılması kararlaştırıldı. Mondros Mütarekesini takiben Türkiye'nin muhtelif yerleri Müttefikler arasında paylaştırılırken Gökçeada'da Yunan işgâü altına girmiştir. Lozan Konferansında, Gökçeada'nın, Bozcaada ile Çanakkale boğazının emniyetini temin eden adalardan olduğu için Türkiye'ye aidiyeti kabul ve tespit edilmiştir.

GÖKÇEADA HÂKİMLERİ

Lâtin İmparatorluğu	1204 - 1261
Bizans İmparatorluğu	1261 - 1453
Palamede Gattiluso	1453 - ?
Dorino Gattiluso	1455 - 1456
Türk hâkimiyeti	1456 - 1460
Demetrios Palaiologos	1460 - 1466
Venedik hâkimiyeti	1466 - 1470
Türk hâkimiyeti	1470 - 1912
Yunan hâkimiyeti	1912 - 1914
Türk hâkimiyeti	1914 - 1920
Yunan hâkimiyeti	1920 - 1923
Türk hâkimiyeti	1923 - —

3 — NÜFUS VE YERLEŞME DURUMU :

Gökçeada merkezinin dışında 5 köyü vardır. İlçe merkezi Çınarlı ve Yeni Mh. olmak üzere iki mahalleden teşekkül etmiştir. Nüfusu 1970 sayımına göre 2201 dir. İlçe merkezine en yakın köy 4 Km. en uzak köy 14 Km. dir. Son 1970 nüfus sayımına göre ilçe ve köylerin nüfus miktarı

	Kadın	Erkek	Toplam
Gökçeada Merkez	1015	1186	2201
Bademliköy	79	131	210
Dereköy	365	380	745
Kaleköy	32	42	74
Tepeköy	271	236	507
Zeytinliköy	267	270	537
J. Tb. ve Müesseseler	10	2307	2317
TOPLAM	2039	4552	6591

1813 yılında yapılan nüfus sayımına göre o tarihte 2505 nüfus vardı. Bu nüfusun hepsinin gayrimüslim olduğu anlaşılıyor. 1886 yıllarında 9500 olduğu kayıtlıdır.

Bu adanın barındırdığı en yüksek nüfustur. 1886 dan itibaren süratli bir düşüş göstermiştir. 1927 tarihinde 6779 olan nüfus 1935 te 6325,

1940 da 6446, 1945 de 6359, 1950 de 6326, 1955 de 6234, 1960 da ise 5791 e düşmüştür- Bu düşüşü demografik bir hastalıkla açıklamak mümkündür. Dış ülkelere giden Gökçeada'luların sayısı, kayıtlardan anlaşıldığına göre 1951 yılından beri yılda ortalama 44 kişiyi bulmakta ve ayrılanların pek azı geri gelmektedir. Başlıca Yunanistan, Afrika, Avustralya ve Amerika tercih edilen ülkelerdir. Gökçeada'luların memleket dışı kadar, hattâ ondan da fazla memleket içi göç hareketlerine katılmaktadır. Ekserisini kadınların teşkil ettiği bu grup para getirecek çeşitli işlerde çalışıp, böylece müstakbel eşlerine evlenirken vermek zorunda oldukları parayı tedarik tetikten sonra, tekrar köyüne döner. İstanbul'da çalışanların sayısı 1964 te, Dereköyde 250, Zeytinliköyde de 200, Tepeköyde 35 dir.

Bu iç ve dış göçlerin sebebi nüfus sıklığının Türkiye'mize nazaran fazlalığı gelir. Gerçekte 1/4 ü ekilebilen Gökçeada'da kilometre başına 80 kişi düşmektedir ki Türkiye ortalamasının üstündedir. Fakat dış göçlere iştirak edenler sayısının köylerdeki nüfus sıklığıyla mütenasip olmaması, araya daha başka sebeplerin karıştığını göstermektedir. Bir kısım ailelerin askerlik çağına gelmiş çocuklarının vatan vazifesine yollamamak uğruna bu maceraya atıldıkları sanılmaktadır. Yunanistan'a gitmek üzere adayı terk etmelerinin başka bir sebebini bulmak güçtür.

Buraya ilâve edilecek husus yurt dışına gidenlerin yerini Türkiye'nin çeşitli bölgelerinden gelen vatandaşlarımızla doldurulmasıdır. 1946 da Sürmede'den 30 hane getirilmiştir.

25 EKİM 1970 GENEL NÜFUS SAYIMINA GÖRE GÖKÇEADA YERLEŞME DURUMU

Sıra No.	Mer. Mah. ve Köy Ad.	İSLAM			RUM			İSLÂM ve RUM YEKÛNÜ			BİRLİK Toplam
		Kadın	Erkek	Yekûn	Kadı n	Erkek	Yekûn	Kadın	Erkek	Yekûn	
1	Çınarlı Mahallesi	538	723	1261	308	307	615	946	1030	1876	1876
2	Yeni Mahalle	87	95	182	82	61	143	169	156	325	325
3	Bademli Köy	4	62	66	75	69	144	79	131	210	210
4	Dere Köy	24	49	73	341	331	672	365	380	745	745
5	Kael Köy	11	27	38	21	15	36	42	42	74	74
6	Tepe Köy	—	3	3	271	233	504	271	236	507	507
7	Zeytinli Köy	14	16	30	253	254	507	267	270	537	537
YEKÛN		678	975	1653	1351	1270	2621	2029	2245	4274	4274

Sıra No.	Müesseseler	KASABA NÜFUSU			KÖYLER NÜFUSU			Toplam				
		Kadın	Erkek	Yekûn	Kadın	Erkek	Yekûn					
1	Öğretmen Okulu	—	775	775	625	818	1453	İslâm	53	157	210	
2	Yetiştirme Yurdu	—	108	108	390	368	758	Rum	961	902	1863	
3	İlçe J. Birliği	—	36	36	10	969	979	Müess. Tabur	1022		1022	
4	Sağlık Merkezi							Cz		.evi	316	
		10	10	20						316		
5	Sayı dışı	—	28	28	1025	2155	3180		1014	2397	3411	
6	Emniyet	—	9	9								
7	As. Şb. Bşk.	—	3	3								
				979								
8	J. Er. Eğt. Tb.			1022								
9	Kapalı Açık Ceza Evi	—		316								
				2317								
					ADA NÜFUSU			ADADA İSLÂM ve MEVCUDU				
					Kadın	Erkek	Yekûn					
					2039	4552	6591	İslâm			3970	

1960 - 1965 YILLARI NÜFUS KARŞILAŞTIRILMASI

1) Şehir Merkezi Nüfusu	: % 45 Artmış
2) Bademliköyü	: % 27 Azalmış
3) Dereköy	: % 14 »
4) Kaleköy	: % 18 »
5) Tepeköy	: % 31
6) Zeytinliköy	: % 8 »

1960 - 1970 YILLARI NÜFUS KARŞILAŞTIRILMASI

D Şehir Merkezi Nüfusu	: % 82 Artış	Gerçek azalış	% 52
2) Bademliköy	: % 48 »	» »	% 64
3) Dereköy	: % 57 »	» »	% 63
4) Kaleköy	: % 45 »	» »	% 73
5) Tepeköy	: % 49 »	» »	
6) Zeytinliköy	: % 34 »	» »	

Ortalama % 56 azalmadır.

4 — İDARİ KURULUŞ VE İLÇE ÖRGÜTÜ:**A) BAŞBAKANLIK:**

- Müftülük: 1 Mürtü, 1 Kâtip, 1 Vaiz, 3 Müezzin, 1 Müstahdem.
- Tapu Sicil Mh. : 1 Tapu Sicil Memuru, 1, Kâtip, 1 Müstahdem.

B) ADALET BAKANLIĞI:

- Adliye: 2 Savcı, 2 hâkim, 1 Başkâtip, 4 Kâtip, 2 Mübaşir, 2 gardiyan-

C) MİLLÎ SAVUNMA BAKANLIĞI:

- As. Şb. Bşk.: 1 As. Şb. Bşk. 1 Sivil Memur.

D) İÇİŞLERİ BAKANLIĞI:

- Kaymakamlık: 1 Kaymakam, 1 Tahrirat Kâtibi, 1 Nüfus Memuru, 1 Şoför, 1 Müstahdem.
- Emniyet Kom. : 1 Emniyet Komiseri, 8 Polis, 3 gece Bekçisi.
- J. Birlik Kom.: 1, Subay, 3 Astsb., 3 Uzman Çvş.
- J- Er. Eğt. Tb. : 20 Subay, 32 Astsb.

E) MALİYE BAKANLIĞI:

a) Malmüdürlüğü : 1 Malmüdürü, 1 Muhasebe Memuru, 2 Gelir Memuru, 1 Veznedar, 2 Tahsildar, 1 Millî Emlâk Memuru.

F) MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI:

a) İlk Öğretim Okulu: 1 Okul Müdürü, 1 Başmuavin, 3 Muavin, 29 öğretmen, 38 Memur ve Müstahdem.

b) Ortaokul: 1 Müdür, 1 Müdürmuavini, 4 Öğretmen, 1 Kâtip, 3 Müstahdem.

c) İlköğretim: 1 Müdür, 14 Öğretmen, 3 Müstahdem,

d) Yetiştirme Yurdu: 1 Müdür, 1 Muavin, 3 Öğretmen, 1 Hemşire, 1 Memur, 4 Müstahdem.

G) SAĞLIK VE SOSYAL YARDIM BAKANLIĞI:

a) Sağlık Merkezi : 2 Doktor, 2 Sağlık Memuru, 3 Ebe, 1 Hemşire, 3 Müstahdem.

J) GÜMRÜK VE TEKEL BAKANLIĞI:

a) Tekel Memurluğu: 1 Tekel Memuru, 1 Müstahdem,

b) Gümrük Memurluğu: 3 Gümrük Memuru.

K) TARIM BAKANLIĞI:

a) Devlet Üretme Çiftliği: 1 Müdür, 1 Müdür Yardımcısı, 3 Şube Müdürü, 1 Hesap Memuru, 1 Ayniyat Memuru, 48 Personel.

b) Ziraat Teknisyenliği: 1 Ziraat Teknisyeni, 1 Sellektör Makinisti.

c) Meteoroloji: 1 Müdür, 8 Rasat Memuru.

L) ORMAN BAKANLIĞI:

a) Orman İdaresi: 1 Orman şefi, 1 Memur, 5 Orman Mh. Memuru, 1 Şoför, 1 Müstahdem..

M) ULAŞTIRMA BAKANLIĞI:

a) P.T.T. : 1 Müdür, 11 Memur, 2 Müvezzi, 1 Hat Bakıcısı, 1 Müstahdem.

b) Liman Başkanlığı: 1 Liman Başkanı, 1 Müstahdem,

c) Gökçeada Feribotu: 1 Süvari, 1 Baş Makinist, 30 Personel.

N) BAYINDIRLIK BAKANLIĞI:

- a) Karayolları: 10 Personel.
- b) Müstakil Kontrol Fen Heyeti: 1 Mühendis, 5 Tekniker, 10 Personel.

O) ZİRAAT BANKASI:

1 Müdür, 1 Muhasebeci, 1 Veznedar, 7 Memur, 1 Müstahdem.

Ö) T.C. İŞ BANKASI:

1 Müdür, 1 Muhasebeci, 1 Memur, 1 Veznedar, 1 Müstahdem.

P) SÜMERBANK:

1 Şef, 1 Muhasebeci, 1 Memur.

R) BELEDİYE:

1 Belediye reisi, 1 Muhasip, 1 Kâtip, 1 Zabıta Memuru, 1 Tahsildar. 3 Çöpçü.

S) ÖZEL İDARE MEMURLUĞU:

1 Özel İdare Memuru, 1 Müstahdem.

5 — SOSYAL VE KÜLTÜREL DURUM:

İmroz'un ilk sekenesi sayılan Pelaso'lara Akalar adı da veriliyordu. Asya'dan kalkarak Milâttan Önce 2000 yıllarına doğru Yunanistan ve Kuzey İtalya'ya yerleşmişlerdir. Akalar'ın İtalya'ya giren kolu, zamanla daha kuvvetli kavimlerin hucumuna dayanamıyarak Güney İtalya'ya dağlık bölgelerine sığınıp, baskınlarla hayatlarını idame ettirmiş. Diğer kısım ise Limni, İmroz, Semendirek, adalarına sürüklenmiştir. Korsanların devamlı tecavüzlerine karşı kendilerini koruyabilmeleri için ada içlerine bugünkü Dereköy ve Tepeköy mevkiilerine yerleşmişlerdir. 1456 yılında Osmanlı idaresine geçmekle keyfi davranışlar kökünden kalkmış ve sükûn devri yüzyıllarca devam etmiştir. Osmanlı büyüklerinin sürgün yeri olan İmroz huzurla birlikte ufak ve saadete de kavuşmuş; nüfus hızlı bir tempoyla çoğalmıştır.

Tarla işlerinin devamı müddetince dağınık iskân noktaları olan damlarda yaşanmaktadır. Güz soğukları geldiğinde ekseriya tek oda, saman

lık ve ahırdan ibaret toprak zeminli meskenlerini terk ederler. Ada halkının 1/4'ü yazı bu tip damlarda geçirmektedir. Evler her yerde, bardaktan boşanırcasına yağın yağmurlara karşı kiremitle döşenmiş dik çatılı kışın nem, yazın sıcağından korumağa yarayan harç ile örülmüş kaim duvarlı ve badanalı evlerle karşılaşmak mukadderdir- Bunlar çok kere, sokaktan geçenleri yakıcı güneşten korumak üzere, dar sokakların iki yanında ve yekdiğerine fazlaca sokulmuş haldedirler.

İlçemizde Hristiyanlar ve İslâm Türkleri bir arada yaşamaktadır. İslâm Türkler, Anadolu âdetlerinin birçoğunu İlçemize getirmişlerdir. Evlenmeleri genellikle 17 - 25 yaşları arasında olur görücü usulü revaçtadır. Türkler arasında boşanmalar çok azdır. İhtiyarlara büyük saygı gösterilir. Hizmetçi ve yanaşma tutanların sayısı çok azdır. Rumlarda ailenin kuruluşu çok daha başkadır. Ana baba baskısından uzak, birbirleriyle çeşitli sosyal ilişkiler sonucu anlaşan kız ve erkek durumu ailelerine bildirir. Ana ve babaya bakacak kız evlât olduğu için daha çok malı olur. Kıza ev verilir.

İlçemiz halkının beslenme, giyim, mesken, sağlık ve eğlence gibi yaşam standartları çok iyidir ve de devamlı izlenmektedir. İlçemizde 4 yazlık ve kışlık sinema vardır. Eğlence hayatına Öğretmen Okulu ve J. Taburunun etkisi olmaktadır İlçemiz 1963 yılından sonra tamamen yeniden yapılmıştır. Bu hususta ileride malûmat verilecektir.

6 — EĞİTİM DURUMU:

İlçe merkezinde Gökçeada Atatürk İlk Öğretmen Okulu, 1 Ortaokul, 1 İlkokul ve 1 Yetiştirme Yurdu vardır. Öğretmen okulunda 22 kız, 726 erkek olmak üzere 748 dır, Ortaokulda 38 kız, 88 erkek olmak üzere 126 dır, İlkokulda 129 kız, 114 erkek olmak üzere 243 öğrenci vardır.

7 — SAĞLIK DURUMU:

İlçemizde 10 yataylı 1 Sağlık Merkezi vardır. Dereköy'de 1 köy grup ebisi vardır.

Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı ile Jandarma Genel komutanlığı arasında yapılmış bir protokol gereğince Jandarma Genel Komutanlığı İlçede devamlı olarak bir operatör doktor bulundurmaktadır. Bir narkoz cihazının bulunmaması operatörden maalesef yeteri kadar faydalanılamamaktadır. Yapılan bütün teşebbüsler cevapsız kalmaktadır.

Ayrıca İlçede bir pratisyen doktor mevcuttur.

8 — EKONOMİK DURUM:

A) Ticaret ve Sanat:

İlçede 72 adet küçük esnaf ve sanatkâr bulunmaktadır. Bunların bir kısmı ticaret, bir kısmı da küçük sanatlarla uğraşmaktadır. Gökçeada'da bir Ziraat Bankası, bir İş Bankası ve bir de Sümerbank Alım ve Satım Müessesesi bulunmaktadır. Ada bütün ihtiyaçlarını dışardan temin etmek ve istihsalini dışarıya satmak durumunda olduğundan ticaret hayatı bir hayli hareketlidir, 3 toptancı tüccar vardır.

B) TARIM:

İlçenin geçimi zeytincilik, hayvancılık, balık ve süngerciliğe bağlıdır. Burada 1963 - 1970 yılları arasında mukayeseli olarak istihsal miktarlarını göstereceğim.

ÜRETİMİN NEV İ	1963	1970
Zeytinyağı	600 Ton	125 Ton
Yaş Üzüm	1-200 »	75 »
Şarap	400 »	—
Sünger	15 »	—
Kaşer	35 »	15 »
Koyun	100.000 Adet	25.000 Adet
Yün Yapağı	35 Ton	12 Ton
Bal	80 »	60 »
Deri	6.000 Adet	6.000 Adet
Beyaz Peynir	60 Ton	35 Ton
Buğday	1.400 »	520 »
Arpa	615 »	360 »
Yulaf	144 »	90 »
Bakla	40 »	180 »
Susam	30 »	15 »
Böğürtlen	50 »	25 »

Görüldüğü gibi iki devre karşılaştırılmasında ana istihsal maddeleri Zeytincilik, Süngercilik, hayvan ve hayvansal ürünler ve bağcılığın çok gerilediği görülmektedir.

1963 yılından sonra yapılan istimlaklerde verimli arazilerin büyük kısmı açık tarım cezaevi ve Devlet Üretim Çiftliğinin eline geçmiştir. Üretim çiftliği kısa bir bocalama devresinden sonra elindeki araziye ve

rimli hale getirme gayreti içine girmiştir. Açık Tarım Cezaevinin elindeki arazi ise yürekler acısıdır. Görevimiz tenkit olmayıp istihsal seviyesinin 1963 rakamlarına ulaştırmaktır. Bunun tahakkuku için sorumlu merciler nezdinde gerekli teşebbüsler sabırla yapılmaktadır.

C) HAYVANCILIK :

Adamız İktisadî durumuna hayvancılık hâkimdir. Kurt, çakal, tilki v.s. gibi yurtıcı hayvanların bulunmaması hayvancılığı elverişli bir duruma getirmektedir.

1960 senesine göre 64.190 baş hayvan gösterilmiş ise de bu rakam asgarî olarak ifade edilmiştir. 1965 yılı ve önceki senelerde adada hayvan miktarı dikkati çekecek derecede fazlalık göstermektedir.

1967 yılında hayvan mevcudu azalmış halk et ihtiyacını karşılayamaz hale gelmiştir. Üretim Çiftliği ve Tarım Cezaevinde hayvancılık yönünden faydalı çalışma yapılmamaktadır.

Hayvanların miktar ve verimini arttırmak için tedbirler almak gerekmektedir. 1971 yılında hayvan çıkarılması için verilen izin kötüye kullanılmış ve stok bir hayli azalmıştır. 2 seneden beri dışarıya hayvan çıkışı yasaklanmış ve ciddi bir şekilde takip edilmiştir. Bu sayede halkın et ihtiyacı mahallen karşılanabilir hale gelmiştir.

Adanın tabiat şartlarına uymuş, eti lezzetli, süt verimi yüksek ve 2-3 yavru yapmakla nam salmış İmroz tipi koyun ve keçileri çiftçiye iyi gelir getirmektedir. Adada kürkü ve eti için Yeni Zelânda tipi tavşan yetiştiriciliği başlamıştır. Fennî arıcılık 1972 orman yangınına kadar çok ileri idi.

9 — BAYINDIRLIK İŞLERİ:

a) Yollar:

İmroz deniz yolundan Çanakale'ye bağlantısı vardır. 32 mil mesafededir.

b) Belediye Hizmetleri:

Belediye su tesisleri ihtiyaca cevap verecek durumda değildir. İlçenin elektrik ihtiyacını karşılayan elektrik jenaretörleri yetersiz ve miadları dolmuştur. Bu sebepten sıklıkla arıza yapmaktadır- Büyük müessese-

ler elektrik enerjisini kendi imkânları ile karşılamaktadır. İlçede büyük - küçük 32 jeneratör mevcut olduğu halde elektrik enerjisi sıkıntısı çekilmesi maalesef işbirliğinden ne kadar yoksun olduğumuzu göstermektedir. Bu sebepten büyük israflar yapılmaktadır.

Varlık içinde yokluk çekilmektedir. İlçede itfaiye teşkilâtı yoktur. Belediye hizmet binası ihtiyacı karşılamaktan uzaktır. Mezbahanın âcilen yapılması gerekmektedir. Elektrik santral binası şehrin ortasında; mutlaka ve en kısa zamanda yerinin değiştirilmesi gerekmektedir. Bir halk ve çocuk bahçesinin tesisi lüzumludur.

c) Köy Hizmetleri:

5 köyün hepsinin yol - su - okul ihtiyaçları karşılanmıştır.

d) Yatırımlar.

1963 yılından sonra yukarıda bir vesile ile bahsettiğim gibi ilçe yeniden imar ve inşa edilmiştir. Daha doğrusu yeniden satın alınmıştır.

**GÖKÇEADA 1963 - 1972 YILLARI GERÇEKLEŞTİRİLMİŞ
YATIRIM LİSTESİ**

Sıra No.	Bakanlık Adı	Hizmetin Nev'i	Lira Kr.
1	Millî Eğitim Bkl.	Orta Okul, Loj. ve tesisleri	1.851.329,71
2	Millî Eğitim Bkl.	Öğrt. Ok. Loj. ve tesisleri	16.528.159,98
3	İçişleri Bakanlığı	J. Tabur tesisleri	5.629.205,74
4	Başbakanlık	Müftülük bina, Lojmanları	617.301,66
5	Adalet Bakanlığı	Tarım Açık Cz. Evi tesisleri	14.699.540,77
6	Maliye Bakanlığı	Devlet Mh.	3.400.952,37
7	Tarım Bakanlığı	Koç deposu ve yolu	361.026,95
8	Güm. ve Tekel Bkl.	Gümrük bina ve Lojmanları	737.829,02
9	Ulaştırma Bak.lığı	Liman Dairesi, Loj.	73.543,48
10	Tarım Bakanlığı	Veteriner daire ve Loj.	239.067,01
11	Sağlık Bakanlığı	Sağ. Mr. ve Lojmanları	63.381,—
12	Tarım Bakanlığı	D.Ü.Ç. liği tesisleri	3.724.518 —
13	Vakıflar Gn. Md.	Cami inşaatı	1.350.000,—
14	Köy İşleri Baki.	Dereköy Göçmen Evleri	5.819.266 —
15		P.T.T. ve Lojmanları	229.565,—
16		Emniyet Karakolu	60.000,—

17	Mahalli İd. Gazino Tes.	80.000,—
18	Belediye hizmetleri	341.000,—
19	Süngercilik Arama İst.	607.436,88
20	Balıkçılık Barınağı	20.000.000,—
21	Feribot	<u>14.000.000,—</u>
		90.413033,57
	İstihlâkler	11.880.646,—
	YATIRIM TOPLAMI	102.293.679,57

10— MALÎ DURUM:

a) Maliye gelirlerinin son üç yılda tahakkuk ve tahsilât durumu aşağıda gösterilmiştir.

Yıl	Haliye	Sabıka	Haliye	Sabıka
1970	506.324	22.007	506.002	21.876
1971	62.205	21472	618.398	19.096
1972	990.617	61.068	968.221	28.057

İmroz Kazasında Genel Bütçeden Yapılan Masraflara Ait Listedir.

1962 Yılı

Personel Harcamaları		541.535,66
Yönetim	»	36.049,98
Hizmet	»	103.636,12
Borç	»	1.230,75
Yardım	»	11.338,03
	YEKÛN	<u>693.790,54</u>

1966 Yılı

Cari Harcamalar		2.851.932,90
Yatırım	»	11.010,—
Transfer	»	6.053.044,23
Özel	»	36.326,77

YEKÛN

8.52313,90

1967 Yılı

Cari Harcamalar		3.483.068,74
Yatırım	»	102.794,07
Transfer	»	495.505,27
Özel	»	1.126,32
	YEKÛN	<u>4.082.494,40</u>

1968 Yılı

Cari Harcamalar	5.606.912,07
Yatırım »	3-747.060,44
Transfer »	392.640,89
Özel »	<u>42.394,—</u>
YEKÛN	<u>9.789.007,40</u>

1969 Yılı

Cari Harcamalar	5.958.155,37
Yatırım »	7.151.374,51
Transfer »	2.378.756,37
Özel »	<u>30.644,88</u>
YEKÛN	<u>15.518.931,13</u>

1970 Yılı

Cari Harcamalar	7.864.867,99
Yatırım »	2.387.599,95
Transfer »	585-405,49
Özel »	<u>35.667,40</u>
YEKÛN	<u>10.873.540,83</u>

1971 Yılı

Cari Harcamalar	10.406.974,04
Yatırım »	1.104.825,44
Transfer »	154.505,69
Özel »	<u>304.106,—</u>
YEKÛN	<u>11.970.411,17</u>

1972 Yılı

Personel Harcamaları	11.156.449,69
Yatırım »	1.058.469,67
Transfer »	108.165,68
Özel »	<u>1.090-812,28</u>
YEKÛN	<u>13.413.897 32</u>

B) ÖZEL İDARE:**1151 Sayılı Kanuna göre İlçe Özel İdaresi Müstakildir**

Yılı	H A L İ Y E		S A B İ K A	
	Tahakkuk	Tahsilât	Tahakkuk	Tahsilât
1970	76.376,27	62.027,75	12.033,47	5.199,25
1971	78.353,86	76.493,53	12.977,72	7.919,45
1972	9.560,99	9.560,99	8.408,40	8.129,00

C) BELEDİYE :

Gökçeada Belediyesinin son üç yıllık bütçe durumunu gösterir cetveldir.

Yılı	H A L İ Y E		S A B İ K A	
	Tahakkuk	Tahsilât	Tahakkuk	Tahsilât
1970	251.448,24	246.865,28	17.633,57	15.786,76
1971	337.226,03	329.974,43	26.617,79	23-277,76
1972	430.932,93	424.785,03	30.865,08	26.647,17

11— KALKINMA ÇARELERİ VE GENEL KANAAT :

Gökçeada Türkiye'nin en büyük ve Ege'nin en güzel adasıdır, incisidir diyebiliriz. Kalkınması ancak ve ancak bu değerinin kabul edilmesi ile mümkün olabilecektir. Bu işlenmesi gerekir; 40 Km. den uzun kumsal ve yazın dalgasız ve ayrıca 30 Km. de taşlık ve tabii güzelliği sonsuz olan sahilleri, nefis çok bol çeşitli ve bol balığı; pırıl pırıl ve tertemiz havası hiç bir adaya nasip olmayan çok lezzetli suyu, kekik kokan tatlı tepeleri ile bir turizm cenneti olmağa namzet bir yer.

Toprak verimlidir, mahsul çeşitlidir. Turizm sanayini rahatlıkla besleyebilir.

Ada Turizm Bakanlığının nümune çalışma sahası olabilir. Adanın kalkınma düğümü buradadır. Bu halledilmediği müddetçe ada devlete her yıl 10 Milyon liradan fazla bir yük yükleyecektir.